

Elinkeinoelämän valtuuskunnan vaikuttamistoimet Suomen EU-jäsenyyden puolesta

Poliittisen historian
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Anni Taavila

24.7.2025
Turku

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä(t): Anni Taavila

Otsikko: Elinkeinoelämän valtuuskunnan vaikuttamistoimet Suomen EU-jäsenyyden puolesta

Sivumäärä: 80 s

Päivämäärä: 24.7.2025

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) vaikuttamista Suomen EU-jäsenyyden puolesta vuosina 1988–1995. Analyysi perustuu EVAn sisäiseen aineistoon ja keskittyy valtuuskunnan vaikuttamiskeinojen lisäksi sen omakuvaan sekä motiiveihin vaikuttamistoiminnan taustalla. Tutkielmassa tarkastellut vaikuttamistoimet osoittavat konkreettisesti, keitä EVA piti keskeisinä kohderyhminä jäsenyyden kannalta. Nämä voidaan jakaa karkeasti kansalaisiin sekä eliittiin, ja jako toimii tutkielman punaisena lankana. Lisäksi tutkielman lopussa tarkastellaan EVAn kansainvälisiä yhteyksiä sekä asemoitumista Suomessa 1990-luvulla.

Tutkielma yhdistelee monia tutkimusperinteitä, sillä EVAn määrittelemättömyys rekisteröimättömänä yhdistyksenä ja markkina- ja integraatiomyönteisiä toimijana tutkimusajanjaksolla tekevät siitä melko ainutlaatuisen tapauksen. Näin ollen tutkielma huomioi ajatuspajojen, liike-elämän poliittisen toiminnan sekä eliitin tutkimuksen. Tutkimuksen primääriaineisto muodostuu EVAn arkistomateriaalista. Lisäksi tutkielmassa hyödynnetään EVAn teettämiä EY-kannanotot –tutkimuksia sekä joitakin valtuuskunnan julkisia esiintymisiä. Primääriaineistoa täydentää haastatteluaineisto EVAn vuosien 1990–2000 toimitusjohtajan, Jaakko Iloniemen, kanssa. Aineistoa tutkitaan sisällönanalyysin keinoin.

Tutkielman päähavainto on, että EVA profiloitui EU-osaajana 1990-luvulla käydyssä jäsenyyskeskustelussa osallistumalla julkiseen keskusteluun toimimalla eri tiedotusvälineissä asiantuntijana sekä tuottamalla taustamateriaalia muiden jäsenyyden puolestapuhujien käyttöön. Lisäksi EVA syvensi eliittiryhmien EU-tietämystä seminaarien sekä pienryhmäkeskustelujen avulla. EVA koki olevansa EU-jäsenyyskysymyksessä tiedon välittäjä sekä tuottaja. Sen tarkoituksena oli vahvistaa jäsenyyskeskustelun tietopohjaa mutta tämän tehtävän onnistumista on vaikea jälkikäteen mitata. Tähän vaikuttavat EVAn rajalliset resurssit suhteessa jäsenyyskeskustelun mittasuhteisiin sekä vaikuttamisen todistamisen haasteellisuus. EVA haki vaikutteita erityisesti ruotsalaisista ajatuspajoista mutta sillä oli yhteyksiä myös muualle Eurooppaan. Kansainvälisesti vertailtuna EVA ei ollut ajatuspajana ainutlaatuinen, mutta Suomessa samankaltaisia toimijoita ei ollut vielä 1990-luvulla.

Avainsanat: Elinkeinoelämän valtuuskunta, EU-jäsenyys, vaikuttaminen, eliitti, ajatuspajatutkimus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimusaihe ja aiempi tutkimus	6
1.2	Metodi ja käsitteet	9
1.3	Valtuuskunta ja alkuperäisaineisto	16
2	Kansalaisvaikuttaminen	21
2.1	Kyllä vai ei EU:lle?	22
2.2	EVA:n arvo- ja asennetutkimukset	27
2.3	EVA tiedotusvälineissä	31
2.4	Tieto ei lisääntynyt tiedottamalla	34
3	Eliittitason vaikuttamistoiminta	39
3.1	Liike-elämän valmiudet EU-keskusteluun	39
3.2	EVA ja poliittinen eliitti	44
3.3	Kansainväliset yhteydet kotimaisen vaikuttamisen taustalla	49
4	EVA:n toimintakenttä	54
4.1	EVA Pohjoismaisessa vertailussa	55
4.2	Merkittävyys ja rooli kotimaassa	63
5	Vaikuttamista julkisuudessa ja kulisseissa	71
	Lähteet	77

1 Johdanto

Tänä vuonna tulee kuluneeksi 30 vuotta siitä, kun Suomesta tuli Euroopan unionin jäsen. Suomen liittyminen unioniin oli pitkän kehityskulun tulos. Siihen liittyivät ennen kaikkea taloudelliset intressit, mutta integraatiokeskustelua värityivät myös kysymykset Suomen maantieteellisestä sijainnista, identiteetistä, turvallisuudesta ja rauhasta¹. Polku unionin jäseneksi näyttäytyy helposti jälkikäteen tarkasteltuna selkeältä mutta sitä se ei kuitenkaan ollut. Tähän vaikuttivat erityisesti silloinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka, sillä vasta Neuvostoliiton romahtaessa syksyllä 1991 avoin keskustelu porttien avaamisesta länteen kyettiin käynnistämään².

Suomen länsi-integraation alkuna voidaan nähdä vuosi 1961, jolloin Suomi liittyi Finefta-sopimuksella Euroopan vapaakauppajärjestön (EFTA) liitännäisjäseneksi. Sopimus avasi uusia mahdollisuuksia suomalaiselle viennille ja toisaalta helpotti ulkomaisen kilpailun pääsyä Suomen markkinoille. Käytännössä tämä tarkoitti eurooppalaisten teollisuustuotteiden vapaakaupan edistämistä, sitoutumatta järjestön muihin yhdentymisen muotoihin.³ EFTA on perustettu vuonna 1960 ja sen tarkoituksena on ollut toimia löyhänä, vapaakauppaa edistävänä järjestönä. Sen perustajia olivat Itävalta, Iso-Britannia, Norja, Portugali, Ruotsi, Sveitsi ja Tanska. Se toimi eräänlaisena vastalauseena vuonna 1957 perustetulle Euroopan talousyhteisölle (EEC), jolla oli syvempi poliittinen tavoite luoda integraation avulla asteittainen yhteinen sisämarkkina. EEC:n perustajia olivat Alankomaat, Belgia, Italia, Luxembourg, Ranska ja Saksa.⁴ Suomi solmi vuonna 1973 vapaakauppasopimuksen EEC:n kanssa. Suomen tapauksessa niin Fineftassa kuin EEC-vapaakauppasopimuksessa oli tarkoituksena pysyä osana läntistä markkina-aluetta, eikä joutua taloudellisesti eristetyksi.

Neuvostoliiton olemassaolo ja Suomen pyrkimys puolueettomuuspolitiikkaan sekä näiden yhteisvaikutukset eivät tehneet integraatioprosesseista yksinkertaisia. Esimerkiksi Neuvostoliiton osuus Suomen ulkomaankaupasta oli 1980-luvun alkupuolella yli neljännes.⁵ Lisäksi länsi-integraation lisäämisestä ei oltu politiikan kentällä samaa mieltä ja vastustusta se kohtasi erityisesti vasemmiston piiristä.⁶ Suomi kuitenkin jatkoi EEC:n ja Fineftan jälkeen

¹ Moisio 2008, 78, 80.

² Aunesluoma 2021, 40.

³ Ibid., 24. Tarkemmin Suomen kauppaja- ja integraatiohistoriasta kirjoittavat Aunesluoma 2011 ja Paavonen 2008.

⁴ Wuokko 2016, 68–69.

⁵ Paavonen 2008, 287.

⁶ Korhonen 2017, 41–42, 45.

integraatiopyrkimyksiään 1980-luvulla, kun Suomen kylmän sodan aikainen ulkopoliittikka oli saanut suurelta yleisöltä hyväksynnän.⁷ Tätä toteutettiin ylläpitämällä yhteyksiä Euroopan yhteisöön (EY) ja tällä tavoin Suomi tavoitteli paikkaansa osana Länsi-Euroopan kehittyviä sisämarkkinoita sekä taloudellista ydinaluetta.⁸ Vuonna 1994 integraatio otti merkittävän harppauksen eteenpäin, kun Suomi liittyi osaksi Euroopan talousaluetta (ETA). ETA jäi jo vuoden jälkeen Suomen siirtyessä osaksi Euroopan unionia 1.1.1995.⁹

Suomalaiselle elinkeinoelämälle läntiset vapaakauppasopimukset olivat keskeisiä, sillä merkittävä osa viennistä suuntautui länsimaihin. Vaikka idänkauppa ei ollut merkityksentöntä – päinvastoin, se toimi monille yrityksille eräänlaisena ponnahduslautana – painopiste alkoi vähitellen siirtyä länteen. Idänkauppa loi teollisuudelle perustan, jonka varaan länsivientiä voitiin rakentaa erityisesti teollisuusrakenteen kehittymisen kautta. Länsi-integraation alkuvaiheessa kysymys oli ennen kaikkea taloudellisista intresseistä. Tästä syystä monet elinkeinoelämän etujärjestöt suhtautuivat myönteisesti integraatioon jo EFTA-neuvotteluiden aikana.¹⁰ Yhteistyön syventäminen näyttäytyi elinkeinoelämälle luontevana ja taloudellisesti perusteltuna tapana vahvistaa Suomen asemaa kansainvälisessä kaupankäynnissä¹¹. Näin ajatteli myös Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA), jonka toiminnassa talousintegraatioon liittyvät näkökulmat korostuivat varhain 1980-luvulla.

Elinkeinoelämän suhtautumista länsi-integraation voidaan syventää myös tarkastelemalla sen poliittisia tavoitteita 1970- ja 1980-lukujen Suomessa. Tutkija Maiju Wuokko määrittelee väitöskirjassaan suomalaisen liike-elämän poliittisen toiminnan ydintemoiksi 1970- ja 1980-luvuilla Suomen kansainvälisen aseman, talouspolitiikan peruslinjan sekä markkinatalouden roolin Suomessa. Näistä johdettuna niiden tärkeimmät tavoitteet olivatkin kansainvälisen kilpailukykyyn asettaminen ensisijaiseksi talouspolitiikassa, Länsi-Eurooppaan yhtymisen ja siitä viitekehyksen rakentaminen sekä valtion roolin pienentäminen ja taloudellisen toiminnan vapauttaminen. Wuokon mukaan, vaikka teemat eivät olekaan kovin yllätyksellisiä, niiden ajaminen ei ollut yksinkertaista tai helppoa.¹² 1980-luvulla sidos Neuvostoliittoon, kansalaisten varauksellinen suhtautuminen länsi-integraatiota kohtaan sekä sisäpoliittiset

⁷ Aunesluoma 2021, 24.

⁸ Ibid., 47. Elo 2021, 8.

⁹ “Suomen tie jäsenyyteen.” Eurooppatiedotuksen verkkosivut. <<https://eurooppatiedotus.fi/suomi-ja-eu/suomen-tie-jasenyteen/>> [luettu 23.4.2025]

¹⁰ Korhonen 2017, 48, 59.

¹¹ Aunesluoma 2021, 42.

¹² Wuokko 2016, 291.

työtaistelut asettivat rajoitteita Suomen kansainvälisen aseman ajamisen laajuudelle¹³. Kuitenkin nämä tavoitteet loivat pohjan sille, miksi EVA lähti tukemaan Suomen EY-jäsenyyttä viimeistään 1980-luvun lopulla.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin Elinkeinoelämän valtuuskunnan vaikuttamistoimia Suomen EU/EY-jäsenyyden puolesta.¹⁴ Tutkimuskysymyksenäni on, millaisia vaikuttamisen keinoja EVA käytti sekä miten se itse näki vaikuttamistoimintansa Suomen EU-jäsenyydestä käytyyn julkiseen keskusteluun. Asetettuun tutkimuskysymykseen sekä primääriaineistoon pohjautuen voidaan tehdä jako kahteen ryhmään, joihin EVAn vaikuttaminen on tapahtunut eri keinoin: kansalaiset ja eliitti. Tämä jako toimii tutkielmani punaisena lankana ja tarkastelu on jaettu kolmeen lukuun. Ensimmäisessä osassa analysoin niitä keinoja, joita EVA käytti pyrkiessään vaikuttamaan kansalaisten näkemyksiin integraatiosta. Toisessa luvussa keskityn tarkastelemaan EVAn kohdennettuja vaikuttamistoimia poliittiseen sekä taloudelliseen eliittiin. Viimeisessä tutkielman käsittelyluvussa ennen johtopäätöksiä analysoin lyhyesti muissa Pohjoismaissa samanaikaisesti käytyjä jäsenyyskeskusteluja. Peilaan näitä keskusteluja siihen, oliko EVA toiminnassaan ainutlaatuinen, vai löytyikö samankaltaisia järjestöjä Norjasta tai Ruotsista. Viimeisen käsittelyluvun tarkoituksena on siis hahmottaa EVAn toimintaa kansallisessa sekä kansainvälisessä kontekstissa suhteessa keskusteluihin EU-jäsenyydestä.

1.1 Tutkimusaihe ja aiempi tutkimus

Tämän pro gradu –tutkielman tarkoituksena on selvittää, millä keinoin Elinkeinoelämän valtuuskunta pyrki edistämään Suomen EU-jäsenyyttä. Keinoja analysoidessani tarkoitukseni on myös tarkemmin pureutua siihen, millaista argumentaatiota EVA käytti jäsenyyden puolesta ja miten se hahmotti oman roolinsa jäsenyyden edistämisessä ennen kansanäänestystä. Tarkastelujaksoni sijoittuu vuosiin 1988–1995. Aikarajauksen kulmakivinä ovat EVAn tavoitteen asettaminen EY-jäsenyyden saavuttamiseksi sekä loppupisteenä Suomen EU-jäsenyys 1.1.1995.

¹³ Tarkka 2002, 307,327.

¹⁴ Viitataan yleisesti jäsenyyden kehityksestä kirjoitettaessa Euroopan unioniin (EU). Kun käsittelen tapahtumia, jotka sijoittuvat aikaan ennen Maastrichtin sopimuksen voimaantumista 1.11.1993, kirjoitan Euroopan yhteisöstä (EY). Jos siis asiayhteys ei edellytä tiettyyn ajankohtaan viittaamista, käytän johdonmukaisuuden ja luettavuuden parantamiseksi nimitystä EU.

Keinojen ja argumentaation lisäksi syvennyn siihen, keihin näitä vaikuttamiskeinoja käytettiin sekä miksi. Olennaista tutkielman kannalta on pyrkiä havainnoimaan vaikuttamisen kohderyhmät sekä näihin vaikuttajat. Nouseeko EVAsta vaikuttamistoiminnan kannalta merkittäviä avainhenkilöitä ja miksi juuri he? Tutkielman lopussa tarkastelen vielä, miten EVAn vaikuttamistoiminta tosiasiaassa vaikutti julkiseen keskusteluun ja millaisia muita toimijoita julkiseen keskusteluun Suomessa osallistui.

Yksi EVAn vaikuttamistyöhön ja toimintaan merkittävimmin perehtynyt tutkija on Maiju Wuokko, joka väitöskirjassaan tutki Elinkeinoelämän valtuuskunnan sekä Teollisuuden keskusliiton poliittista toimintaa 1970- ja 1980-luvuilla. Väitöskirjan tavoitteena oli selvittää tämän toiminnan tavoitteita sekä tuloksia. Wuokon tutkimus toimii oivana astinlautana omalle tutkimukselleni, sillä hänen tutkimuksensa rajautuu 1980-luvun loppuun. Olli Korhonen taas tutki väitöskirjassaan suomalaisia integraatiomyönteisiä etujärjestöjä ennen Suomen EU-jäsenyyttä. Tarkastelun kohteena on myös EVA, mutta varsinaisen vaikuttamistoiminnan tarkastelu kyseisen toimijan kannalta jää melko kapeaksi, sillä Korhosen tarkastelussa on myös monia muita etujärjestöjä (Etlä, Keskuskauppakamari, TT, SAK, Akava, sekä muita tutkimuslaitoksia ja EU-kansalaisjärjestöjä). Lisäksi Korhonen rajaa tutkimuksensa vain etujärjestöjen julkiseen toimintaan, ja siten esimerkiksi valiokunnissa ja valmistelu- sekä toimeenpanoelimityksissä tapahtuva vaikuttaminen jäävät kyseisen tutkimuksen ulkopuolelle.¹⁵ EVA määritteli itsensä ajatuspajaksi 2000-luvulla, joten hyödynnän tutkielmassa myös ajatuspajojen tutkimusta. Merkittäviä suomalaisten ajatuspajojen tutkijoita ovat Laura Nordström sekä Lotta Lounasmeri, jotka tutkimuksissaan luotaavat ajatuspajojen kehitystä, nykytilaa sekä vallankäyttöä. Kansainvälisesti tarkasteluna yhtenä merkittävämpänä ajatuspajojen tutkijana voidaan pitää James McGannia, joka Global Go To Think Tank Index Report –sarjallaan kartoitti ajatuspajojen toimintaa.¹⁶ Hyödynnän McGannin ajatuspajojen vaikutusvallan tarkasteluun tarkoitettuja indikaattoreita: resurssit, käyttö, tuotokset ja vaikutus.¹⁷ Nämä indikaattorit toimivat McGannin raporttisarjan analyysin kulmakivinä, sillä niiden avulla kartoitetaan ajatuspajojen toimintaa, kehityssuuntia sekä haasteita maailmanlaajuisesti.

¹⁵ Korhonen 2017, 16. Korhosen ja Wuokon lisäksi EVAsta on kirjoittanut tutkija Ville Okkonen, joka niin ikään keskittyy artikkeleissaan 1970- ja 1980-lukuihin.

¹⁶ Lisätietoa McGannin raporttisarjasta sekä hänen tutkimuksestaan löytyy esimerkiksi Pennsylvanian yliopiston kirjaston verkkosivuilta: <https://guides.library.upenn.edu/publicpolicyresearchthinktanks> [luettu 26.5.2025]

¹⁷ McGann 2021, 41. Suomentokset Nordström 2021, 11–12.

Valtuuskunnasta on kirjoittanut myös Jukka Tarkka, jonka teokset toimivat tutkimukseni lähdekirjallisuutena. Teoksissaan *Asennemuutos ja sen unilukkari EVA* sekä *Isänmaan unilukkari: Päiviö Hetemäen yhteiskunnallinen elämäntyö* Tarkka analysoi aikalaisnäkökulmasta EVAn toimintaa, sillä hän kuului EVAn johtajistoon vuosina 1980–1984. Päiviö Hetemäkeä voidaan nimittää EVAn perustajaksi, joten hänen työnsä valtuuskunnan eteen toistuu monesti tutkielman primääriaineistossa. Tarkan teokset pohjautuvat alkuperäislähteiden sekä haastatteluiden lisäksi hänen omiin kokemuksiinsa sekä muistiinpanoihinsa. Lisäksi Hannu Himasen teos *Iloniemi – Eminenssi* kertoo laajasti ministeri Jaakko Iloniemen uraa, joka toimi myös valtuuskunnan toimitusjohtajana vuosina 1990–2000. Tämän tutkielman tarkoitus on tuoda Tarkan ja Himasen töiden rinnalle tutkimuskirjallisuutta hyödyntävä analyysi EVAn toiminnasta nimenomaan EU-jäsenyyttä puolustavana tahona.

Tutkimuskohteeni on mielenkiintoinen monestakin näkökulmasta. Elinkeinoelämän valtuuskuntaa yksittäisenä toimijana tässä laajuudessa ei ole tarkasteltu juurikaan nimenomaan vaikuttamisnäkökulmasta. Korhosen ja Wuokon tutkimukset keskittyvät myös muihin aikalaistoimijoihin, joka jättää tutkimuskentälle hyvin tilaa tarkastella EVAn toimintaa tarkemmin. EVAn vaikutusvallan merkityksestä voidaan olla montaa mieltä, mutta sen asema Suomen vanhimpana ajatuspajana antaa jo syyn tarkastella sen tietyiltä osin pioneerimaista toimintaa¹⁸. EVAn tutkiminen onkin siis osa ajatuspajatutkimusta, jonka tarkoituksena on auttaa ymmärtämään näiden toimijoiden luonnetta. Tutkimuksessani tämä konkretisoituu EVAn toiminnan tarkasteluna aiempaan ajatuspajatutkimukseen peilaten ja EVAn vaikuttamiskeinojen analysointina suhteessa sen omiin perusteluihin toiminnastaan. Tämän lisäksi EVAn 1990-luvun vaikuttamistoimintaa ei ole sillä syvyydellä tutkittu, johon tämä pro gradu –tutkielma antaa tilaisuuden. Aiemmat tutkimukset todistavat sen, että EVAn tarkastelu EU-vaikuttamistoiminnan näkökulmasta on perusteltu ja relevantti tutkimuskohde. Aihe on lisäksi ajankohtainen, sillä poliittisesta vaikuttamisesta, monessa tapauksessa lobbaamisesta, halutaan tehdä yhä läpinäkyvämpää, johon keskusteluun haluan myös tällä tutkimuksella osallistua.

¹⁸ Lounasmeri 2020, 190.

1.2 Metodi ja käsitteet

Tässä alaluvussa käsittelen tutkielman toteuttamista sekä siihen liittyviä käsitteitä. Ensin käsittelen lyhyesti historiantutkimuksen peruseriaatteita, jonka jälkeen siirryn käsittelemään sisällönanalyysiä, joka toimii analyysityön perustana. Lisäksi keräämäni haastatteluaineiston vuoksi pohdin muistitiedon hyödyntämistä tutkimuksessa. Lopuksi erittelen tutkielmalle olennaiset käsitteet: elinkeinoelämä, ajatuspaja, lobbaus, vaikutusvalta sekä eliitti.

Tutkielmaa ohjaavat historiantutkimuksen peruseriaatteet: lähdekritiikki, kontekstualisointi sekä hermeneuttinen päättely. Historian peruseriaatteita ei tule ottaa annettuna, vaan tiedostaa keinojen olemassaolo sekä tarkoitus koko tutkimuksen ajan. Esimerkiksi lähdekritiikin avulla voidaan arvioida tutkimusaineiston haasteellisuutta tai ongelmallisuutta, sillä sen perustehtävänä on tarkastella ja arvioida lähteen uskottavuutta sekä aitoutta¹⁹. Siten ulkoisen lähdekritiikin avulla pyritään tunnistamaan, onko lähde sitä, mitä se väittää olevansa²⁰. Toisaalta on myös kontekstualisoinnin kannalta olennaista paikallistaa lähteen syntyä ja -paikka.²¹ Tämä korostuu myös organisaatiotutkimuksessa, jossa esimerkiksi kokousmuistiinpanot eivät ainoastaan kuvaa niiden tekijän vaan laajemminkin organisaation rakennetta ja kulttuuria. Näitä ei siis voi ajatella erilliseksi osaksi organisaation asiakirjoja vaan niitä pitää tulkita osana organisaation laajempaa viestinnän ja tiedonvälityksen tapaa.²²

Sisäinen lähdekritiikki kohdistaa huomionsa lähteen uskottavuuteen, todistusvoimaan sekä käyttökelpoisuuteen.²³ Organisaatiotutkimuksen näkökulmasta on tärkeä huomioida kohdeyleisö. Esimerkiksi julkilausumat voivat antaa hyvin erilaisen näkemyksen toiminnan todellisesta luonteesta.²⁴ Toisaalta julkaisuilla voidaan pyrkiä ohjaamaan julkista huomiota pois muista organisaatiolle 'kiusallisista' teemoista. 2020-luvulla tällaisella toiminnalla voidaan viitata esimerkiksi yritysten viherpesuun. Organisaatiotutkimuksessa lähdekritiikistä käyty keskustelu on tutkija Michael Hellerin mukaan ollut rajoittunutta. Hellerin mukaan lähdekritiikin rooli kyllä tunnustetaan laajemmin mutta sen merkitys on toisinaan yliarvioitua. Hän nostaa esiin Matthias Kippingin, Daniel Wadhwanin ja Marcelo Buchelin luvun teoksessa *Organizations in Time: History, Theory, Methods*, jossa lähdekritiikin kuvataan vahvistavan lähteen pätevyyden ja uskottavuuden. Kritiikin mukaan lähdekritiikki ei yksinään tee lähde-

¹⁹ Markkola 2008, 172. Wuokko 2016, 56.

²⁰ Markkola 2008, 170–171.

²¹ Tepora, Danielsbacka ja Hannikainen 2022, 15.

²² Kipping, Wadhvani ja Bucheli 2013, 313.

²³ Tepora ym. 2022, 15.

²⁴ Kipping ym. 2013, 315.

päteväksi, vaan sen on tarkoitus toimia tutkijan tutkimuksen argumenttien todisteena. Lähdekritiikin avulla todistettava lähteen totuudenmukaisuus liittyy sen kykyyn tukea historiallista narratiivia tai organisaatioteorian kehitystä.²⁵ Tarkastelen seuraavassa alaluvussa aineistoani tästä lähdekriittisestä näkökulmasta.

Pro gradu -tutkielmassani aion hyödyntää sisällönanalyysia aineiston analysoinnissa. Sisällönanalyysi metodina tarjoaa melko väljän teoreettisen kehyksen, jonka avulla voidaan analysoida niin kirjoitettua, kuultua kuin nähtyäkin sisältöä²⁶. Tutkielmani aineisto koostuu pääosin kirjallisesta materiaalista, mutta hyödynnän myös tekemääni haastattelua EVAn entisen toimitusjohtajan Jaakko Iloniemen kanssa. Sisällönanalyysia voi lähestyä monesta eri kulmasta, riippuen analysoitavasta aineistosta. Siihen kuitenkin useimmiten sisältyy jonkinlainen aineiston luokittelu, teemoittelu tai tyypittely.²⁷ Tässä tutkimuksessa hyödynnän teemoittelua, sillä aineistoa lukiessa muodostuu kuva EVAn erilaisista vaikuttamisen keinoista. Näiden keinojen ominaispiirteistä on mahdollista hahmottaa kaksi suurempaa kokonaisuutta nimenomaan siitä näkökulmasta, keihin toiminnalla pyritään vaikuttamaan. Niitä ovat kansalaiset sekä poliittisen ja taloudellisen elämän edustajat. Syntyy siis jako eliittiin kohdistuneen suoran vaikuttamisen sekä kansalaisille suunnatun mielipidevaikuttamisen välille. Sisällönanalyysia on kritisoitu sen väljyydestä, keskeneräisyydestä sekä tavanomaisuudesta. Nämä johtuvat sisällönanalyysin heikohkoista rajoista, jotka saattavat johtaa vain aineiston jakamiseen sekä kuvailuun, mutta itse analyysi voi jäädä vajavaiseksi.²⁸ Tutkimuksessa kritiikin kohteet on otettava huomioon ja mietittävä tarkasti sitä, miksi juuri sisällönanalyysi on sopiva tutkimukselleni sekä mitkä voivat olla sen sudenkuoppia. Näin ollen selvittäminen sekä selittäminen ovatkin avainasemassa sisällönanalyysissa, jotta tutkimuksen päälle voidaan rakentaa sekä tarpeen tullen tutkimus uusintaa, saaden samansuuntaisia tuloksia.

Kritiikistä huolimatta sisällönanalyysilla on monta tärkeää tehtävää: se tarjoaa uusia näkemyksiä ja oivalluksia, kasvattaa tutkijan omaa ymmärrystä ilmiöstä sekä voi tuottaa käytännön toimia. Sisällönanalyysi on tieteellinen työkalu, jonka avulla voidaan tehdä pätevää sekä toisinnettavaa tutkimusta. Vaikkakin metodologia on olennainen osa tutkimusta, se ei

²⁵ Heller 2023, 990.

²⁶ Tuomi ja Sarajärvi 2018, 103.

²⁷ Ibid., 106–107.

²⁸ Salo 2015, 171.

kuitenkaan ole itseisarvo. Sen tarkoituksena on toimia tutkijan työkaluna tämän analysoidessa ja muodostaessa itse päätelmiään.²⁹

Hyödynnän tutkimuksessani puolistrukturoitua muistitietohaastattelua. Muistitiedon (eng. *oral history*) käyttämiseen osana tutkimusta on suhtauduttu tietoon pohjautuvassa tutkimuksessa kriittisesti, sillä muisti on hyvin subjektiivinen kokemus, eikä se siten ole välttämättä linjassa todella tapahtuneiden asioiden kanssa. Vähitellen, erityisesti 1980-luvun jälkeen, tähän tutkimustapaan on alettu suhtautua avoimemmin tutkimuksen suuntautuessa kokemus- ja mikrohistoriaan. Tutkijat Vuorinen ja Teräs analysoivat, että muistitiedon käyttökelpoisuuteen vaikuttaa merkittävästi se, mitä aineistolta kysytään sekä kuinka sitä analysoidaan tutkimuksessa. Tutkimukseni tapauksessa haastattelu toimii yhtenä aineiston osana, täydentäen arkistomateriaalin antia. Toisin sanoen tutkimus ei perustu täysin yhteen, subjektiiviseen kokemukseen EVAn toiminnasta, vaan antaa aikalaisnäkömyksen käytetyistä keinoista sekä laajemmin EU:sta käydystä julkisesta keskustelusta. Lisäksi haastattelu antaa mahdollisuuden pohtia muistitiedon sekä jälkikäteisen tieteellisen tutkimuksen suhdetta, käytännössä esimerkiksi sitä, onko näiden välillä ristiriitaisuuksia. Muistitietoon perustuvan haastattelun yksi tärkeä huomio on myös se, että muistaminen tapahtuu nykyisyyden ehdoilla. Näin ollen myös tutkija osallistuu erityisellä tavalla aineiston tuottamiseen, joka toisaalta on tutkijalle mahdollisuus vastavuoroisuuteen ja aineiston analysointiin jo sen tuottamisen vaiheessa.³⁰ Seuraavaksi siirryn vielä käsittelemään käyttämäni käsitteiden määritelmiä, jotta tutkimuksen teoreettinen kehys ja analyysin lähtökohdat hahmottuvat selkeämmin.

Tässä tutkielmassa hyödynnän liike-elämän sekä elinkeinoelämän käsitteitä viitatessani siihen joukkoon, jota EVA koki edustavansa. EVA määritteli itse syyskokouksessaan 26.11.1990, että se ”lähestyy ongelmia eri sektoreiden (teollisuus, pankit, vakuutuslaitokset, muut palvelut, kauppa, maatalous jne.) näkökulmasta sekä elinkeinoelämän yhteisen edun pohjalta.”³¹ Käsitteillä on kuitenkin nyanssieroja, ja esimerkiksi väitöskirjassaan Anders Blom määrittelee liike-elämän yritys- ja talouselämää kuvaavaksi käsitteeksi, kun taas elinkeinoelämällä voidaan viitata myös kaupunkeihin ja kuntiin.³² Tämä johtuu siitä, että *elinkeino* on määritelty tarkoittavan toimintaa, jolla pyritään takaamaan toimeentulo. Näin ollen myös palkansaajat voidaan ajatella olevan mukana elinkeinoelämän käsitteessä. Tästä

²⁹ Krippendorff 2019, 18, 33.

³⁰ Teräs ja Koivunen 2017.

³¹ ”EVAn toiminnan pääkohtia 1991” EVAn syyskokous 26.11.1990, Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1990–1991, 34/2 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

³² Blom 2018, 16.

johtuen Wuokko hyödyntää EVAa analysoidessaan liike-elämän käsitettä, sillä poliittisen toiminnan näkökulmasta EVA edusti enemmän liike-elämän, kuin koko elinkeinoelämän etuja.³³ Tämän tutkielman kohteena on kuitenkin myös kansalaisiin kohdistunut vaikuttamistoiminta, joten elinkeinoelämä -käsitteen käyttäminen voidaan nähdä oikeutettuna. Lisäksi EVA kutsui seminaareihinsa myös julkislaitosten edustajia, joiden ei näiden määritelmien perusteella nähdä kuuluvaksi liike-elämään.

Ajatuspajan yleisesti jaettuna määritelmänä pidetään voittoa tavoittelematonta, suhteellisen itsenäisenä tutkimustietoa tuottavaa ja jakavaa organisaatiota. Tämä jaettu käsitys ajatuspajoista on Kent Weaverin vuonna 1989 esittämä määritelmä.³⁴ Poliittisen toimintakentän muutos on kuitenkin vaatinut tarkastelemaan tätä määritelmää tarkemmin ja pohtimaan, pitääkö se nykyisellään paikkaansa. Esimerkiksi 'voittoa tavoittelematon', viittaa oletukseen siitä, että vain taloudellisen voiton tavoittelu voi vaarantaa neuvonnan riippumattomuuden. On kuitenkin niin, että moni ajatuspaja hakee esimerkiksi projektipohjaista rahoitusta tai heille maksetaan tietyn tutkimuksen toteuttamisesta. Siten, vaikka ajatuspaja ei tuottaisi voittoa, se voi pyrkiä toiminnallaan keräämään yhteyshenkilöitä, dataa tai varoja toiminnan kehittämiseen. Ajatuspajatutkija Hartwig Pautz esittääkin, että tässä yhteydessä voitaisiin käyttää taloudellisen riippumattomuuden käsitettä.³⁵

Kaikki poliittisia neuvoa tarjoavat toimijat eivät ole ajatuspajoja. Kuten aiemmassa ensimmäisessä alaluvussa mainittiin, liike-elämällä on omat intressinsä poliittisessa toiminnassaan. Myös konsultointitoimistot ja yliopistot pyrkivät omia reittejään välittämään tietoa, jolla pyritään vaikuttamaan politiikkaan. Tämä toiminta ei tee niistä ajatuspajoja, sillä konsultoinnin tarkoituksena on edistää asiakkaan etuja, ja yliopistot ovat riippuvaisia julkisesta rahoituksesta. Julkishallinnon uudistukset ovat joissain määrin tuoneet kyseisiä toimijoita kohti julkista sektoria: konsultteja käytetään yhä useammin asiantuntijoina ja yliopistot saavat julkista rahoitusta vähenevissä määrin, mikä on ajanut näitä tuottamaan yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa ja siten hakemaan rahoitusta muualta.³⁶

Ajatuspajat ovat tarkemmin määriteltynä organisatorisesti, ajatuksellisesti sekä taloudellisesti riippumattomia toimijoita, joiden tavoitteena on vaikuttaa julkiseen keskusteluun sekä politiikkaan. Useimmiten ajatuspajat tuottavat itse oman tietonsa erilaisten tutkimusten avulla,

³³ Wuokko 2016, 9–10.

³⁴ Pautz 2011, 421. Wuokko 2016, 15.

³⁵ Pautz 2011, 421.

³⁶ Ibid., 423.

ja jakavat sitä niin asiantuntijoina päätöksentekijöille kuin julkisen keskustelun käytettäväksi. Toisinaan ne voivat myös toimia tiedon välittäjänä eri yhteiskunnallisten tahojen välillä.³⁷

Ajatuspajana EVA edistää erityisesti elinkeinoelämän ja markkinatalouden etuja, jotta työ ja yrittäminen voisivat Suomessa ja kansainvälisesti menestyä³⁸. Lisäksi Elinkeinoelämän valtuuskunnan muodostavat kuusi elinkeinoelämän kolmannen sektorin toimijaa. Siten EVAn toiminnassa yhdistyvät niin yritys- kuin intressiryhmänäkökulmat ja olennaiseksi tulee tutkimuksen kannalta tarkastella EVAn toimintaa myös liike-elämän poliittisen toiminnan näkökulmasta (eng. *Corporate political activity*). Paljon viitattu määritelmä tälle on tutkijoiden Amy Hillmanin sekä Michael Hittin käsitys, jonka mukaan poliittisella toiminnalla tarkoitetaan toimia, joilla yritys pyrkii vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon yksityisen sektorin hyväksi³⁹. Määritelmä on hyvin laava, ja sitä onkin käytetty kattoterminä erilaisille strategioille sekä keinoille liike-elämän vaikuttamistoiminnassa.

Yhtenä poliittisen vaikuttamisen keinona on pidetty lobbaamista. Julkisessa keskustelussa sille on syntynyt negatiivinen tai muuten kielteinen konnotaatio, joka voi johtua termin epämääräisyydestä. Lobbaaminen on mielletty poliittisen toiminnan alalajiksi, mutta toisinaan näitä termejä käytetään myös rinnakkain.⁴⁰ Lyhyesti määriteltynä lobbauksella tarkoitetaan pyrkimystä vaikuttaa siihen, miten päätöksentekijät toimivat ja ennen kaikkea päättävät.⁴¹ Lobbaus ei kuitenkaan rajaudu välttämättä ainoastaan päätöksentekijöihin, vaan voi kohdistua myös virkamiehiin, kilpaileviin vaikuttajiin, tiedotusvälineisiin, kansalaisiin tai sidosryhmiin⁴². Näin ollen lobbausta voi tapahtua päätöksentekojärjestelmässä ja ruohonjuuritasolla, jolloin voidaan puhua järjestelmän sisällä sekä ulkopuolella tapahtuvasta lobbaamisesta⁴³. Kun lobbaaminen ymmärretään näin laueasti sekä laajassa merkityksessä, se muistuttaa paljolti liike-elämän poliittisen toiminnan määritelmää. Tällaista lobbaamisen laajaa määritelmää Blom käyttää väitöskirjassaan tutkiessaan suomalaisen liike-elämän poliittista vaikuttamista vuosien 1968–2011 aikana. Hän perustelee laajemman merkityksen hyödyntämistä sillä, ettei se rajaa esimerkiksi epäsuoraa julkista mielipidevaikuttamista tai ei-julkista yhteiskuntasuhteiden hoitoa.⁴⁴ Selkeyden säilyttämiseksi käytän tässä tutkielmassa

³⁷ Ibid., 423.

³⁸ ”Mikä EVA on?” Elinkeinoelämän valtuuskunnan verkkosivut. < <https://www.eva.fi/tietoa-evasta/> > [luettu 8.5.2025]

³⁹ Hillman ja Hitt 1999, 826.

⁴⁰ Wuokko 2016, 22.

⁴¹ Ihlen, Binderkrant ja Öberg 2021, 307.

⁴² Wuokko 2016, 23.

⁴³ Dür 2008, 561.

⁴⁴ Blom 2018, 28.

lobbaamisen käsitettä vain viitatessani suoriin, poliittiseen päätöksentekojärjestelmään kohdistuviin vaikuttamispyrkimyksiin. Muutoin hyödynnän laajasti vaikuttamisen käsitettä.

Vaikuttamisen tutkimukseen sisältyy olennaisella tavalla vaikutusvallan tutkimus. Pyrkimys ja tahto vaikuttaa tai muuttaa vallitsevaa tilaa ohjaa vaikuttamisen tapoja. Tämän takia on tärkeä määritellä, mitä vaikuttamisella ylipäätään tarkoitetaan ja miten vaikutusvaltaa on tutkittu. Vaikuttaminen määritellään Kielitoimiston sanakirjassa seuraavasti: voiman, toiminnan tai muun sellaisen kohdistuminen johonkin niin, että kohteessa tapahtuu tai pyrkii tapahtumaan jokin muutos⁴⁵. Määritelmä muistuttaa hyvin paljon tunnettua Robert Dahlin (1957) määritelmää vallasta, jossa A saa B:n tekemään jotakin sellaista, mitä tämä ei muuten olisi tehnyt.⁴⁶ Vallan ja vaikuttamisen määritelmien samankaltaisuus ei ole sattumaa, ja niitä onkin usein käytetty lähes rinnakkaisina termeinä. Poliittisen vaikuttamisen kontekstissa nämä määritelmät kuitenkin ontuvat. Esimerkiksi yleisesti valta-asemaan liitetään usein suuret resurssit. Tutkimuksissa on kuitenkin huomattu, että resursseihin ja maineeseen perustuvien vaikutuskeinojen ja todellisten päätösten välillä ei ole suoranaista yhteyttä⁴⁷. Lisäksi esimerkiksi poliittisessa kontekstissa vaikuttaminen ei tapahtuu tyhjiössä, eikä välttämättä ole yksisuuntaista, joten vaikuttamisen syy-seuraus-suhteen todentaminen on vaikeaa. Tarkastellessani EVAn vaikutuspyrkimyksiä, määritelmäksi riittää toiminnan pyrkimys muuttaa vallitsevaa asiantilaa.

Andreas Dür määrittelee vaikutusvallan tutkimiselle kolme metodologista lähestymistapaa: päätöksentekoprosessin jäljittäminen, mielletty vaikutusvalta sekä preferenssien saavuttaminen⁴⁸. Ensimmäinen viittaa päätöksenteon rekonstruktioon, jonka avulla selvitetään millä tavalla tutkimuksen kohteena olevat toimijat ovat osallistuneet päätöksentekoprosessiin sekä arvioidaan miten ne ovat toiminnallaan päätösten syntyyn vaikuttaneet. Mielletyn vaikutusvallan lähestymistavan tarkoituksena on selvittää kyselytutkimuksen avulla miten eri toimijat arvioivat omaa ja toistensa roolia päätöksentekoprosesseissa ja vaikutusvaltaa poliittisten päätösten syntyyn. Nämä metodologiat eivät sovellu tekemääni tutkimukseen, joten hyödynnän kolmatta, preferenssien saavuttamisen näkökulmaa. Sen tarkoituksena on vertailla toimijoiden näkemyksiä tai tavoitteita ja niiden toteutumista päätöksentekoprosessin lopputuloksissa. Yksinkertaisimmillaan siinä vaikutusvallan määrää kuvaa kahden muuttujan,

⁴⁵ ”Vaikuttaa määritelmä.” Kielitoimiston sanakirja.
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/vaikuttaa?searchMode=all> [luettu 8.5.2025]

⁴⁶ Lowery 2013, 4.

⁴⁷ Ibid., 4.

⁴⁸ Dür 2008, 559.

toimijan alkuperäisten tavoitteiden ja lopputuloksen välinen etäisyys.⁴⁹ Lisäksi preferenssien saavuttamisen tutkimisen etuna Dürin mukaan on, että se havaitsee vaikutusvaltaa silloinkin, kun vaikuttamisesta ei jää näkyviä todisteita tutkittavaksi. Toisaalta heikkoutena on, ettei sen avulla voida täysin varmentaa onko toimija todella vaikuttanut lopputulosten syntyyn vai onko se vain sattunut olemaan asiakysymyksessä samaa mieltä kuin joku toinen vaikutusaltaisempi toimija. Sovellan Dürin lähestymistapaa luvussa neljä, kun analysoin EVAn toimintaa suhteessa muihin kansallisiin sekä kansainvälisiin toimijoihin.

Käytän tutkielmassa myös eliitin käsitettä. Tarkemmin hyödynnän suomalaisen eliittitutkija Ilkka Ruostetsaaren määritelmää: ”eliiteillä tarkoitetaan henkilöitä, joilla on strategisesti keskeinen eli johtava asema yhteiskunnan eri sektoreiden vaikutusvaltaisissa organisaatioissa, ja jotka tämän aseman ansiosta kykenevät säännöllisesti vaikuttamaan merkittävien yhteiskunnallisten ratkaisujen muotoutumiseen.”⁵⁰ Näin ollen eliitillä viitataan usein ammattien ja yhteiskunnan valtarakenteiden kautta muodostuvaan, melko heterogeeniseen ryhmään. Siten ei ole mielekäästä puhua eliitistä yhtenä kokonaisuutena, sillä se voi koostua esimerkiksi taloudellisista, poliittisista tai mediajulkisuuteen pohjautuvista asemista. Yksinkertaisimmillaan eliitin on nähty muodostuvan klassisessa eliittiteoriassa, jossa yhteiskunnassa voidaan tulkita olevan kaksi luokkaa: hallitseva ja hallittava. Ajatus on kuitenkin melko suorasukainen ja siksi sen rinnalla eliittiä määrittelee yhtenäisyys, oman aseman tiedostaminen sekä kyvykkyys yhtenäiseen toimintaan. Jako kansaan ja eliittiin ei kuitenkaan tarkoita, että nämä olisivat homogeenisiä ryhmiä.⁵¹ Niiden sisältä löytyy siis vaihtelua mutta jako on kuitenkin yksinkertaisuudestaan huolimatta hyödyllinen tutkielman lähestymistavan näkökulmasta. Tässä tutkielmassa siis viitatessani eliittiin, tarkoitan politiikan, hallinnon, elinkeinoelämän ja järjestöjen muodostamia eliittiryhmiä.⁵²

⁴⁹ Dür 2008, 562–566.

⁵⁰ Ruostetsaari 2023, 16.

⁵¹ Ruostetsaari 2013, 256.

⁵² Ruostetsaari 2023, 60–61. Näiden lisäksi Ruostetsaari määrittelee joukkotiedotuksen, tieteen ja kulttuurin muodostamat eliittiryhmät. Niiden merkitys on kuitenkin vähäisempi tutkielman näkökulmasta, vaikka ne voidaan nähdä osana suomalaista eliittirakennelmaa.

1.3 Valtuuskunta ja alkuperäisaineisto

Elinkeinoelämän valtuuskunta on vuonna 1974 perustettu voittoa tavoittelematon yhdistys. EVAn on sen koko olemassaoloajan muodostaneet liitot, joita kaikkia yhdistää elinkeinoelämämyönteinen ilmapiiri. Perustajajäseninä olivat Liiketyöntäjien Keskusliitto, Maataloustuottajain Keskusliitto, Suomen Metsäteollisuuden Keskusliitto, Suomen Pankkiyhdistys, Suomen Teollisuusliitto ja Suomen Työntäjien Keskusliitto. Vuonna 1974 EVAn ensimmäiseksi johtajaksi valittiin silloinen Tukholman suurlähettiläs, ministeri Max Jakobson.⁵³ Vuoteen 1990 mennessä valtuuskunnan kokoonpano oli hieman muuttunut. Maa- ja metsätaloussektoria edusti osuuskuntien etujärjestö Pellervo-seura sekä mukaan oli noussut Suomen Vakuutusyhtiöiden keskusliitto.⁵⁴ EVAn tarkoitus sen perustamisesta asti on ollut toimia yritystoiminnan ja akateemisen tutkimuksen välimaastossa, kuitenkin enemmän ”unilukkarin kuin lobbyistin roolissa”⁵⁵. EVAa oli perustamassa ministeri ja työntäjäpuolen pitkäaikainen vaikuttaja Päiviö Hetemäki (kok.), joka muistioissaan mainitsi valtuuskunnan yhdeksi tehtäväksi ”herätellä eilispäivään ankkuroituneita poliitikkoja”, ja joka valittiin EVAn ensimmäiseksi puheenjohtajaksi.⁵⁶ Toiminnan luonne sekä ajankohtaiset teemat ovat kuitenkin määritelleet näkemyksiä toiminnan laadusta ja tarkoituksesta. EVAn tarkoitus ei kuitenkaan ole ollut puuttua niiden asioiden hoitoon, jotka kuuluvat elinkeinoelämän etujärjestöille, mutta sen tehtävänä oli kuitenkin toimintaa käynnistettäessä 1970-luvulla aktiivisesti puolustaa elinkeinoelämää ja luoda sen toimintaedellytyksille mieluista asenneilmastoa. Tämä jonkinlainen ristiriita sekä vaikuttamisen paikan hakeminen antaa aihetta myös EVAn vaikuttamistoiminnan tarkastelulle.

EVAn perustamisen ajoittuminen juuri 1970-luvulle ei ole sattumaa tai poikkeuksellista. Länsimaissa ja erityisesti Yhdysvalloissa syntyi liike-elämän laajempi poliittisen toiminnan aalto, jonka taustalla vaikuttivat taloudellisten näkymien heikkeneminen, reaali-palkkojen pienentyminen, inflaation kiihtyminen sekä yritysten voittojen lasku. Siten liike-elämän 1960-luvulla nauttima suotuisa taloussuhdanne ja mielipideilmasto olivat ajautumassa konkurssiin 1970-luvuilla nousseiden liike-elämän vastakulttuurien kanssa. Vastakulttuurien sekä liike-

⁵³ ”Tietoa EVAsta”. Elinkeinoelämän valtuuskunnan verkkosivut. <https://www.eva.fi/tietoa-evasta/> [luettu 17.2.2025]

⁵⁴ Muutokset johtuivat etujärjestöjen yhdistymisistä. Teollisuusliitto yhdistyi Metsäteollisuuden keskusliiton kanssa muodostaen Teollisuuden keskusliiton (TK) vuonna 1975. Tämän jälkeen TK yhdistyi vuonna 1992 Työntäjien keskusliiton kanssa ja tästä syntyi Teollisuuden ja Työntäjien keskusliitto (TT).

⁵⁵ ”EVA:n tavoitteista ja toiminnasta 20-vuotiskautena” 10.10.1994, Työvaliokunnan kokous 11.10.1994, työvaliokunnan pöytäkirjat 1994–1995, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

⁵⁶ ”EVA:n toiminnasta 1990-luvulla”, 19.4.1989, työvaliokunnan pöytäkirjat 1987–1989, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

elämää suosimaton taloussuhdanne sai yritysten johdon toimimaan aktiivisemmin toimimaan tilanteen muuttamiseksi. Käytännössä tämä tarkoitti muun muassa mainos- ja valistuskampanjoiden käynnistämistä, lobbauksen lisäämistä, vaalirahoituksen kasvattamista ja keskittämistä sekä oikeistosuuntaisten ajatuspajojen rahoitusta.⁵⁷

EVAn käytännön toiminta rakentui 1990-luvulla useista eri kokoonpanoista. Valtuuskunta koostui kuuden elinkeinoelämän liiton tai yhdistyksen edustajista, jotka osallistuivat valtuuskunnan kokouksiin – pääasiassa sääntömääräisiin kevät- ja syyskokouksiin. Lisäksi EVAlla oli työvaliokunta, jossa samat yhdistykset olivat edustettuina mutta kuitenkin eri henkilöiden toimesta. Työvaliokunnan kokoukset järjestettiin noin neljä kertaa vuodessa. EVAn johtoryhmän muodostivat toimitusjohtaja, johtajat, asiamiehet sekä toimistopäällikkö. Nämä taas kokoontuivat noin kerran viikossa. Johtoryhmä sekä hallinnolliset työntekijät vastasivat EVAn päivittäisestä toiminnasta. EVAn toiminta pyöri siis monenlaisten kokoonpanojen ympärillä, ja tutkimuksen kannalta on oleellista tunnistaa näistä tärkeimmät. Valtuuskunnan sekä työvaliokunnan jäsenet edustivat kokouksissa järjestöjään, ja erityisesti valtuuskunnan kokoukset olivat sääntömääräisyytensä takia hyvin muodollisia. Enemmän keskustelua sekä EVAn linjavetojen pohdintaa käytiin työvaliokunnan kokouksissa. Johtoryhmän kokousten pöytäkirjat painottuvat päivittäisten asioiden ylöskirjaamiseen, kuten tapaamisten, julkaisujen ja kutsujen kalenterointiin.

EVAn organisoituminen muistuttaa paljolti ajatuspajojen tyypillistä rakennetta, joka koostuu toimitusjohtajasta, johtokunnasta sekä työntekijöistä. Toimitusjohtajan vastuulle kuuluu päivittäisen toiminnan johto, kun taas johtokunta keskittyy pidemmän aikavälin toiminnan suunnitteluun, tehtävämukaisuuden varmistamiseen sekä budjetin hyväksymiseen. Usein ajatuspajojen työntekijät ovat ammattinimikkeiltään tutkijoita, vanhempia asiantuntijoita, analyytikoita tai vierailevia tutkijoita.⁵⁸ EVAssa työntekijöiden nimikkeet eivät viitanneet tutkimukseen, vaan enemmän asiantuntijuuteen ja johtajuuteen, eikä esimerkiksi vierailevia tutkijoita ollut. Tämä toisaalta kertoo EVAn luonteesta sen, että vaikka se tuotti materiaalia päätöksentekijöille ja julkiseen keskusteluun, se ei pitänyt itseään tutkimusorganisaationa. Ajatuspajojen välillä on eroja tutkimukseen omistautuneisuuden suhteen mutta monelle tiedon tai ideoiden tuottaminen on niiden olemassaolon syy⁵⁹.

⁵⁷ Wuokko 2016, 36–37.

⁵⁸ Mahmood 2008, 542.

⁵⁹ Abelson 2009, 10.

Pro gradu -tutkielmani primääriaineistoa ovat juuri yllä mainituista eri kokoonpanojen kokouksista muodostuneet pöytäkirjat sekä muut EVAn itse tuottamat asiakirjat. Tutkimukseni kohteena olevat asiakirjat ovat pääosin tuotettu organisaation sisäiseen tiedonvaihtoon ja viestintään. Näitä asiakirjoja ovat johtokunnan sekä työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat, vuosikertomukset, toimintasuunnitelmat, tiedonannot, katsaukset, mietinnöt sekä niiden kommentit. Näiden lisäksi tarkastelen myös EVAn kirjeenvaihtoa, puheita, EVAn raportteja ja sen teettämiä tutkimuksia. Nämä keskenään hyvin erilaisetkin asiakirjat antavat kattavan kuvan siitä, kuinka EVA toi toiminnassaan EU-jäsenyyss tavoitettaan esiin sekä millaista siitä viestiminen oli. Yhteensä aineistoa on Kansallisarkistossa runsaasti, noin 20 koteloa. Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkiston käyttö on kuitenkin luvanvaraista.

EVAn arkistomateriaalin ja haastattelun ohella hyödynnän tutkimuksessani eduskunnan valiokuntamietintöjä, täysistuntojen pöytäkirjoja, lausuntoja sekä lehdistöaineistoa⁶⁰. Valtiopäiväaineiston olen kerännyt Parlamenttisampo- ja eduskunnan digitoiduista aineistoista. Parlamenttisampo on Helsingin ja Aalto yliopiston SeCo-tutkimusryhmän toimesta kehitetty datapalvelu, joka julkaistiin helmikuussa 2023. Palvelu koostuu pääosin kaikista eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjoista sekä kansanedustajien tietokannasta ja näin ollen mahdollistaa yhtenäisemmän datan kuin aiemmin on ollut saatavilla.⁶¹ Tein palvelussa hakuja seuraavilla sanoilla: Elinkeinoelämän valtuuskunta, EVA sekä Iloniemi. Hyödynnän hausta saatuja tuloksia analysoidessani EVAn poliittista vaikuttamista, sillä niistä on mahdollista päätellä EVAan liitettyjä näkemyksiä sekä esimerkiksi EVAn tuottamien raporttien vaikuttavuutta. Nämä eivät nouse tutkimukseni valokeilaan mutta ovat tärkeää taustatietoa siitä, missä vaikuttamista on voinut tapahtua. Toisaalta ne toimivat myös tukena EVAn omille asiakirjoille, sillä kaikesta ei ole jäänyt jälkeä niihin. Esimerkiksi Jaakko Iloniemen toimintaa ulkoasianvaliokunnan asiantuntijana ei tuoda esiin valtuuskunnan arkistossa. Tämän voi ajatella johtuvan siitä, ettei toiminta ollut suoranaisesti EVAan liitännäistä, vaan pikemminkin Iloniemen henkilökohtaisten saavutusten ansiota.

⁶⁰ Lehdistöaineisto on koottu tekemällä hakuja digitoituihin sanomalehtiarkistoihin. Hakuja tehtiin Kansalliskirjaston ja Helsingin Sanomien aineistoista hakusanalla *Elinkeinoelämän valtuuskunta**. Näin voidaan hahmottaa, milloin EVA esiintyi julkisuudessa ja minkälaisen aiheiden yhteydessä. Lisäksi tarkastelussa on hyödynnetty Suomen Kuvalehden arkistoa, erityisesti Jaakko Iloniemen kolumneja.

⁶¹ ”Parlamenttisampo – Eduskunta semanttisessa webissä.” SeCo:n verkkosivut. <https://seco.cs.aalto.fi/projects/sempar/> [luettu 17.5.2025]

Tutkija Michael Hellerin mukaan organisatorisia lähteitä hyödynnettäessä tulee ottaa huomioon niiden ominaisuudet. Hänen mukaansa aineistoa voidaan tyypittelyn mukaan jakaa kerronnalliseen (engl. *narrative*) ja dokumentoivaan (*documentary*), sekä raportoivaan (*reportative*) ja esittäviin (*performative*). Ensimmäinen jako on hyvin tyypillinen ja se kuvaa esimerkiksi sisäisen kirjanpidon sekä ulkoisen viestinnän eroja. Toinen jako perustuu kieleen todellisuuden luojana, jossa raportointi viittaa todellisiin tapahtumiin, kun taas esittävyys on pyrkimystä luoda tietynlaista kuvaa toimijasta. Näitä luokkia voidaan yhdistellä keskenään, kuten raportoivat dokumentit ja kerronnallis-esittävät lähteet.⁶² Alkuperäisaineistoni edustaa näitä kaikkia Hellerin määrittelemiä luokkia mutta erityisen hyödyllinen on jako kerronnallisen sekä dokumentoivan lähteen välillä. Esimerkiksi EVAn tuottaman materiaalin sekä julkisten esiintymisen ympärille muodostui tietynlainen kuva Suomen taloudellisesta sekä kansainvälisestä tilanteesta. Tällöin kerronnallisten aineistojen lähdekritiikki kannattaa suunnata siihen, kenellä on valtaa, mitä kerrotaan ja mitä rajataan tiedonjaon ulkopuolelle. Dokumentoivat lähteet taas toimivat analyysin välineenä sille, miten vaikuttamistyö jakautui EVAn sisällä ja millaisia toimintamalleja hyödynnettiin. Tähän luokkaan kuuluvat esimerkiksi työntekijöiden omat, mutta myös muille jaetut mietinnöt.⁶³ Näin ollen valtarakenteet niin EVAn sisällä, kuin myös suhteet muihin EU-myönteisiin järjestöihin sekä sidosryhmiin tulee asettaa kriittiseen tarkasteluun.

Tarkastelemalla vielä perinteisemmästä ulkoisen ja sisäisen lähdekritiikin näkökulmasta voidaan todeta, että aineistojen voidaan olettaa olevan sitä, mitä ne väittävät olevansa. Pöytäkirjat, vuosikertomukset sekä toimintasuunnitelmat ovat vakiintunut osa yhdistystoimintaa, jotka pitävät kartalla niin työntekijät, jäsenet kuin tarvittaessa viranomaiset. Näin ollen kyseisten allekirjoitettujen dokumenttien väärentäminen olisi rikos. Lisäksi dokumentit ovat säilötty arkistoon, joka lisää niiden luotettavuutta⁶⁴. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö niitä kannattaisi asettaa tiukkaan sisäisen lähdekritiikin tarkasteluun. Elinkeinoelämän puolestapuhujana EVAn aineisto keskittyy taloudellisiin ja liike-elämälle myönteisiin näkökulmiin, jotka rajaavat ulkopuolelleen esimerkiksi yhteiskunnan sosiaaliset sekä ympäristölliset näkökulmat. Myös tästä syystä sisällönanalyysi on oiva työkalu aineiston analysointiin, sillä se jättää tilaa kontekstin hahmottamiseen, jossa aineisto on syntynyt. Näin ollen tutkimuksen avulla voidaan havaita jotakin sellaista, joka

⁶² Heller 2023, 999.

⁶³ Ibid., 992–996.

⁶⁴ Markkola 2008, 171.

ilman järjestelmällistä aineiston läpikäyntiä sekä kehämäistä päättelyä ei olisi tullut nähdäksi.⁶⁵

Käyttämästäni aineistosta voi havainnoida paljon mutta kaikkeen se ei kuitenkaan taivu. EVAn ollessa luonteeltaan melko erityinen toimija 1990-luvulla, sen monet sisäiset pohdinnat liittyvät juuri tämän kysymyksen ratkaisemiseen. Toisin sanoen ajatukset vaikuttamistoiminnasta ovat ainakin joissain määrin pohdintaa siitä, mikä EVA on ja mitä sen kuuluisi tai odotettaisiin tekevän. Koska Elinkeinoelämän valtuuskunnan toiminta ja kenttä eivät sille itsellekään ole täysin selviä, täytyy tutkijana pyrkiä olemaan ylitulkitsematta luettua aineistoa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vaikka aineistoni kuuluisi Hellerin jakamiin kategorioihin, niitä ei pidä tulkita ainoastaan tämän ryhmän edustajina, vaan hyödyntää hermeneuttista päättelyä peilaamalla aineistoa siihen yhteiskunnalliseen tilaan, jossa EVA ja oikeastaan koko Suomi olivat jäsenyyskeskustelua käytäessä.

Toinen tärkeä seikka tutkielman lähtökohdista on, ettei sen ole tarkoitus todistaa tai muuten sormella osoittaa EVAn vaikutusvaltaa. Kuten yllä on kuvattu, vaikuttamisen osoittaminen on haasteellista, varsinkin käsiteltäessä näinkin laajaa teemaa kuin EU-jäsenyys. EVA ei ollut ainoa eikä suurin jäsenyyden edistäjä, vaan toimi osana laajempaa elinkeinoelämän jäsenyyssmyönteistä rintamaa. Näin ollen tutkielman mielenkiinto kohdistuu erityisesti siihen, mitkä tahot EVA koki kohderyhmikseen ja millaista pohdintaa käytiin vaikuttamisen keinojen ja oman roolin välillä. Analyysi keskittyy siis monilta osin myös valtuuskunnan sisäiseen toimintaan ja siellä käytettyyn argumentaatioon.

⁶⁵ Krippendorff 2019, 324.

2 Kansalaisvaikuttaminen

On osoitettava, että kansalaisten hyvinvointi riippuu suoranaisesti siitä, miten hyvin talouselämän menestykseen vaikuttavat tekijät otetaan poliittisissa valinnoissa huomioon, koskivatpa ne sitten integraatiota, energiapolitiikkaa tai julkisen sektorin suuruutta.⁶⁶

Jo Päiviö Hetemäen suunnitelmissa EVA kuvattiin unilukkarina. Aikalaiset kuvasivat valtuuskuntaa myös ”Herrojen EVAksi”, jolla ei ainoastaan viitattu sen kokoonpanoon vaan myös seuraan, johon se organisaationa kuului. Yllä oleva ote vuoden 1993 toimintasuunnitelmasta vahvistanee tätä käsitystä jonkinasteisesta elitistisestä näkökulmasta, mutta unilukkarin toiminnalta tämä ei kuitenkaan vaikuta. Alun perin sana ”lukkari” tulee ruotsin kielen sanasta *klockare*, jolla viitataan kirkon kellojen soittajaan. Nykyisin monet lukkarin tehtävät kuuluvat kirkossa suntiolle. Lukkari, eli suntio saattoi hoitaa myös unilukkarin tehtävää, jonka tarkoituksena oli herätellä niitä ihmisiä, jotka nukahtivat kirkon penkkiin esimerkiksi saarnan aikana.⁶⁷ Vertaus EVAsta unilukkarina on mielenkiintoinen, sillä unilukkarin tehtävä sijoittuu aikaan, jolloin kirkollisiin toimituksiin oli pakollista osallistua osana lakisääteistä velvollisuutta kuulua luterilaiseen kirkkoon. EVA halusi kannustaa kansalaisia osallistumaan julkiseen keskusteluun erityisesti tiedonvälityksen avulla. Tietopohjaisen keskustelun käyminen ei kuitenkaan ole kansalaisvelvollisuus, joten tietyiltä osin vertaus ehkä ontuu. On kuitenkin totta, että vuosien saatossa unilukkari termin merkitys on muuttunut enemmän yhteiskunnallisen keskustelun herättelijäksi, melko kauas siis sen alkuperäisestä tarkoituksesta. Esimerkiksi Korhonen kuvaa EVAn vuonna 1988 julkaistua *Kallis Suomenmaa: Katse Eurovuosikymmenelle* -raporttia unilukkarin tehtävään sopivaksi keskustelun avaukseksi.⁶⁸ Näin ollen EVAn kansalaisvaikuttaminen on ollut enemmän tai vähemmän unilukkarin työtä.

Tässä luvussa tarkastelen niitä toimia, joita EVA osoitti kansalaisille sekä erityisesti EU-jäsenyyden vastustajille. Ensin kuitenkin käsittelen Suomessa käytyä keskustelua jäsenyydestä sekä jäsenyyden kipupisteistä. Keskustelun sävyjen ymmärtäminen on edellytys sille, että EVAn toimet voidaan asettaa kontekstiinsa ja nähdä osana ajan kuvaa.

⁶⁶ ”EVA toimintasuunnitelma 1993 ja toiminnan lähivuosien tavoitteet”. Syyskokouksen pöytäkirja 30.11.1992. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

⁶⁷ ”Lukkari”. Kielitoimiston sanakirja. <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/lukkari?searchMode=all>>

”Lukkari”. Suomen evankelisluterilaisen kirkon verkkosivut. <https://evl.fi/sanasto/lukkari/> [luettu 18.5.2025]

⁶⁸ Korhonen 2017, 127.

2.1 Kyllä vai ei EU:lle?

Julkinen EU-jäsenyyskeskustelu vilkastui Suomessa erityisesti Ruotsin ilmoitettua sen hakevan jäsenyyttä lokakuussa 1990. Keskustelua oli käyty Suomessakin jo 1980-luvun loppupuolella, mutta se rajoittui asiantuntijoiden sekä taloudellisen ja ulkopoliittisen johdon sisäpiirien pohdinnaksi. Keskustelu julkisuudessa vilkastui Ruotsin ilmoituksen, aktivoituneiden elinkeinoelämän järjestöjen sekä lehtikirjoittelun ansiosta. Ilmapiiri mutkistui merkittäväällä tavalla keväällä 1991, kun ETA-neuvotteluissa oltiin kriittisessä vaiheessa ja Suomi oli aloittanut EFTA-puheenjohtajanamaana. Näin ollen Suomen poliittinen johto oli haluton ottamaan kantaa jäsenyyteen, sillä se koki olevansa sidottu käynnissä olleisiin neuvotteluihin. Tämä ei kuitenkaan estänyt jäsenyyskeskustelun laajenemista ja kiihtymistä muualla yhteiskunnassa.⁶⁹

Tästä julkisuudessa käydyssä keskustelussa esiintyi monenlaisia perusteluita jäsenyyden puolesta sekä vastaan. Yksi keskeisimmistä jäsenyyden puolustusnäkökulmista olivat taloudelliset intressit. Presidentti Mauno Koiviston mukaan taloudelliset seikat olivat lopulta toissijaisia. Tämä johtui siitä, ettei ydinkysymystä, turvallisuuspolitiikkaa, voinut lausua ääneen.⁷⁰ Toisaalta Olli Korhosen tutkimuksen mukaan turvallisuuspoliittinen aspekti oli elinkeinoelämän etujärjestöille toissijainen ja jäsenyyden tarkoituksena oli ensisijaisesti turvata vientiteollisuuden etuja.⁷¹ Asetelmasta seurasi siis tilanne, jossa turvallisuuspolitiikasta tuli taustatekijä ja jäsenyyden taloudelliset edut nousivat parrasvaloihin. On mahdollista, että tämän takia jäsenyys ja siitä käyty keskustelu näyttäytyivät kansalle elinkeinoelämän, puolueiden ja työmarkkinajärjestöjen sanelemana ylätasoinen tehtävänä. Siten EU-jäsenyydestä muodostui myös eliitin ja kansalaisten välinen kysymys. Poliittisella kentällä tämä asetelma oli erityisen haastava vasemmistolle, keskustalle sekä vihreille⁷².

Yksi keskeisimmistä jäsenyyden kiistakysymyksistä oli maatalous. Tämän takia se oli myös erityisesti keskustalle haastava, sillä esimerkiksi Maatalousyrittäjien keskusjärjestö MTK otti kielteisen kannan jäsenyyteen juuri ennen kansanäänestystä⁷³. Maatalouskysymyksen aiheuttamat haasteet olivat tiedossa koko jäsenyyden hakuprosessin ajan. Esimerkiksi EVAn

⁶⁹ Aunesluoma 2021, 33, 39.

⁷⁰ Ibid., 45.

⁷¹ Korhonen 2017, 305.

⁷² Karimäki 2021, 148.

⁷³ Aunesluoma 2021, 49.

toimitusjohtaja Jaakko Iloniemi esitti Brysselin vierailullaan syyskuussa 1993 Suomen EU-suurlähettiläs Erkki Liikaselte kysymyksen Suomen vaikeimmista neuvottelukysymyksistä. Vastaukseksi hän sai “maatalous, maatalous, maatalous”⁷⁴. Unionin yhteisen maatalouspolitiikan nähtiin olevan uhka suomalaiselle maatalouselinkeinolle ja sen tulevaisuudelle altistuessaan kilpailulle Euroopassa. Keskusta kuitenkin asettui puoluekokouksessaan joulukuussa 1991 tukemaan jäsenyyden hakemista, sillä tämä ei varsinaisesti tarkoittanut jäsenyysneuvotteluiden tuloksen hyväksymistä.⁷⁵

Vasemmistoliitolle taas EU:n edustama markkinatalouden integraatio ei sopinut vasemmistolaiseen maailmankuvaan. Vasemmistoliitto päätyi vastustamaan jäsenyyshakemuksen jättämistä, mutta kun jäsenyydestä päästiin sopuun kaksi ja puoli vuotta myöhemmin, vasemmiston mielipide oli jo muuttunut. Tähän muutokseen vaikuttivat suuremman vasemman laidan puolueen – SDP:n – Eurooppa-pyrkimykset, ammattiliittojen myönteisempi tahtotila sekä kansalaisten osoittama jäsenyyden kannattaminen. Vihreissä ei taasen muodostunut yhteistä käsitystä siitä, voisiko EU globaalina toimijana ajaa vihreille tärkeiden asioiden, kuten ilmastonmuutoksen, metsäkadon tai kasvihuoneilmiön ratkaisemista. Vihreissä, kuten monessa muussakin puolueessa, EU nähtiin taloudellisen integraation välineenä, joten sen kykenevyys ja valta ratkaista muita globaaleja haasteita vaikutti ongelmalliselta.⁷⁶ Kokoomuksessa sekä SDP:ssä jäsenyyden vastustus oli vähäisempää, ja ne asettivat jäsenyyden hakemisen tavoitteeksi vuoden 1991 kesän ja syksyn aikana. Vaikka puolueet olivat virallisesti jäsenyyden kannalla, monen niiden sisällä oli kuitenkin jakolinjoja siitä, millainen jäsenyyden tulisi olla. Vaikkakaan jäsenyyden vastustajat eivät monessakaan puolueessa saaneet merkittävää jalansijaa, niiden merkitys koko keskustelulle säilyi.⁷⁷

Tutkija Sami Moisio on analysoinut käytyä jäsenyyskeskustelua jakamalla vastapuolet lännettäjiin ja kansallismielisiin. Kysymys oli hänen tutkimuksensa mukaan ennen kaikkea siitä, miten ja millä tasolla Suomen tulisi järjestää sen suhteet länteen ja Neuvostoliittoon⁷⁸. Lännettäjiä näkökulmasta jäsenyydessä oli kyse kuulumavuudesta läntiseen Eurooppaan. Jäsenyyden ulkopuolelle jättäytyminen merkitsisi heidän mielestään eristäytyneisyyttä ja

⁷⁴ Toimitusjohtajan katsaus syyskokouksessa 22.11.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

⁷⁵ Karimäki 2021, 152.

⁷⁶ Ibid., 151–165.

⁷⁷ Moisio 2006, 450.

⁷⁸ Ibid., 446.

jatkumoa suomettumiselle. Merkittäviä "lännettäjiä" Moision mukaan olivat Martti Ahtisaari, Jaakko Iloniemi, Max Jakobson, Olli Kivinen, Paavo Lipponen, Pertti Salolainen and Jukka Tarkka. Näistä kolme oli entisiä tai silloisia evalaisia (Iloniemi, Jakobson ja Tarkka), Ahtisaari kuului Iloniemen lähipiiriin, Kivinen oli toimittaja ja Lipponen sekä Salolainen poliitikkoja. Vaikka taloudellisilla seikoilla oli tärkeä osuus lännettäjiä näkemyksissä, kyse oli ennen kaikkea siitä, että haluttiin osoittaa Suomen kuuluvan osaksi länttä. Näin ollen myös jäsenyyden puolustajat kampanjoivat mielikuvilla, joka usein liittyi erityisesti vastustajien argumentaatioon. Kansallismielisten mukaan puolueettomuus ja neutraalisuus turvasivat parhaiten Suomen itsenäisyyden, minkä vuoksi he vastustivat jäsenyyttä. He uskoivat luottamuksen osoittamisen Neuvostoliitolle tarjoavan suojan sen ärsyyntymiseltä ja siten turvaavan Suomen koskemattomuuden sekä itsenäisyyden.⁷⁹ Merkittäviksi kansallismielisiksi Moisio mainitsee Ilkka Hakalehdon, Jan-Magnus Janssonin, Keijo Korhosen sekä Paavo Väyrösen (kesk.).

EU-jäsenyys jakoi poliittisia päätöksentekijöitä ja tämä heijastui myös kansalaisten näkemyksiin, edustivathan kansanedustajat äänestäjiään. Näihin, ainakin joiltain osin rationaalisten huolien rinnalle kehittyi myös erilaisia mielikuvia sekä kuvitelmia jäsenyydestä ja erityisesti sen kielteisistä vaikutuksista. Julkisessa keskustelussa esiin nousivat huolenaiheet ulkomaalaisomistukseen siirtyvistä järvenrantatonteista, EU:n sosiaaliturvasta, työvoiman saatavuudesta sekä kilpailupolitiikasta. Merkillepantavaa on se, että EVAn EY-kannanotot –tutkimuksissa yli puolet vastaajista kertoivat, että heidän EY-vastaisuutensa perustuu enemmän tunteisiin kuin tietoon⁸⁰. Siten monet pohdinnat liittyivät Suomen paikkaan maailmassa sekä suomalaiseen identiteettiin, joiden perusteita oli vaikea todenperäisesti ja faktoihin perustuen selittää.⁸¹

Erottelu jäsenyyden kannattajiin ja vastustajiin heijasteli monia taustatekijöitä, kuten sukupuolta, maantieteellistä sijaintia, ammattia ja poliittista suuntautumista. Näiden tietojen perusteella oli mahdollista päätellä, mitä mieltä suomalainen jäsenyydestä oli. Erkki Liikanen kirjoittaakin päiväkirjassaan Iloniemen todenneen Brysselin vierailullaan 22.10.1992, että ”jos tietää ihmisestä hänen kotikuntansa, ammattinsa, koulutuksensa, sukupuolensa ja ikänsä, voi määrittää myös hänen EY-kantansa.”⁸² Myönteisen suhtautumisen kanssa korreloi korkeampi

⁷⁹ Moisio 2006, 447.

⁸⁰ ”EY-jäsenyys ja Suomen toimintavalmiudet.” Jaakko Iloniemen puheenvuoro työvaliokunnan kokouksessa 3.3.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

⁸¹ Moisio 2008, 90.

⁸² Liikanen 1995, 108.

koulutus, kotikunta eteläisessä Suomessa sekä korkeampi asema työelämässä. Kielteisesti suhtautuivat useimmin vähemmän kouluttautuneet, maaseudulla asuvat, naissukupuoliset sekä keski-ikä ylittäneet suomalaiset.⁸³ Esimerkiksi 5.5.1993 EVAn työvaliokunnan kokouksessa todettiin, että “voi todellakin käydä niin, että miehet neuvottelevat EY-sopimuksen, jonka naiset kaatavat.”⁸⁴

Jäsenyyskeskustelussa sekoittuivat faktat ja fiktiot, toiveet ja kauhukuvat. Kansa ei siis ollut mitenkään yksimielinen jäsenyydestä ja tietämättömyys sekä osaamattomuus huolestuttivat ainakin jäsenyyden kannattajia. Moni jäsenyyden vastustaja taas epäili, että tarjolla oleva tieto oli puolueellista ja suosi jäsenyyden kannattajia. Tämän voi nähdä joiltain osin pitävän paikkaansa, sillä esimerkiksi suurimmat sanomalehdet, kuten Aamulehti, Helsingin Sanomat sekä Turun Sanomat kannattivat jäsenyyttä. Lisäksi presidentti, hallitus, eduskunnan enemmistö, työmarkkinajärjestöt, media ja virkamiehet olivat merkittävilta osin jäsenyyden puolella. Näin ollen jäsenyyden vastustajien ääni kyettiin vaimentamaan melko tehokkaasti. Tästä huolimatta jäsenyyttä vastusti kansanäänestyksessä 43 % äänestäjistä.⁸⁵ Vastustus ei kuitenkaan tullut yllätyksenä, sillä EVAn EY-kannanotot tutkimus, eurobarometri sekä muut kyselyt olivat antaneet kasvavasta vastustuksesta jo viitteitä aiemmin.

On myös tärkeä tähdentää, että julkista keskustelua EU-jäsenyydestä käytiin samanaikaisesti 1990-luvun laman ollessa pahimmillaan. Laman merkitystä julkisuudessa käydylle jäsenyyskeskustelulle on vaikea tarkasti arvioida mutta selvää on, että sillä oli vaikutuksensa. 1990-luvun lama oli tuotantomenetyksissä ja työttömyydessä mitattuna pahempi kuin lama 1930-luvulla. Kansainvälisessä vertailussa teollisuusmaiden kesken vain Espanjassa työttömyysaste oli suurempi kuin Suomessa 1990-luvulla ja näin ollen Suomen lama oli pahin teollisuusmaissa koettu kriisi toisen maailmansodan jälkeen.⁸⁶ Jälkikäteen on arvioitu, että laman taustalla vaikuttivat korkea korkotaso, idänkaupan hiipuminen ja heikkenevä kilpailukyky. Mielenkiintoisen lamasta tekee se, että isossa kuvassa tarkasteltuna suurimmat ongelmat kumpusivat valtiorajojen sisäpuolelta, kun kotimainen kysyntä taantui merkittävästi. Suomen vienti oli vuodesta 1992 lähtien teollisuusmaiden kärkeä.⁸⁷ Viennin toimivuus ei siis pelastanut Suomen taloutta sen sisäisiltä vaikeuksilta.

⁸³ Suomalaisien EY-kannanotot syksy 1994.

⁸⁴ ”EVA:n toimintatapojen kehittäminen.” Jaakko Iloniemi EVAn työvaliokunnan kokouksessa 5.5.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

⁸⁵ Karimäki 2021, 149.

⁸⁶ Kiander 2001, 31, 69.

⁸⁷ Ibid., 36.

Yhtenä merkittävänä tekijänä laman taustasyissä on rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen 1980-luvulla. Pankeille avautui mahdollisuus myydä ja ostaa rahaa vapaammin, ja tämä tilaisuus käytettiin hyödyksi. Tilanne kostautui 1990-luvun alussa, kun pörssikurssit lähtivät laskuun ja luottokannan kasvu pieneni. Tilanne paheni, kun yritysasiakkaat eivät kyenneet lyhentämään korkoja tai lainojaan. Tästä kertyi pankeille merkittäviä luottotappioita, jotka lopulta yhdessä kiinteistöjen hintojen laskun ja korkokatteiden heikkenemisen veivät ne kriisiin.⁸⁸ Näiden seurausten hoitaminen vaikutti kansalaisille epäreilulta, kun valtio pyrki pelastamaan kaatumisvaarassa olevat pankit, mutta samaan aikaan teki merkittäviä leikkauksia sosiaaliturvaan. Lama koetteli kansaa monin tavoin, mutta erityisesti laaja työttömyys teki siitä vaikeaa aikaa. Työttömyyslukujen kasvu alkoi syksyllä 1990 ja päättyi vasta 1993 lopulla. Vuosien 1991–1994 aikana Suomen taloudesta poistui lähes 450 000 työpaikkaa, ja vuoden 1994 alussa työministeriön mukaan oli 500 000 työtöntä työnhakijaa.⁸⁹ Vaikutukset kansalaisten hyvinvointiin ja resursseihin osallistua EU-jäsenyyskeskusteluun olivat rajalliset, kun taloudelliset huolet olivat merkittävät. Lisäksi epäluottamukseen valtion tavasta hoitaa laman seuraukset saattoivat heijastua myös kansalaisten suhtautumiseen jäsenyyden etuihin. EVA kuitenkin pyrki esimerkiksi vuoden 1992 aikana vaikuttamaan kansalaisten mielipiteisiin ja erityisesti aktivoimaan näiden suhtautumista kansainvälisen ympäristön muutoksiin. Sen toiminnan pääkohde oli kyseisen vuoden aikana Suomen ja EY/ETA-kehyksen problematiikka.⁹⁰

EVAn haluttomuutta osallistua lamakeskusteluun voi tarkastella sen 1990-luvulla asettamien toiminnan tavoitteiden kautta. Sen prioriteettina oli ennen kaikkea suomalaisen elinkeinoelämän kansainvälistymisen edistäminen. Näin ollen Suomen talouden sisäinen hätätila näyttäytyi toissijaisena, vaikka valtuuskunnan jäsenistöön kuului laman keskiössä olleita toimijoita edustanut Suomen Pankkiyhdistys. Esimerkiksi vuoden 1994 toimintasuunnitelman johdannossa julkisen talouden kriisi mainitaan vastuuvapautuslausekkeen omaisesti: ”Sisäisinä tekijöinä – – on mainittava julkisen talouden ennennäkemätön kriisi ja sen rinnalla hyvinvointimallimme kriisi”.⁹¹ Kiinnostava huomio onkin, ettei toimintasuunnitelmassa noteerata pankkien merkitystä lamassa, jonka osasy piilee varmasti valtuuskunnan kokoonpanossa. Pankkiyhdistys nimittäin maksoi EVAn

⁸⁸ Kiander 2001, 40–41.

⁸⁹ Ibid., 31.

⁹⁰ ”Toimintakertomus 1992.” Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

⁹¹ ”EVAn toimintasuunnitelma vuonna 1994.” Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

vuosittaisista jäsenmaksuista 50 prosenttia vuosina 1986–1995⁹². Kuten yllä käy ilmi, Suomen vienti ulkomaille ei kärsinytkään niin paljoa, kun mitä tilanteesta voisi ensisilmäyksellä päätellä, ja tämä oli varmasti evalaisten tiedossa. EVAn ei siis ollut tarpeellista luopua kansainvälistymis- sekä integraatiokehityksen edistämisestä, vaan se halusi jättää lamakeskustelun muille, erityisesti työmarkkinajärjestöille. Niillä olivat kovemmat paineet ratkaista tilanne, vaikka tietysti lama kosketti kaikkia suomalaisia, myös EVAa. Valtuuskunta, kuten monet muutkin jäsenyyden kannattajat käänsivät laman yhdeksi argumenttikseen integraation puolesta. Näin ollen lama tarjosi EU-jäsenyyden puolustajille lisäperusteen tavoitteidensa ajamiseksi⁹³.

2.2 EVAn arvo- ja asennetutkimukset

Elinkeinoelämän valtuuskunta on vuodesta 1982 lähtien teettänyt suomalaisilla arvo- ja asennetutkimuksia. Niiden tarkoituksena on ollut selvittää “suomalaisten suhtautumista muun muassa politiikkaan ja poliitikkoihin, yhteiskunnan rakenteisiin, markkinatalouteen, yrittäjyyteen, luonnonsuojeluun, työelämän kysymyksiin sekä kansainvälisiin asioihin esimerkiksi Euroopan unioniin ja suomalaiseen ulkomaalaispolitiikkaan.”⁹⁴ Tarkoituksena on alusta asti ollut kartoittaa yhteiskunnallista tilaa ja sen vaikutuksia elinkeinoelämän toimintaympäristöön. Jukka Tarkan mukaan tutkimishalukkuuden taustalla vaikuttivat tarve syventyä muihin asennejakaumiin kuin vasemmisto-oikeisto-jakoon, sillä erilaiset yhden asian liikkeet sekä yleiset yhteiskuntäkäsitykset muuttuivat ja keräsivät suosiota 1980-luvulla⁹⁵. Arvo- ja asennetutkimuksista muodostuikin yksi EVAn tärkeimmistä tavoista osallistua julkiseen keskusteluun, sillä heti julkistamisestaan lähtien tutkimukset ovat toimineet keskustelun kimmokkeena ja peilinä kansakunnan tilalle taloudellisten ja muiden numeeristen arvioiden rinnalla.

EVAn pyrkimys hahmottaa kansalaisten suhtautumista EY-jäsenyyteen alkoi vuonna 1988, kun arvo- ja asennetutkimuksessa esitettiin väittämä “Suomen tulisi liittyä jäseneksi Euroopan yhteisöön.” Tällöin lähes puolet vastaajista kannatti jäsenyyttä ja vain noin kymmenen prosenttia vastusti. Kun ensimmäinen, vain EY-kysymyksiin keskittyvä, EY-kannanotot

⁹² Blom 2018, 113.

⁹³ Kiander 2005, 95.

⁹⁴ ”Arvo- ja asennetutkimukset”. EVAn verkkosivut. <https://www.eva.fi/blog/2010/06/01/arvo-ja-asennetutkimukset/> [luettu 14.5.2025]

⁹⁵ Tarkka 2002, 297.

tutkimus tehtiin syksyllä 1992, luvut olivat 56 % ja 28 % kannattajien hyväksi. Tästä eteenpäin erot tasaantuivat, ja keväällä 1994 erot olivat enää piirun verran kannattajien hyväksi 40–37.⁹⁶ EVAlle muodostui siis sarja suomalaisten EU-kannanotoista vuodesta 1988 lähtien. Mielipideilmaston tuntemusta korostettiin EVAssa runsaasti, sillä sen koettiin vaikuttavan merkittävästi siihen, miten julkinen jäsenyyskeskustelu otettiin vastaan. Oli ymmärrettävä, kuinka moni oli epävarma tai varma kannastaan, sekä mihin suuntaan. Näin ollen vaikuttamistoimia oli mahdollista kohdentaa erityisesti siihen kansanosaan, joka oli epävarma kannastaan sekä pyrkiä korjaamaan virheellistä tietoa.

Ensimmäisiin EY-kannanotot tutkimuksiin vastasi noin 1000 suomalaista, mutta pian vastaajajoukko nousi lähemmäs 2000 vastaajaa kyselyä kohden. Tutkimusten kerrottiin olevan demograafisesti, sosiaalisesti ja alueellisesti edustavia. Tämä pyrittiin toteuttamaan satunnaisotoksena 18–70-vuotiaista suomen- ja ruotsinkielisestä väestöstä. Lisäksi taustamuuttujien lista oli laaja: sukupuoli, ikä, koulutus, ammattinimike, työmarkkinajärjestö, puolue sekä asuinpaikka. Näin ollen vastaajajoukkoa pystyttiin profiloimaan, eikä Iloniemen esittämä näkemys EY-jäsenyyskannan ennustamisesta ollut enää vaikeaa uskoa. Tutkimusten kysymysten määrä sekä tyyppi vaihtelivat, mutta suurin osa kysymyksistä olivat väittämiä tai asteikollisia arviointeja. Esimerkiksi väittämien määrä tutkimuksissa vaihteli 20 ja 54 välillä.⁹⁷

Vuosien välillä tapahtuvien muutosten hahmottamiseksi tutkimuksen kysymykset pyrittiin pitämään samoina. Vuosien aikana näihin tehtiin silti joitakin muutoksia sekä lisäyksiä. Esimerkiksi kevään 1992 tutkimuksessa kyseltiin suhtautumisesta jäsenyyteen, tietolähteiden luotettavuudesta sekä jäsenyyden oletetuista vaikutuksista. Syksyn 1995 tutkimuksessa painotus oli EU:n siihenastisissa vaikutuksissa, ajatuksissa sekä mietteissä unionin tulevaisuudesta. Esimerkiksi jäsenyyden voimaan astumisen jälkeen kysyttiin vastaajien halukkuutta erota EU:sta sekä suhtautumista Euroopan talous- ja rahaliittoon.

EVAn EY-kannanotot tutkimuksen tavoitteena oli selvittää suomalaisten suhtautumista EY-jäsenyyteen toistuvien kysymysten avulla. Erityisen mielenkiintoisiksi suurelle yleisölle näissä tutkimuksissa nousi jäsenyyden kannattajien ja vastustajien määrä. Esimerkiksi *Etelä-Suomen Sanomat* sekä *Maaseudun tulevaisuus* uutisoivat kannatusmääristä tutkimustuloksien

⁹⁶ Suomalaisten EU-kannanotot kevät 1994, 5. Elinkeinoelämän valtuuskunta.

⁹⁷ Syksyllä 1992 väittämiä oli 20, kun taas keväällä 1994 väittämiä oli 54. Syksyn 1992 kyselyyn vaikutti erillinen kysymyspatteristo lamasta ja sen vaikutuksista. Suomalaisten EY-kannanotot, syksy 1992 sekä Suomalaisten EY-kannanotot, kevät 1994. Elinkeinoelämän valtuuskunta.

julkistamisen jälkeen.⁹⁸ EVAlle tutkimuksen yksi tärkeimmistä aiheista oli kuitenkin taustamuuttujat vastausten takana. EVAn vuoden 1993 toimintasuunnitelmaan kirjattiin, että EVAn on tärkeää hahmottaa ne syyt, jotka ratkaisevat kannan valinnan, jotta kantoihin voidaan vaikuttaa⁹⁹. Siten tiedoksi eivät riittäneet luvut, vaan myös tekijät niiden taustalla. Esimerkiksi, kun tutkimusten sekä muiden gallupien avulla selvisi, että naisten myönteinen suhtautuminen jäsenyyteen on miehiä alhaisempaa, todettiin työvaliokunnan kokouksessa toukokuussa 1993, että on harkittava erityistoimenpiteitä naisvaltaisilla aloilla¹⁰⁰. Tutkimusten havainnot vietiin siis suoraan osaksi käytännön toimintaa.

EY-kannanotot tutkimusten perusteella pystyttiin arvioimaan myös oman sekä muiden tiedotustoiminnan onnistumista. Analysoin seuraavassa alaluvussa EVAn esiintymistä mediassa tarkemmin, mutta tässä voidaan todeta, että tutkimustulokset toimivat lähteenä valtuuskunnan toiminnan kehittämiseksi.

Se tieto ei ole vielä mennyt perille, että työvoiman vapaa liikkuminen on jo toteutunut ETA-sopimuksen osana. – – Sekään tieto ei ole mennyt perille, että työvoiman vapaa liikkuminen koskee vain EU-maiden kansalaisia.¹⁰¹

Tästä, huhtikuussa 1994 käydystä EVAn sisäisestä keskustelusta on vaikea tulkita, puhutaanko omasta vai yleisesti kansalaisille suunnatusta EY-tiedotuksesta. Selvää on, ettei tiedottamiseen olla täysin tyytyväisiä. Toisaalta toteamuksen sävy voi viitata myös jonkinlaiseen turhautumiseen kansalaisten tietämyksen tasosta. Tietämättömyydestä saatiin tietoa EY-kannanotot tutkimuksen kautta, kun esimerkiksi elo-syyskuussa 1994 teetetyssä tutkimuksessa 49 prosenttia vastaajista arvioi EU-tuntemuksensa melko tai erittäin huonoksi. Samassa tutkimuksessa todetaan, ehkä hieman pettyneeseen sävyyn, ettei suuri kasvu EU-tiedon jakamisessa ole vaikuttanut ”millään tavoin tuloksiin.” Tietoa ovat jakaneet niin media, valtio kuin erilaiset kansalaisjärjestöt, mutta ”lopputuloksena on taas hämmennys.”¹⁰² Jäsenyyskeskustelu oli siis erittäin altis virheellisten mielikuvien leviämiseksi, kun asian todellinen tuntemus oli arvioiden mukaan heikolla tasolla. Turhautuminen tietotasoon saattoi

⁹⁸ *Etelä-Suomen Sanomat* 2.12.1992, ”Eva tutki: EY-kielteisyys kasvanut.” *Maaseudun Tulevaisuus* 12.5.1994, ”Herrat menossa EU:hun. Viljelijät yhä jyrkästi jäsenyyttä vastaan.”

⁹⁹ ”EVAn toimintasuunnitelma 1993 ja toiminnan lähivuosien tavoitteet.” Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁰⁰ ”EVA:n toimintatapojen kehittäminen.” Jaakko Iloniemi työvaliokunnan kokouksessa 5.5.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁰¹ ”Suomi EU:n jäsenenä - minkälainen on toimintalinjamme?” Jaakko Iloniemi työvaliokunnan kokouksessa 13.4.1994. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1994–1995, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁰² EY-kannanotot syksy 1994, 24.

johtua lähestyvistä neuvoa-antavasta EU-jäsenyyttä koskevasta kansanäänestyksestä, joka pidettiin 14.10.1994. Heikon tietotason voitiin uskoa johtavan suureen määrään ei-ääniä, joka oli tietysti huono lopputulema EVAn tavoitteiden kannalta.

Asennetutkimusten rooli EVAn vaikuttamistoiminnassa on monitahoinen. Asennetutkimukset ja niiden käsittely mediassa toivat sille näkyvyyttä. Tulosten julkistamisella EVAlla oli lisäksi valtaa ohjata keskustelua sen haluamaan suuntaan ja tiedottaa niistä asioista, jotka se koki tarpeelliseksi. Esimerkiksi helmikuussa 1992 Iloniemi totesi työvaliokunnan kokouksessa seuraavasti:

On tärkeää pyrkiä ohjaamaan julkista debattia niin, etteivät edellä kuvatut koulutustason, iän ja asuinpaikan faktorin vaikutukset pääsisi tarpeettomasti jakamaan suomalaista yhteiskuntaa tavalla, joka estää rationaalisen päätöksenteon. Näissä asioissa EVA:lla tulee olla tärkeä sijansa.¹⁰³

EVAalle ei ollut yhdentekevää, mitä teemoja julkisessa keskustelussa nousi esiin, vaan sillä oli tarve ja halu ohjata sitä. Käytännössä tämä voitiin tehdä niin, ettei kaikkia tutkimustuloksia tuotu esiin. EVAn EY –kannanotot kirjasissa, jotka jokaisesta tutkimuksesta tehtiin erikseen, ei kerrottu kaikkien kysymysten vastausten tuloksia. Tutkimukset olivat yksi keino pitää yhteyttä myös tiedotusvälineisiin, sillä EVAn asennetutkimusten tulokset kiinnostivat myös valtuuskunnan ja sen perustajajäsenten ulkopuolella. Tutkimukset nousivat useasti sanomalehtien artikkeleihin, ja tuloksia analysoitiin pääkirjoituksissa saakka. Niitä pidettiin myös luotettavina tietolähteinä, josta hyötyivät media, päätöksentekijät ja sidosryhmät.¹⁰⁴ Tutkimusten tiimoilta EVA antoi myös haastatteluja sekä kävi esittämässä asiantuntijapuheenvuoroja erilaisissa tilaisuuksissa.

¹⁰³ ”EVA:n tehtävät 1990-luvulla.” Jaakko Iloniemi työvaliokunnan kokouksessa 12.2.1992. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁰⁴ Lounasmeri 2016, 87.

2.3 EVA tiedotusvälineissä

Elinkeinoelämän valtuuskunta muodosti strategian medianäkyvyyttä sekä yhteydenpitoa varten jo 1970-luvulla. Strategian tarkoituksena oli parantaa elinkeinoelämän läsnäoloa julkisessa keskustelussa, esimerkiksi lehdistöä varten luodun artikkelituotannon sekä oman julkaisutoiminnan avulla.¹⁰⁵ Ensisijaisesti tavoitteena oli torjua vasemmistovaaraa mutta yhteiskunnallisen tilan muututtua 1980-luvulla, EVA alkoi profiloitua yhä enemmän kansainvälisyyden puolestapuhujana. Keinot tavoitteiden toteuttamiseen eivät muuttuneet, vaan myös EY-keskustelussa EVA pyrki aktiivisesti osallistumaan julkiseen keskusteluun lehdissä, radiossa ja televisiossa. Esimerkiksi vuosien 1988 ja 1989 vuosikertomuksissa mainitaan EVAn toimineen aktiivisesti eri tiedotusvälineiden tietolähteenä sekä toimihenkilöiden olleen keskeisesti esillä ajankohtaisia teemoja käsiteltäessä¹⁰⁶.

Jaakko Iloniemi oli toimitusjohtajan roolissaan EVAn yksi näkyvimmistä julkisista esiintyjistä. Häntä saattoi nähdä televisiossa ja kuulla radiossa kommentoimassa ajankohtaisia aiheita. Hänen kokemuksensa ulkoministeriössä ja suurlähettiläänä, ”Mr. Etykinä” sekä Suomen Yhdyspankin johtokunnan jäsenenä tekivät hänestä mielenkiintoisen ja kokeneen yhteiskunnallisen keskustelijan jo 1980-luvulla. Tämä päti myös EU-keskusteluissa, kun Iloniemi nähtiin muun muassa ennen jäsenäänestystä käydyssä Yle FST:n ohjelmassa *Prins eller padda? EU-diskussion. Prinssi vai Sammakko? Vaalikeskustelu Suomen EU-jäsenyydestä*. Edustettuna olivat myös eduskuntapuolueet ja aiheina puolentoistatunnin keskustelussa turvallisuus, talous, tasa-arvo ja maatalous.¹⁰⁷ Lisäksi Iloniemi nähtiin analysoimassa kansanäänestyksen tuloksia Ylen EU-keskustelussa kansanäänestyksen jälkeen. Tässä keskustelussa olivat mukana ulkoministeri Heikki Haavisto, johtaja Eila Kilpiö (Kuluttajatutkimuskeskus), budjettipäällikkö Raimo Sailas ja eduskunnan puhemies Riitta Uosukainen.¹⁰⁸ Iloniemi puhui jäsenyydestä myös radioaalloilla. Hän oli keskustelemassa muun muassa Yle aikaisen (nyk. Yle Radio Suomi Helsinki) teemaohjelma euroaikaisessa sekä Yle Ykkösen Keskiviikon kulttuurikahvilassa.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Tarkka 2002, 114.

¹⁰⁶ ”Elinkeinoelämän valtuuskunta. Vuosikertomus 1988.” Kevätkokous 15.5.1989. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1987–1989. 34/3. ”Elinkeinoelämän valtuuskunta. Vuosikertomus 1989.” Kevätkokous 16.5.1990. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1990–1991 34/2, F7 Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁰⁷ *Prins eller padda? EU-diskussion. Prinssi vai Sammakko? Vaalikeskustelu Suomen EU-jäsenyydestä*, 10.10.1994. Ritva-tietokanta. <https://rtva.kavi.fi/program/details/program/22676484> [katsottu 17.4.2025]

¹⁰⁸ EU-keskustelu kansanäänestyksen jälkeen, 16.10.1994. Yle Areena. <https://areena.yle.fi/1-50166259> [katsottu 17.4.2025]

¹⁰⁹ Suomettumisen paha tauti. Keskiviikon kulttuurikahvila, 11.9.1991. Yle Areena. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50413360> [kuunneltu 17.4.2025]

Iloniemeä edeltävä EVAn toimitusjohtaja, Kauko Sipponen, keskittyi työssään pitkälti oikeuteen ja lakiin liittyviin kysymyksiin. Hänen koulutuksensa oikeustieteen tohtorina sekä kokemus muun muassa tasavallan presidentin kansliapäällikkönä loivat vakuuttavan pohjan toimia julkisessa keskustelussa näiden teemojen kommentaattorina¹¹⁰. EVAn julkistaessa EY-jäsenyystavoitteensa vasta 1990-luvun puolella, Sipposesta ei muodostunut radiossa tai televisiossa integraatiokeskustelun vakiokasvoa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö Sipponen olisi päätenyt 1990-luvun taitteessa varovasti kommentoimaan Suomen EY-jäsenyyden mahdollisuutta. Esimerkiksi *Uuden Suomen* haastattelussa Sipposen kuvataan suhtautuvan avoimesti EY-jäsenyyteen, mutta artikkeli ei juuri saanut huomiota muissa lehdissä. Sen sijaan niissä keskityttiin enemmän Sipposen kiinnostukseen Tampereen yliopiston kanslerin virasta¹¹¹. Merkillepantavaa on, että EVAn ja *Uuden Suomen* suhde oli erityinen muihin sanomalehtiin verrattuna. EVA ja erityisesti Max Jakobson tukivat lehteä sen ajautuessa taloudellisiin vaikeuksiin 1960-luvulta alkaen. Lehti saatiin elvytettyä uudistustyöryhmän sekä debentuurilainan avulla vuonna 1977 ja vuoteen 1991 saakka se uutisoi säännöllisesti.¹¹² Rahoitus vaikutti sen uutisointiin EVAsta, ja se uutisoi valtuuskunnasta merkittävästi enemmän kuin muut sanomalehdet.¹¹³

Vaikka monet EVAn toimihenkilöt antoivat kommentteja sanomalehtiin ja toimivat niiden tietolähteinä, myös tässä Iloniemi osoittautui kaikista aktiivisimmaksi. Erityisen merkittävän hänen asemastaan tekee se, että hän aloitti Suomen Kuvalehden kolumnistina vuonna 1990. Hänen lähes kuukausittaiset kolumninsa käsittelivät laajasti kansainvälisiä kysymyksiä sekä niiden vaikutuksia Suomeen. Iloniemi toimi Suomen Kuvalehden kolumnistina vuoteen 2014 saakka. Suomen Kuvalehti tarjosi “näkyvämmän ja joustavamman” paikan puheenvuorojen esittämiselle kuin Kanava, jossa Iloniemi oli kolumnistina vuoteen 1989 saakka. Lisäksi Iloniemi julkaisi artikkelipalvelu Teeman kautta kirjoituksiaan monissa maakuntalehdissä. Siten Iloniemen kirjoitukset tavoittivat varmasti monen suomalaisen. Hannu Himanen kuvaa Iloniemeä yhdeksi 1990-luvun vaikutusvaltaisimmaksi kirjoittajaksi Suomessa.¹¹⁴

¹¹⁰ Sipponen esiintyi esimerkiksi Ylen ohjelmissa Oikea ja väärä (1987) sekä Perustuslakimme (22.2.1973).

¹¹¹ *Uusi Suomi* 22.1.1990, ”Suomen EY-jäsenyyttä voidaan ehkä ehdoin harkita uudestaan.” *Helsingin Sanomat* 25.1.1990, ”Tampereen yliopisto etsii nimekästä kansleria Aamulehden Pesonen ja Evan Sipponen ehdolla.”

¹¹² Tarkka 2002, 118–121.

¹¹³ Vuosien 1988–1991 digitoidun sanomalehtiaineiston tarkastelussa käy ilmi, että noin kolmasosa EVAa koskevista osumista on peräisin *Uudesta Suomesta*. Muita sanomalehtiä ovat *Maaseudun tulevaisuus*, *Etelä-Suomen Sanomat* ja *Länsi-Savo*.

¹¹⁴ Himanen 2022, 499–500.

Iloniemen kirjoitukset käsittelivät ajankohtaisia EY- ja EU-keskusteluja. Marraskuun 1990 kolumnissaan Suomen Kuvalehdessä Iloniemi herättelee käymään keskustelua jäsenyydestä, sillä julkisuudessa tätä keskustelua ei vielä juurikaan käyty – ainakaan valtaapitävien osalta¹¹⁵. Huhtikuussa 1991 Iloniemi kirjoitti Päivän teema -sarjassa EY:n turvallisuuspolitiikan vaikutuksista Suomeen¹¹⁶. Tässäkin hän kehotti pohtimaan niitä vaihtoehtoja, joita Suomella on ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla. Molemmat artikkelipöiminnat ovat esimerkkejä siitä, kuinka Iloniemi pyrki toimimaan kirjoituksillaan keskustelun avaajana ja herätellä kansaa pohtimaan asioita erilaisista näkökulmista. Nämä näkökulmat olivat pitkälti valtuuskunnan linjojen mukaisia – siis integraatiomyönteisiä sekä talouselämälle suotuisia.

Iloniemen aktiivinen osallistuminen sopi EVAn pirtaan, sillä sen tavoitteena oli tiedotustoiminnan avulla edistää elinkeinoelämämyönteistä ilmapiiriä sekä osin sivistää niin kansalaisia kuin eliittiäkin rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua varten. Iloniemi itse kertoo, että maltillisempikin kirjoittaminen olisi EVAlle riittänyt, mutta hänen oma kiinnostuksensa kansakunnan yhteiskuntapoliittiseen ja taloudelliseen tilaan veivät häntä kohti yhä aktiivisempaa kirjoittamista¹¹⁷. Vaikuttamistoiminnan näkökulmasta Iloniemen julkinen kirjoittelu sekä esiintymiset näyttäytyvät osana tarkoituksenomaista viestintää. On myös mahdollista, että taustalla vaikutti myös Iloniemen henkilökohtainen kiinnostus. Osittain tämä voikin pitää paikkaansa, mutta työnantajansa luomat raamit toimitusjohtajan työkuvalle todistavat sen, ettei hän voinut kirjoitella täysin paineettomasta tilasta tai oman kiinnostuksensa mukaisesti. Haastattelussa Iloniemi toteaa, että johtajan roolissa hänelle kasaantuivat EVAn edustustehtävät mutta muutkin evalaiset osallistuivat vaikuttamistoimintaan.

EVA pyrki vaikuttamaan aina tilaisuuden tullen lehdissä, televisiossa sekä radiossa.¹¹⁸ Tämän toiminnan mahdollistivat kontaktit tiedotusvälineisiin, joita EVA oli pyrkinyt kerryttämään 1970-luvulta lähtien.¹¹⁹ Verkostojen etuna oli, että niiden avulla voitiin vaikuttaa julkiseen keskusteluun, mikäli näiden yhteyksien kautta voitiin nostaa esiin EVAlle tärkeitä näkökulmia jäsenyykeskustelussa. Toimittajien työhön pyrittiin puuttumaan sellaisen

¹¹⁵ *Suomen Kuvalehti* 16.11.1990, “Sammutetuin lyhdyin Eurooppaan?”

¹¹⁶ *Etelä-Suomen Sanomat* 15.4.1991, ”EY:n turvallisuuspolitiikan vaikutukset Suomen asemaan. Yhtälössä vielä liikaa tuntemattomia tekijöitä”.

¹¹⁷ Himanen 2022, 499.

¹¹⁸ Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

¹¹⁹ Okkonen 2013, 299.

suhdetoiminnan avulla, joka sisälsi lahjoja, lounaita ja sinunkauppoja. Nämä eivät täysin poistuneet 1980-luvullakaan, mutta niiden määrä väheni merkittävästi toimittajien työtahdin kiristyessä. 1970-luvulla yleistyneet yritysten ja muiden verrattavien tahojen lähettämät tiedotteet kuormittivat uutistoimituksia, joten henkilökohtaisten suhteiden merkitykset korostuivat.¹²⁰ Näin ollen EVAn rakentama suhdeverkosto tiedotusvälineisiin muuttui yhä tärkeämmäksi. Elinkeinoelämän valtuuskunnalla ei ollut nimettyä tiedottajaa tai viestintäosaajaa, ja näin ollen valtuuskunnan viestintä oli jaettu. Kyse saattoi olla resurssiratkaisusta, tai henkilökohtaisten yhteyksien hyödyntämisestä. Näin ollen lehdistötiedottaminen ja yhteydenpito tiedotusvälineisiin riippui todennäköisesti siitä, kuka suhteet oli kyseiseen toimijaan rakentanut, tai kenen vastuulle ne kuuluivat. Tiedotteet lähetettiin toimitusjohtajan allekirjoituksella kuitattuna, mutta tehtävää saattoi hoitaa myös EVAn toimistopäällikkö.

2.4 Tieto ei lisäänny tiedottamalla

Julkisen keskustelun kääntäminen EU-jäsenyyden kannalle oli EVAlle selkeä tavoite.¹²¹ Tähän se pyrki olemalla esillä tiedotusvälineissä, tuottamalla raporteja ja tutkimuksia, kuten arvo- ja asenne-, sekä EU-kannanotot-tutkimuksia. Nämä ovat Laura Nordströmin mukaan niitä keinoja, joita ajatuspajat vaikuttamistoiminnassaan käyttävät¹²². Ajatuspajatutkimuksen näkökulmasta EVA siis toimi sen toimintalogiikalle tyypillisellä tavalla. EVA ei kuitenkaan määritellyt itseään ajatuspajaksi ennen 2000-lukua, joten sen toiminnan muodot vaikuttivat olleen sille itselleen haaste. Vuosikertomukset sekä toimintasuunnitelmat julistivat EVAn merkittävyyttä keskustelijana mutta päivittäisessä toiminnassa käytiin paljon pohdintoja siitä, mitä osallisuus todellisuudessa tarkoitti. EVA oli vielä 1990-luvun Suomessa ainutlaatuinen toimija, joka otti vaikutteita kansainvälisesti, mutta sen resurssit eivät riittäneet samaan kuin samankaltaisilla toimijoilla esimerkiksi Ruotsissa. Nyt tarkastelen kuitenkin EVAn roolia kansalaisvaikuttajana nimenomaan Suomessa, suomalaisessa kontekstissa.

Kansalaisiin vaikuttaminen muodostui yhä kiinteämmäksi osaksi EVAn toimintaa 1990-luvulla. Jäsenyyskeskustelu näyttäytyi elinkeinoelämälle elintärkeänä, sillä EU:n vastustajien

¹²⁰ Siukosaari 2012, 136–140.

¹²¹ Esimerkiksi EVAn työvaliokunnan kokouksessa 5.5.1993 pohdittiin, kuinka EY-jäsenyys saataisiin myytyä kansalaisille. ”EVA:n toimintatapojen kehittäminen.” Jaakko Iloniemi työvaliokunnan kokouksessa 5.5.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹²² Nordström 2021, 11.

pelättiin vaikuttavan merkittävästi asiasta käytyyn poliittiseen päätöksentekoon, ja siten vaarantavan taloudellisen integraatiokehityksen. Ehkä juuri tästä syystä myös EVA aktivoitui yhteiskunnallisena keskustelijana, tuoden esiin erityisesti jäsenyyden myönteisiä puolia. Iloniemi totesi syyskokouksessa 1992, ettei jäsenyyden kannattajista saisi tulla altavastaajia, ja heidän “toimintaa tuetaan tarjoamalla heille kritiikin kestävä EY-tietoutta ja epävarmoille osoitetaan vastustajien argumenttien heikkoudet.”¹²³ Tämä ei siis enää myötäillyt sitä ajatusta, että EVA toimisi unilukkarin omaisesti, siis vain passiivisia herätelläkseen. Tai sitä ajatusta, jonka EVAn asiamies Peter Ekholm esitti 20.8.1989 johtoryhmän pohtiessa EVAn asemaa yhteiskunnallisen keskustelun kentällä “yhteydet eliittiin, siis niihin, jotka vievät sanomaa eteenpäin, ovat tärkeämmät kuin yhteys kansaan.”¹²⁴ Jokin siis muuttui vuosikymmenten taitteessa.

Tämä “jokin” ei kuitenkaan ole mikään salaperäinen, julkilausumaton periaate. Tähän kehitykseen vaikuttivat monet kansalliset sekä kansainväliset kehityskulut. Läntisen Euroopan integraatio Berliinin muurin murtumisen jälkeen käynnisti uuden vaihteen yhdentymiskehityksessä, ja alkuvuodesta 1990 Suomi asetti ETA-neuvotteluita varten neuvotteluvaltuuskunnan. Tämän taustalla toimi valmisteluorganisaatio, joka koostui eri hallinonalojen sekä etujärjestöjen edustajista.¹²⁵ EVA oli mukana tässä valmisteluorganisaatiossa ja valtuuskunnan arkistoon on jäänyt todisteeksi salassa pidettävä versio ETA-sopimuksen mahdollisesta sisällöstä helmikuulta 1990.¹²⁶ Prosessin eteneminen saattoi antaa varmuutta ottaa askelia myös kansalaisvaikuttamisessa. Varmuutta toi myös se, että laajaan valmisteluorganisaatioon kuului 20 eri viranomaistahojen edustajaa sekä 16 etujärjestöedustajaa. Näin ollen monet yhteiskunnan toimijat otettiin huomioon jo neuvotteluiden valmistelussa, eikä ETA-sopimus saanut osakseen julkisuudessa laajaa vastustusta. Tämä antoi jonkinlaisen positiivisen pohjavireen nostaa esille integraation syventämistä, eli Euroopan yhteisöön kuulumista.

Kansalaisvaikuttamisen merkitys kasvoi EVAn toiminnassa, mitä lähemmäksi EU-kansaanäänestystä edettiin. Yhä keskeisempää oli vaikuttaa siihen, että suomalaiset pysyvät myönteisinä jäsenyydelle. EVAn EU-kannanotot tutkimusten pohjalta näytti nimittäin siltä,

¹²³ ”EVA toimintasuunnitelma 1993 ja toiminnan lähivuosien tavoitteet”. Syyskokouksen pöytäkirja 30.11.1992. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹²⁴ ”EVAn asema yhteiskunnallisen keskustelun kentällä” 20.8.1989, Peter Ekholm, Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹²⁵ HE 1992/95. <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/1992/95> [luettu 17.4.2025]

¹²⁶ ”ETA sopimuksen mahdollinen sisältö” 8.2.1990, Työvaliokunnan pöytäkirjat 1990–1991, 34/2, F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

että jäsenyyden vastustajat kasvattivat osuuttaan kansalaisista. Erityisen painavia näkemyksiä Iloniemi esitti maaliskuussa 1993 todetessaan, että tulevien lähikuukausien aikana tulisi etunenässä vaikuttaa mielipiteenmuodostajiin, mutta samanaikaisesti olisi valmisteltava vaikuttamistoimia suurelle yleisölle. Tässä vaikuttamistoiminnassa tulisi hyödyntää niitä tiedottamisen kanavia, joita kansa pitää luotettavina, käyttää yleistajusta kieltä viestinnässä sekä tuoda käsitteet lähelle arkielämää. Käytännössä Iloniemi hahmottelee tämän tarkoittavan sitä, että ”paikalliset lehdet, paikallisradiot, paikalliset pienvaikuttajat aina taksimiehistä kampaamoihin saakka on syytä vetää mukaan EY-tiedotustoimintaan.” Lisäksi luotettavina tietolähteinä kansalaiset tuntuvat pitävän televisiota sekä lehdistöä, jotka eivät Iloniemen mukaan kuitenkaan olleet varsinaisesti EY-myönteisten liittolaisia. Tämän hän taas epäili johtuvan siitä, että jäsenyyttä pidettiin valtaapitävien hankkeena, ja siten media halusi edustaa myös kansan ääntä.¹²⁷ Näkemys on mielenkiintoinen, sillä maan suurimmat sanomalehdet olivat jäsenyyden puolella.¹²⁸ Lisäksi joukkoviestimet olivat tärkeitä viestinvälittäjiä koko EU-kampanjan ajan.¹²⁹

Onkin mielenkiintoista pohtia, kuinka paljon EVA käytti voimavarojaan tiedotustoimintaan, kun kansalaisille tuotettujen tutkimusten perusteella selvisi, etteivät he koe ymmärtävänsä jäsenyyden merkitystä ja sisältöä, vaikka tunsivat luotettavaa tietoa olevan tarjolla.¹³⁰ Tämä ristiriita tuotti myös EVAssa haasteita, sillä sen merkitys tiedon tuottajana ja välittäjänä ei ehkä ollutkaan niin merkityksellinen. Esimerkiksi Korhosen tutkimuksen mukaan EVAn merkitys käytännön kansanäänestyskampanjoissa ei ollut niin merkittävä kuin esimerkiksi Keskuskauppakamarilla tai Taloudellisella tiedotustoimistolla. Hänen mukaansa EVA oli kyllä integraatiotoimija, mutta sen tehtäväkenttä kuitenkin keskittyi enemmän keskustelun herättelijäksi erityisesti sen sidosryhmissä sekä käytännön seminaaripuheenvuoroissa.¹³¹ Osin tämä tehtäväkenttäjako oli sovittu toimijoiden välillä. Vuoden 1994 toimintakertomuksessa kerrotaan EVAn roolin olleen selvittävä ja tutkiva, kun taas Tiedotustoimisto keskittyi käytännön kampanjatoimintaan.¹³² Näin ollen EVA ei ottanutkaan itselleen suurta julkista

¹²⁷ ”EY-jäsenyyden ja Suomen toimintavalmiudet.” Jaakko Iloniemi 3.3.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹²⁸ Moisio 2006, 449.

¹²⁹ Korhonen 2017, 244.

¹³⁰ Juuri ennen EU-kansanäänestystä EVAn EU-kannanotot tutkimuksen mukaan 31 % vastasi tarjolla olevan riittävästi luotettavaa tietoa. Suomalaisten EU-kannanotot syksy 1994, 39.

¹³¹ Korhonen 2017, 254.

¹³² ”Toimintakertomus 1994.” Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1994–1995. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

roolia, vaikka puheenjohtaja Pentti Kivinen totesi syyskokouksessa marraskuussa 1992, että EVAn mielipiteillä on runsaasti yhteiskunnallista painoarvoa.¹³³

Nämä pohdinnat palautuvat taas evalaisten käsityksiin itsestään sekä sen rooliin yhteiskunnallisessa keskustelussa. EVA tiedosti EU-tiedottamisen olevan ensisijaisesti valtion vastuulla. Iloniemi arvioi julkishallinnon käyttävän EU-tiedottamiseen noin kuusi miljoonaa markkaa, jolla rahoitetaan niin ulkoministeriön, valtioneuvoston kanslian kuin kansalaisjärjestöjen tiedotustoimintaa. Lisäksi maaliskuussa 1993 EY:n diplomaattinen edustusto jakaisi tietoa. Siten tiedonjakoon osallistui monia tahoja, mutta silti rahoituksen määrä olisi Ruotsissa noin kymmenkertainen Suomeen verrattuna.¹³⁴ Ehkä tähän nojaten sekä kansalaisten huolet tiedostaen Iloniemi ehdottikin, että EVAn tulisi perehtyä niihin vaikutuksiin, joita jäsenyydellä on suomalaisiin. Siis antaa muiden hoitaa faktojen tiedottaminen, ja vastata kansalaisten virhepohjaisiin mielikuviin todenmukaisilla mielikuvilla. Kuilua korkean tason EVAn ja tietämättömien kansalaisten välillä valtuuskunta pyrki taklaamaan teettämällä syvähaastatteluja EY-jäsenyyden vastustajilla maaliskuussa 1993.¹³⁵

Mielikuvien välittämisen kehittämiseen osallistui myös EVAn johtaja Seija-Riitta Laakso, joka ideoi helmikuussa 1993 keinoja kansanomaisemman EY-tietouden levittämiseksi. Hänen ideansa televisiossa esitettävästä Eurovisasta, EY-viihdeohjelmat paikallisradiossa ja työttömien euro-kurssit eivät ottaneet tuulta alleen. Ne olivat kuitenkin esimerkkejä siitä, kuinka tiedostettiin se tosiasia, etteivät kansalaiset olisi kiinnostuneita erityisistä EY-tietopaketeista. Tiedottamistoiminnalle tuli löytää jokin toisenlainen kanava. Erityisen huolissaan Laakso oli yrittäjistä ja ammatinharjoittajista, kuten kampaajista ja taksikuskeista, sillä ”he levittävät mielipiteitään useammalle kuulijalle kuin pappi saarnastuolissa. Ei ole samantekevää, mitä mieltä he ovat EY:stä, ja millaisin perustein.”¹³⁶ EVAn sisäisissä keskusteluissa mielipiteenmuodostajina ei siis välttämättä tarkoitettu korkeissa tai julkisissa

¹³³ Valtuuskunnan puheenjohtaja Pentti Kivinen EVAn syyskokouksessa 30.11.1992. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹³⁴ ”EY-jäsenyyden ja Suomen toimintavalmiudet.” Jaakko Iloniemi 3.3.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7 Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹³⁵ Jyrki Haikosen ajatus haastattelujen tarkoituksenmukaisuudesta: ”me ja muut EY-asiantuntijat olemme niin kaukana tavallisista ihmisistä, että hirvittää.” ”Nähdään missä asioissa ihmiset ovat fiksuja ja missä ehkä tyhmiä (meidän mielestämme).” Jyrki Haikonen 22.3.1993, Johtoryhmän pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹³⁶ ”Miten toimia EY-tietouden levittämiseksi?” Seija-Riitta Laakso, 17.2.1993. Johtoryhmän pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

asemoissa työskenteleviä, vaan myös sellaisia ihmisiä, jotka kohtaavat paljon ihmisiä vaikkapa juuri töidensä kautta.

Tähän näkemykseen yhdyttiin kesäkuun 1993 työvaliokunnan kokouksessa, kun todettiin, että EVAn on paneuduttava kansalaisten mielikuviin tarkemmin. Suomalaiset olisi siis saatava samaistamaan itsensä EY-kansalaisuuteen ja sen tuomiin mahdollisuuksiin omissa ammateissaan sekä arjessaan.¹³⁷ Tämän mielikuvatyöskentelyn tarkoituksena oli edistää myös EU-debattia liittyen identiteettiin ja siihen, millä tavoin Suomi on osa länttä ja millaisia mahdollisuuksia länsi-integraatio tarjoaa. Keskustelu suomalaisten identiteetistä sekä maantieteellisestä käsityksestä oli erityisen vilkasta vuosina 1993 ja 1994. Tähän vaikutti erityisesti EU-myönteisten argumentaatio jäsenyyden puolesta, sillä kysymys ei ollut enää vain länteen kuulumisesta, vaan mielikuvista periferiasta, itsenäisyydestä, Euroopan ytimestä, harmaasta tai epämääräisestä alueesta, sekä kuulumisesta ”oikeaan” tai ”väärään” kansainväliseen viiteryhmään.¹³⁸ Näitä teemoja käsiteltiin EVAn vuoden 1993 raportissa, jonka nimi olikin osuvasti *Suomi Pietarissa, Pietari Suomessa: EVA-raportti taloudellisten kulttuurien eroista*.¹³⁹

EVAssa uskottiin siihen, että mikäli on olemassa hyvin valistunut ja jäsenyydestä myönteisesti ajatteleva kansanosa, se säteilee tietoa ympärilleen. Toisin sanoen vaikuttamisen kohderyhmäksi ei kannattanut asettaa koko kansaa, vaan pyrkiä lisäämään niiden tietoutta, jotka olivat jo valmiiksi kiinnostuneita Euroopan integraatiossa. Paikallisiin, kaikille avoimiin tilaisuuksiin kannatti pyrkiä saamaan osallistumaan he, jotka jo asiasta tietävät. Osallistujien uskottiin levittävän tietoutta myös lähipiiriinsä, ja siten herättämään kiinnostusta myös muissa.¹⁴⁰ Vaikka vaikuttamistoimia suunnattiinkin koko kansalle, oli kuitenkin selvää, että ne tavoittaisivat useasti vain jo asiaan valmiiksi vihkiytyneet.

¹³⁷ Pöytäkirja työvaliokunnan kokouksessa käydystä keskustelusta 15.6.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto. KA.

¹³⁸ Moisio 2006, 448.

¹³⁹ "Evan tavoitteista ja toiminnasta 20-vuotiskautena. Mitä yhteiskunnassa tapahtuu ja mitä se vaikuttaa elinkeinoelämään." 10.10.1994, Kevät- ja syyskokousten pöytäkirjat 1994–1995, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁴⁰ Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

3 Eliittitason vaikuttamistoiminta

Vuonna 1989 EVAssa esitetyn näkemyksen mukaan yhteydet eliittiin olivat tärkeämmät kuin yhteys kansaan.¹⁴¹ Näkemykseen tiivistyy ajatus siitä, minkä ajateltiin olevan valtuuskunnan luonne ja asema yhteiskunnassa. Edellisessä luvussa esitetyt tulkinnat kansalaisten osaamattomuudesta ja tyhmyydestäkin paljastavat EVAn käsitykset siitä, keihin on tärkeä olla yhteydessä. Yhteydenpitoon eliittiä varten valtuuskunnalla oli monia keinoja, joita hyödynnettiin laajasti. EVAn tunnettavuuden kehittämisen apuna olivat sen nimekkäät toimitusjohtajat, jotka olivat ansainneet suurta kansallista, ja kansainvälistäkin, huomiota. Johtajien sekä erilaisten EVAn tapahtumien ansiosta valtuuskunnalle kehittyi verkosto valtaapitäviin, joka toimi oivana keinona niin tiedon saantiin kuin sen levittämiseen. Verkostot ovat merkittävä osa eliittitoimintaa, sillä vuorovaikutuksen avulla on mahdollista vaikuttaa päätöksentekijöiden käsityksiin, mieltymyksiin, arvoihin ja identiteetteihin.¹⁴² Esimerkiksi syksyn 1990 EVA-päivän suunnittelussa todettiin, että valtuuskunnan tarkoitus on “herätellä yritysjohtajia, poliittisia päätöksentekijöitä ja tiedotusvälineitä pohtimaan, millä tavoin me suomalaiset voimme menestyä 1990-luvun yhdentyvässä Euroopassa.”¹⁴³ Tässä luvussa erittelen sekä analysoin näitä eliitin herättelyn keinoja, erityisesti EU-jäsenyydestä käydyssä keskustelussa.

3.1 Liike-elämän valmiudet EU-keskusteluun

EVAn toiminnan ytimessä olivat niin sanotut EVA-päivät. Näitä järjestettiin 1–2 kertaa vuodessa ja niiden aikana käsiteltiin ajankohtaista tai tulevaisuuteen katsovaa teemaa. Usein teema valikoitui EVAn uusimman raportin perusteella, jolloin raportin markkinointi oli sujuvaa liittää osaksi päivän agenda. Osanottajajoukko koostui vaihtelevasti sen mukaan, mitä aihetta käsiteltiin. Esimerkiksi kolme päivää ennen kansanäänestystä järjestetyssä “Kansa tienhaarassa” tilaisuudessa käsiteltiin jäsenyyksymystä monelta eri kannalta.

¹⁴¹ ”EVAn asema yhteiskunnallisen keskustelun kentällä. ” 20.8.1989, Peter Ekholm, Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁴² Ruostetsaari 2023, 205.

¹⁴³ ”EVA-päivä.” Johtoryhmän kokous 31.5.1990. Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

Keskustelijoina tilaisuudessa olivat Suomen Pankin pääjohtaja Sirkka Hämäläinen, kansanedustaja Heidi Hautala sekä ministeri Max Jakobson.¹⁴⁴

EVA-päivien lisäksi valtuuskunta järjesti muita seminaareja. Vuosi 1994 oli erityisen vilkas ja EVA järjesti monia tilaisuuksia, joiden aiheina olivat integraatiokysymys sekä jäsenyys Euroopan unionissa. Jäsenyyskysymys vaati voimien sekä varojen keskittämistä juuri tälle aihealueelle, EVAn pyrkiessä profiloitumaan asiakokonaisuuden osajana. Lisäksi jäsenyyskysymykseen liittyvät päätökset olivat elinkeinoelämälle tärkeitä, ja merkitsivät niille paljon lyhyellä sekä pitkällä aikavälillä. Esimerkiksi helmikuussa 1994 järjestetyssä ”Suurten ratkaisujen vuosi” teemapäivässä osallistujia oli lähemmäs 600 ja puhujana oli muun muassa pääministeri Esko Aho. Toukokuussa 1994 järjestetyssä kevätseminaarissa aiheena olivat Suomen tavoitteet unionissa. Vuoden 1994 lähtökohtana olikin, että ”elinkeinoelämällä ja erityisesti yritysjohdolla tulee olla hyvät valmiudet osallistua unionijäsenyydestä käytävään keskusteluun.” Käytännössä tämä tarkoitti elinkeinoelämän tietämyksen syventämistä EU:sta kokonaisuutena sekä kansalaismielipiteeseen vaikuttavista seikoista.¹⁴⁵

EVAn tarkoitus ei ollut profiloitua tapahtumajärjestäjänä mutta lukuisat seminaarit tekivät siitä kuitenkin näkyvän keskustelijan sekä erilaisten kohtaamisten mahdollistajan.

Tilaisuuksien tarkoituksena oli siis osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä luoda sitä, mutta tapahtumat toimivat myös koulutuksellisina foorumeina. Tapahtumien myötä saatu julkisuus tuskin oli haitaksi, vaikka EVAn intresseissä oli ensisijaisesti kouluttaa sidosryhmiään sille myönteiseen EU-keskusteluun. EVAn itse järjestämät koulutukset takasivat sen, että pöydälle nostettiin sille tärkeitä asioita, sille merkittävistä näkökulmista. Esimerkiksi valtuuskunnan johtoryhmän jäsen Paavo Pirttimäki pohti vuoden 1990 EVA-päivän tarkoituksen olevan antaa oikeita kuvia sekä ärsykeitä, jotta ”ihmiset pohtivat mitä tämä kaikki merkitsee minun, meidän ja yritykseni kannalta.” Kyseiseen EVA-päivään oli kutsuttu puhumaan toimitusjohtaja, asiantuntijoita, pääjohtajia sekä rehtori.¹⁴⁶

Näiden julkisten tilaisuuksien ohella EVA järjesti yhteiskuntasuhdeseminaareja. Niiden tarkoituksena oli ennen kaikkea syventää elinkeinoelämän yhteiskuntapoliittista linjaa. Alun perin 1970-luvulla konseptia ideoidessa tarkoituksena oli järjestää 4–5 vuorokauden mittainen

¹⁴⁴ ”Toimintakertomus 1994.” Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1994–1995, 34/3 F7 Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁴⁵ ”Toimintakertomus 1994.” Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1994–1995, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁴⁶ ”EVA-päivä 1990.” Paavo Pirttimäki 31.5.1990. Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

debattivalmennus, jonka pääpaino olisi osallistujien henkisen ja aatteellisen keskusteluvalmiuden kehittämisessä. Resurssien puutteessa ohjelma tiivistyi kaksi päiväiseksi seminaariksi.¹⁴⁷ Näitä seminaareja järjestettiin 1–2 kertaa vuodessa ja päivien ohjelmissa oli puheenvuoroja, esitelmiä sekä keskusteluja ajankohtaisista aiheista. EVA-päivistä nämä erosivat siinä, että YSS-seminaarit pidettiin rajatulle joukolle. EVA lähetti näihin seminaareihin henkilökohtaiset kutsut, ja sen arkistosta löytyykin monia nimilistoja, joihin on hahmoteltu kutsuttavia. Kutsulistoilla oli yritysjohtajia, ministeriöiden edustajia, liittoja ja edunvalvontajärjestöjä sekä akateemista väkeä. Näin ollen edustettuina olivat yhteiskunnan kaikki sektorit. Tiiviimmän verkostoitumisen mahdollisti myös se, että seminaarit olivat kaksipäiväisiä ja niitä järjestettiin pääosin Haikon kartanossa. Ohjelman päättyessä usein illalliseen seitsemän aikaan illalla, antoi se tilaisuuden verkostoitua monien vaikuttavien tekijöiden kanssa tilaisuuden marginaaleissa.¹⁴⁸ Käytännössä YSS-seminaarit tarjosivat elinkeinoelämälle tilaisuuden verkostoitua poliittisen eliitin kanssa ja päätöksentekijöille mahdollisuuden kuulla elinkeinoelämän näkemyksiä.

YSS-seminaareissa käsiteltiin ajankohtaisia teemoja eri alojen osaajien puheenvuorojen kautta. Esimerkiksi vuoden 1989 keväällä puheenvuoroja kuultiin tulevaisuudesta sekä kansainvälisestä tilanteesta sekä lisäksi SDP:n ja kokoomuksen ajankohtaiskatsaukset. Myös syksyn 1989 ohjelmassa oli kansainvälinen tilanne ja Neuvostoliitto, Euroopan sisämarkkinat sekä puolueiden puheenvuorot.¹⁴⁹ Aiheiden päällekkäisyys ei ollut seminaareille haitta, sillä niihin pyrittiin tuomaan joka kerralle uusia osallistujia. Toisaalta maailmanpoliittinen tilanne oli hyvin epävakaa 1990-luvun taitteessa, joten moni asia ehti muuttua myös seminaarien välillä. EU-teema näkyi erityisesti vuoden 1994 YSS-seminaareissa, joissa jäsenyys oli pääteemana. Puhujina oli erityisasiantuntijoiden lisäksi ministereitä sekä kansanedustajia. Vuoteen 1993 mennessä seminaareihin oli osallistunut EVAn mukaan noin 900 vaikuttajaa, joka kertoo seminaarikokonaisuuden merkittävyydestä.¹⁵⁰ Osa vaikuttajista kutsuttiin paikalle useampaan kertaan ja näin ollen seminaarit loivat edellytykset erityisesti yritysjohton yhteiskuntapoliittisen osaamisen syventämiselle.

¹⁴⁷ Tarkka 2002, 127–128.

¹⁴⁸ ”Yhteiskuntasuhdeseminaari 11.-12.4.1989” ja ”YSS-ohjelma 28.-29.11.1989”. Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ ”Toimintakertomus 1994.” Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1994–1995, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

Seminaarit sekä tilaisuudet olivat oiva tapa osaamisen syventämiselle, sillä esimerkiksi juuri YSS-seminaareihin lähetettiin henkilökohtaiset kutsut, joka mahdollisti osanottaja- ja kuulijajoukon kohdentamisen. Näin ollen EVAlla oli vaikutusvaltaa määrittää, kenen tietämystä syvennetään ja erityisesti miltä kannalta. Tutkija Ahmad Mahmoodin mukaan seminaarit ja tilaisuudet ovat ajatuspajojen tärkeimpiä toiminnan keinoja, ja niiden eteen nähdään paljon vaivaa¹⁵¹. Tämän voi ajatella olevan yksi vaikuttavimmista keinoista, sillä tilaisuuksissa on todennäköisempää altistua välitetylle asialle, kuin esimerkiksi lähettämällä sidosryhmille kirjallisia tiedotteita. Tiedotteista ei voida varmuudella tietää, tulevatko ne luetuiksi, kun taas seminaareissa viesti tulee hyvin todennäköisesti välitetyksi. Toisaalta seminaarit toimivat myös tiedonkeruun välineenä EVAlle, sillä niissä oli mahdollista havaita ajankohtaisia liike-elämän mietteitä ja intressejä. Sidosryhmien kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta oli potentiaalia kehittää toimintaa sekä toisaalta suunnata sitä elinkeinoelämän tarpeisiin sopivaksi. Seminaarit olivat myös toimiva tapa pitää yllä EVAn omia kontakteja, sillä esimerkiksi sen vuoden 1993 toimintasuunnitelmassa yhdeksi tehtäväksi määriteltiin ”pitää yllä runsaita kontakteja sekä kotimaiseen että kansainväliseen kenttään yritysjohtajien, mielipidemuodostajien, poliittisten avainvaikuttajien ja tutkimusyhteistyön johtavien piirissä.”¹⁵² Suhteiden ylläpito oli myös EVAlle tärkeää, jotta se pystyi tukemaan liike-elämää kansallisten sekä kansainvälisten muutosten arvioinnissa.

Omien tilaisuuksiensa rinnalla EVA esiintyi aktiivisesti myös muiden sen sidosryhmien tilaisuuksissa. Esitelmiä sekä juhlapuheita kertyi monista aiheista ja ympäri Suomen. Kauko Sipponen kävi esimerkiksi syksyn 1988 aikana esitelmöimässä integraatiokehityksestä mm. Nurmeksessa, Yrittäjäjuhlassa Pieksamäellä ja Espoon Kauppakamarissa¹⁵³. Kuulijakuntaa löytyi ympäri Suomen sekä ulkomailta. Erityisesti Iloniemi oli aktiivinen kansainvälisiin tilaisuuksiin osallistumisessa ja vuoden 1994 toimintakertomukseen on listattu esimerkin omaisesti hänen kansainvälisiä puheenvuorojaan Euroopassa sekä Venäjällä. EVAa esiintymään pyytäneet järjestäjät olivat pääasiassa liike-elämän toimijat, kuten etujärjestöt, pankit ja Rotary mutta mukana oli myös puolueita sekä yliopistoja. Lisäksi EVA toteutti esimerkiksi yhdessä seurakuntaopiston kanssa etiikkaseminaareja yritysjohdolle vuosina 1989

¹⁵¹ Mahmood 2008, 544.

¹⁵² ”EVA toimintasuunnitelma 1993 ja toiminnan lähivuosien tavoitteet”. Syyskokouksen pöytäkirja 30.11.1992. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁵³ Juhlapuheet Nurmeksessa 9.10., Pieksamäellä 23.9. sekä Espoossa 7.12.1988. Käsikirjoitukset 1987–1988. Toimitusjohtajien aineisto, 34/5 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

ja 1990.¹⁵⁴ Näin ollen EVAn yhteistyökenttä oli hyvin laaja ja sen yhteydet eri yhteiskunnan toimijoihin kattavat. Tilaisuuksien kuulijakunta muodostui monesta eri yhteiskunnan eliitistä, vaikka paikat ja aiheet vaihtelivatkin.

Laajat verkostot vahvistivat EVAn uskottavuutta kouluttajana ja luennoitsijana.

Vuosikymmenten pitkä linja markkinatalouden puolustajana teki siitä luotettavan elinkeinoelämän liittolaisen, jolta kuitenkin odotettiin erityisesti kansainvälisiä avauksia sekä uudenlaista lähestymistapaa ajankohtaisiin teemoihin, kuin mitä oli totuttu kuulemaan.

Osasyys EVAn suosioon saattoikin olla sen roolissa uudenlaisena yhteiskunnallisena keskustelijana. Vaikkakaan 1990-luvun taitteessa markkinatalouden puolustaminen ei ollut niin ajankohtaista kuin valtuuskuntaa perustettaessa 1970-luvulla, sen painopisteen siirtyminen kansainvälisiin teemoihin sekä erityisesti länsi-integraatioon oli kuitenkin luonteva jatkumo. Sen oli helpompi profiloitua yleispoliittisena ajatuspajana länsimaisen viitekehyksen edustajaksi verrattuna muihin etujärjestöihin ja puolueisiin, joiden joissain määrin piti huomioida idänkauppapoliittiset realiteetit.¹⁵⁵ Toisin sanoen, yhteiskunnallisella tasolla Suomessa ei ollut kovin montaa sellaista tahoa, jotka olisivat voineet myönteiseltä kantilta esittää integraationäkemyksiään ennen Neuvostoliiton hajoamista. Elinkeinoelämän valtuuskunnan integraatiomyönteisyydestä saattoi huomata merkkejä jo vuonna 1988 julkaistusta raportista *Kallis Suomenmaa: Katse Eurovuosikymmenelle*, jossa EVA esitti, ettei Eurooppa tarvitse Suomea, vaan Suomi Eurooppaa¹⁵⁶. Yhteiskunnallisena keskustelijana profiloituminen oli myös EVAn oma tavoite, sillä se näki roolikseen auttaa yrityksiä, järjestöjä ja korkeakouluja toimimalla asiantuntijana, debattöörinä, juontajana tai kirjoittajana erilaisissa tilaisuuksissa.¹⁵⁷

EVAlle jäsenyyskysymys oli julkisen ja yksityisen sektorin suuri yhteistyöprojekti, jossa onnistutaan vain, jos molempien osapuolten toiminta tukee toistaan. Näin ollen yksityisen sektorin tuli olla kyvykäs keskustelemaan hyvin poliittisistakin kysymyksistä. Yhteistyö eri tahojen välillä nähtiin avaintekijänä, ja siksi Iloniemi ehdottikin toukokuussa 1993, että syksyyn mennessä saataisiin aikaan jatkuva yhteydenpito elinkeinoelämän

¹⁵⁴ ”Vuosikertomus 1989” ja ”Etiikkaseminaari 4.12.1990.” Johtoryhmän pöytäkirjat 1990–1991, 34/2 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁵⁵ Wuokko 2016, 293.

¹⁵⁶ Korhonen 2017, 127.

¹⁵⁷ ”EVA toimintasuunnitelma 1993 ja toiminnan lähivuosien tavoitteet.” Syyskokouksen pöytäkirja 30.11.1992. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993. 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

järjestöjen välillä EU-asiassa.¹⁵⁸ Konsultaatio eri järjestöjen välillä varmistaisi, että elinkeinoelämä välittäisi kokonaisuudessaan samaa viestiä, sekä että esimerkiksi tiedotustoimintaa toteutetaan suunnitelmallisesti ja järjestelmällisin resurssein. Ehdotuksena oli esimerkiksi säännöllisten lounastapaamisten järjestäminen yrityksille, joka ei kuitenkaan toteutunut. Laajempi yhteenliittymä saatiin aikaiseksi, kun jäsenyyden kannattajat muodostivat kampanjaa koordinoivan johtoryhmän, jonka puheenjohtajaksi Iloniemi asettui.¹⁵⁹ Hän kuvailee ryhmän toimintaa melko epämääräiseksi, ja se toimi lähinnä konsultatiivisena elimenä toimijoiden välillä.¹⁶⁰

Lisäksi EVAn edun mukaista oli, ettei julkisen ja yksityisen sektorin välille muodostu turhaa vastakkainasettelua asiassa, josta ollaan saman mielisiä. Oli siis todistettava liike-elämälle, ettei julkishallinto ollut ainoastaan byrokratiaa, vaan välttämätön osa valtion toimintaa. Näin tarkasteluna puolueiden sekä valtion virkamiesten läsnäolo EVAn koulutuksissa ja muissa tilaisuuksissa tuntuu perustellulta. Lisäksi tämä oli oiva tilaisuus todistaa, ettei vasemmisto ollut pesiytynyt valtionhallintoon sillä tavalla kuin liike-elämällä saattoi ajatella. Tämä siitä huolimatta, että EVA oli kritisoitunut jo 1970-luvulta alkaen julkishallinnon kokoa sekä julkisen talouden hoitamista.¹⁶¹ Siten näiden tahojen yhteen saattaminen saattoi olla myös elinkeinoelämän etujen ajamista, ja heidän tarpeidensa esiin nostamista. Vuoden 1995 toimintasuunnitelmassa tämä sanoitettiin ”elinkeinoelämän tarpeiden esiin ottamiseksi EVAlle sopivissa yhteyksissä.”¹⁶²

3.2 EVA ja poliittinen eliitti

EVA piti aktiivisesti yhteyttä poliittiseen eliittiin. EVAn raportteja jaettiin ennakkoon muun muassa ministeriöihin sekä suoraan ministereille, kansanedustajille ja presidentille. Ei ole varmuutta, tulivatko raportit koskaan luetuiksi, mutta niiden uskottiin antavan lisätietoa päätöksenteon tueksi. Raportteihin kuitenkin viitattiin eduskuntakeskusteluissa, joten ainakin osan yleisöstään jaettu materiaali tavoitti. Raporttien oli tarkoitus antaa päättäjille mahdollisuus syventyä erilaisten ratkaisujen vaikutuksiin myös pitkällä tähtäimellä. EVA piti

¹⁵⁸ "EVA:n toimintatapojen kehittäminen. EY-kysymys kokonaisuutena." Työvaliokunnan kokous 5.5.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto. KA.

¹⁵⁹ Korhonen 2017, 298.

¹⁶⁰ Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

¹⁶¹ Okkonen 2013, 303.

¹⁶² Toimintasuunnitelma 1995.

siis suoria, henkilökohtaisia yhteyksiä myös poliittisiin päättäjiin. Näiden kontaktien voi päätellä olevan merkittäviä ja EVAn olevan tärkeä toimija myös poliittisen vallan käyttäjille, sillä esimerkiksi EVA järjesti vuosittaisia lounastapaamisia presidentti Koiviston kanssa.¹⁶³ Kuka tahansa tuskin pystyi tällaisia järjestämään, joten suhdeverkostolla ja henkilökohtaisilla kontakteilla oli varmasti merkitystä.

EVAlla tuntui olevan kaksisuuntainen näkemys poliitikoista. Heidän roolinsa eduskunnassa oli merkittävä päätöksenteon näkökulmasta, mutta luonteeltaan heitä pidettiin eilispäivään ankkuroituneina.¹⁶⁴ Kansanedustajien kyky tehdä kauaskantoisia ja tarpeeksi tulevaisuusorientoituneita päätöksiä oli EVAn näkökulmasta heikko, ja siksi valtuuskunnan rooli oli sivistää kansanedustajia elinkeinoelämälle tärkeistä näkökulmista. Poliitikot muodostivat EVAlle yhden pitkäaikaisimmista kohderyhmistä, sillä näiden tietotaidon kasvattaminen nähtiin ensiarvoisen tärkeäksi heidän valta-asemansa takia. Poliitikojen käyttämä valta niin päätöksentekoon kuin kansalaisiin oli yhteiskunnallisen kehityksen kannalta olennaista ja siksi heidän tuli ymmärtää kannanottojensa seuraukset. Juuri ennen EU-kansanäänestystä pidetyssä työvaliokunnan kokouksessa pohdittiin, mitä keinoja hallituksella on “niskoittelevien kansanedustajien riviin saamiseksi”, mikäli he eivät äänestä jäsenyyden puolesta¹⁶⁵.

Elinkeinoelämän valtuuskunta ei edustanut kaikille poliitikoille neutraalia tai puolueetonta tiedontuottajaa. Tarkasteltaessa vuosien 1988–1995 välisiä eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjoja voidaan huomata, että valtuuskuntaa tai sen tekemiä raportteja käytettiin myös jäsenyyttä vastaan.¹⁶⁶ Esimerkiksi asennetutkimusten tulokset siitä, että suurin osa vastaajista kokee, että “EU-jäsenyyttä ajavat virkamiehet ja poliitikot ajattelevat vain talouselämän etuja ja unohtavat tavallisten kansalaisten edut”, oli Ensio Laineen (vas.) suuri huoli¹⁶⁷. Erkki Pulliainen (vihr.) oli huolissaan tutkimusten avulla selvinneestä kansalaisten tietotasosta unionista ja erityisesti siitä, olisiko kansalaisilla tarpeeksi aikaa perehtyä EU:hun ennen siihen

¹⁶³ Muistioon merkattu paikalla olleen presidentti Mauno Koivisto, ”Lounastilaisuus 22.2.1988 SYP:ssä.” Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1990–1991, 34/2 F7. ”Presidentti Koivisto EVAn vieraana 22.9.1992.” Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁶⁴ Tämän näkemyksen esitti jo Hetemäki vuonna 1974 ja se jaettiin edelleen syyskokouksessa 1992. ”EVA toimintasuunnitelma 1993 ja toiminnan lähivuosien tavoitteet”. Syyskokouksen pöytäkirja 30.11.1992. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁶⁵ ”EU-tilanteesta.” Jaakko Iloniemi työvaliokunnan kokouksessa 11.10.1994. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1994–1995, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁶⁶ Tarkastelu on suoritettu tekemällä Parlamenttisampoasiaasahanaku seuraavilla sanoilla: Elinkeinoelämän valtuuskun*, EVA ja Iloniemi. Parlamenttisampoon on digitoitu kaikki eduskunnan puheenvuorot vuodesta 1907 lähtien. <<https://parlamenttisampo.fi/fi>>

¹⁶⁷ Ensio Laine Vp 1994 - istunto 109 - puhe 536 ja Vp 1994 - istunto 73 - puhe 59.

liittymistä¹⁶⁸. Erityisen jyrkän kannan EVAa kohtaan otti Outi Ojala (vas.), joka nimitti EVAn raporttia kliseiseksi ja siinä esitettyjä väitteitä keksityiksi sekä vertasi Iloniemen muistuttavan EU-jäsenvaltioiden muita konservatiiveja¹⁶⁹. On mielenkiintoista huomata, ettei EVAn tuloksia hyödyntäneet jäsenyydelle myönteisten puolueiden edustajat, vaan tietoa käytettiin valtuuskuntaa vastaan. Jäsenyydestä käytiin kuitenkin laajoja ja pitkäksi venyneitä keskusteluja, eikä valtuuskunta suuremmin noussut näiden debattien keskiöön.

EU-vaikuttamisen näkökulmasta EVAn poliittiseen eliittiin vaikuttaminen oli tärkeässä roolissa, mutta ei välttämättä vaatinut samanlaista työsarkaa kuin kansalaisiin vaikuttaminen. Valtion poliittinen johto oli enemmistönä jäsenyyden puolella viimeistään joulukuun 1991 mennessä, kun suurimmat puolueet (SDP, keskusta ja kokoomus) olivat ryhtyneet tukemaan jäsenyyttä. EVA ehkä toimikin tietynlaisena tiedonvälittäjänä erityisesti kansalaisten pulssista jäsenyyden suhteen. EVAn hallinnassa oli oikeastaan koko polku tiedon tuottamisesta sen jakeluun. Ajatuspajan kyky hallita prosessia tiedon tuottamisesta sen vastaanottajien päättämiseen kasvattaa sen vaikutusvaltaa.¹⁷⁰ Valtuuskunta tiedosti asemansa, ja Iloniemen mukaan EVAlla oli kyky vaikuttaa päätöksentekoon siten, että tuotetun tiedon avulla päätöksentekijöitä voitiin auttaa ymmärtämään päätöstensä pitkäaikaisia seurauksia¹⁷¹. He tarjosivat eduskunnan puolueille, elinkeinoelämän järjestöille sekä ay-liikkeelle myös mahdollisuutta voida perehtyä EVAn opastamana sen tuottamaan ja jakamaan aineistoon.¹⁷²

Tutkielman kannalta kiinnostava ilmiö on niin sanottu pyöröovi-ilmiö, jossa entiset viranhaltijat siirtyvät lobbareiksi. Ilmiö on erityisen tunnettu Yhdysvalloissa, mutta se on yleistynyt myös muualla. Ilmiötä on selitetty haluna hyvittää aiemmin saatua apua lainsäätöprosessien aikana tai hyödyntää virassa kerrytettyä osaamista.¹⁷³ Tutkimusten mukaan hyvänä lobbarina pidetään henkilöä, jolle päätöksentekoprosessit ovat tuttuja ja hän tuntee järjestelmän sekä siellä työskentelevät ihmiset.¹⁷⁴ Taustalla siis ennen kaikkea vaikuttaa inhimillinen pääoma, jota henkilö on kerryttänyt työskennellessään lainsäätäjänä. Ilmiötä voidaan pitää tietyiltä osin hyödyllisenä, sillä se lisää liikkuvuutta sektoreiden välillä

¹⁶⁸ Vp 1994 - istunto 48 - puhe 123.

¹⁶⁹ Vp 1994 - istunto 61 - puhe 97.

¹⁷⁰ Nordström 2021, 12.

¹⁷¹ ”EVA:n tehtävät 1990-luvulla.” Jaakko Iloniemi työvaliokunnan kokouksessa 12.2.1992. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁷² ”Kansa tienhaarassa – EVA:n suuri asenneraportti.” Jaakko Iloniemi valtuuskunnan kevätkokouksessa 17.5.1993. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁷³ Parker R., L. Parker, Dabros 2012, 427.

¹⁷⁴ Walker, Rea, Massey, Cook 2014, 290.

ja näin ollen monipuolistaa toimijoiden tietotaitoa, mutta sitä kuitenkin vaivaavat läpinäkymättömyys sekä sisäpiirien muodostuminen¹⁷⁵. Myöhemmässä tutkimuksessa on havaittu, että Suomessa tästä pyöröovesta kulkeneet kokevat suurimmiksi lobbaushankkeiksi EU-jäsenyyden ja Euroopan talous- ja rahaliittoon liittymisen. Tällaisten hankkeiden onnistuminen on vaatinut perusteellista valmistelua, tutkimusta ja hyviä suhteita päätöksentekijöihin.¹⁷⁶ Nämä ominaisuudet ovat tärkeitä onnistuneen lobbaamisen taustalla, jonka sääätely on Suomessa kehittynyt vasta viime vuosien aikana. Myös EVAn johtajien voidaan nähdä kulkeneen tästä pyöröovesta. EU-kysymyksessä erityisen merkittäväksi muodostuivat EVAn johdon pitkäaikaiset yhteydet poliittiseen eliittiin: Jakobson sekä Iloniemi olivat taustaltaan kokeneita virkamiehiä ja diplomaatteja, kun taas Sipposen rooli oikeudellisissa kysymyksissä oli merkittävä. Nämä aiemmin luodut verkostot toimivat tärkeänä sosiaalisena pääomana toimitusjohtajille, jotka pyrkivät sekä ajamaan omaa asiaansa sekä saamaan myös ajankohtaista, päätöksentekoa koskevaa tietoa.

Iloniemi sekä Sipponen osallisuivat aktiivisesti valiokuntatyöskentelyyn toimiessaan EVAn palveluksessa. Sipponen oli kuultavana oikeudellisia kysymyksiä käsiteltäessä, erityisesti perustuslakivaliokunnassa¹⁷⁷. Käsillä olleet kysymykset eivät suoranaisesti liittyneet EVAn toimialaan, mutta Sipposen koulutus oikeustieteen tohtorina, julkishallinnon professuuri ja kokemus valtiohallinnosta erityisesti Kekkonen kansliapäällikkönä vaikuttivat hänen rooliinsa asiantuntijana. Iloniemen kansainvälinen osaaminen ja kokemus näkyivät Euroopan unionia ja länsi-integraatiota valmistelemissä asiakirjoissa, kun hänen toimi kuultavana asiantuntijana. Nämä Ulkoasiainvaliokunnan mietinnöt ovat selontekoja Suomen suhtautumisesta yhdentymiskehitykseen, EU-jäsenyyden vaikutuksista sekä eräiden määräysten hyväksymisestä¹⁷⁸. Asian johdosta kuultavia on ollut suuri joukko asiantuntijoita monelta eri sektorilta, painottuen kuitenkin valtion silloisiin tai aiempiin virkamiehiin. Korhonen toteaa väitöskirjassaan, että integraation valmisteluelimissä oli erittäin merkittävä joukko edustettuna elinkeinoelämän puolelta. Näin ollen elinkeinoelämän järjestöt pääsivät jossain määrin vaikuttamaan Suomen virallisesti harjoittamaan ulkopoliittikkaan myös järjestelmän sisältä. Muutenkin elinkeinoelämä oli valtiollisten toimijoiden kanssa tiiviissä yhteistyössä, olihan jäsenyys pitkälti näiden toimijoiden yhteinen tavoite.¹⁷⁹ Tästä näkökulmasta ei siis ollut

¹⁷⁵ Ruostetsaari 2023, 241.

¹⁷⁶ Väitöskirjassaan Anders Blom haastatteli lobattavia ja lobbaajia koskien liike-elämän poliittista vaikuttamista vuosien 1968–2011 aikana. Blom 2018, 287.

¹⁷⁷ Esimerkiksi PeVL 6/1988 vp., PeVL 2/1989 vp. sekä PeVM 16/1990 vp.

¹⁷⁸ UaVM 7/1990 vp., UaVM 6/1992 vp., UaVM 9/1994 vp.

¹⁷⁹ Korhonen 2017, 317.

yllättävää, että erityisesti Iloniemi oli asiantuntijana, sillä vaikka hän omasi merkittävän virkauran ennen liike-elämän palvelukseen siirtymistä, EU-prosessin aikana hän edusti elinkeinoelämää.

Erityisesti Iloniemen voi nähdä jatkaneen EVAn 1970-luvun toimitusjohtajan, Max Jakobsonin perintöä. Iloniemen tehtävät ulkoasiainministeriön kehitysaputoimiston päällikkönä, Suomen YK-edustuston ministerineuvoksena, suurlähettiläänä Suomen ETYK-edustustossa, ulkoasiainministeriön alivaltiosihteerinä ja Suomen suurlähettiläänä Yhdysvalloissa antoivat melko vakuuttavan tietotaidon siitä, miten valtionhallinto toimii. Vaikkakin Iloniemi toimi seitsemän vuotta ennen EVAlle siirtymistä Suomen Yhdyspankin johtokunnan jäsenenä, hänen yhteytensä politiikkaan säilyi erilaisten aktiivisten keskustelupiirien ja Paasikivi-seuran puheenjohtajuuden avulla. Iloniemen perehtyneisyys sekä verkostoituneisuus tekivät hänestä merkittävän vallankäyttäjän, joiden ansiosta hän päätyi esimerkiksi parlamentaarisen puolustuspoliittisen neuvottelukunnan puheenjohtajaksi, vaikka varsinaista puolustuspoliittista osaamista hänelle ei ollutkaan karttunut.¹⁸⁰

Iloniemen roolia EVAn eliittiin suuntautuvassa suhdetoiminnassa ei voi jättää pienelle huomiolle. Vaikkakaan Iloniemen verkostojen laajuus ei käy ilmi EVAn omista arkistoista, on selvää, että vaikuttavuus tätä kautta on ollut merkittävä. Iloniemi kuului moneen erilaiseen, julkisuudelta enemmän tai vähemmän piilossa olleeseen keskusteluseuraan. Näitä olivat esimerkiksi hänen omaa nimeään kantava Iloniemen klubi, Kesäyliopisto, Keskiiviikkokerho sekä Täysikuun kerho. Iloniemen klubi keskittyi ennen kaikkea ulkopoliittikkaan ja siihen kuului noin kaksikymmentä eri alojen asiantuntijaa. Klubi tarjosi myös Iloniemelle tilaisuuden syventyä yhteiskunnan ajankohtaisiin teemoihin kuuden vuoden ulkomaankomennuksen jälkeen sekä verkostoitua eri sektorien asiantuntijoiden kanssa. Iloniemi oli tunnettu ulkopoliittinen keskustelija sekä asiantuntija ja hän sanookin kartoittaneensa erilaisia porukoita, verkostoja ja ystävyysuhteita 1950-luvulta lähtien.¹⁸¹ Tämän lisäksi Anders Blom määrittelee Iloniemen lobbarityypiltä luotetuksi. Tällaisella lobbarilla on pääsy päätöksentekoihin, joka mahdollistaa tiedonvälityksen kahdensuuntaisesti. Blomin mukaan luotetulla on kyky hallita verkostoja ja koordinoida levitettävää tietoa.¹⁸² Näin ollen Iloniemellä oli mahdollisuus tiedustella laajasti EU-prosessin

¹⁸⁰ Himanen 2022, 393, 415.

¹⁸¹ Himanen 2022, 390–392.

¹⁸² Blom 2018, 290. Muita lobbariluokkia ovat Suomessa Blomin mukaan toimeksiantajien ja luotettujen lisäksi palkkasuhteiset, sopimussuhteiset, asiantuntijat ja vapaaehtoiset.

etenemistä sekä laajempaa suhtautumista länsi-integraatioon. Luotettujen lobbareiden taustalla vaikuttavat ainakin osin toimeksiantajat, ja juuri tässä yhteydessä Blom mainitsee esimerkiksi EVAn puheenjohtajiston sekä valtuuskunnan ja työvaliokunnan jäsenet. Vaikka toimeksiantajat eivät osallistuisi operatiiviseen toimintaan, he rahoituksellaan ja mandaatillaan antavat siunauksensa harjoitetulle toiminnalle.¹⁸³

On vaikea arvioida niin Sipposen kuin Iloniemenkin todellista vaikutusvaltaa valtiollisten lainsäätö- ja kantojenmuodostusprosesseissa. Tutkimuksessa onkin havaittu, että elinkeinoelämän järjestöedustajat ovat onnistuneet vaikuttamaan valiokuntatyöskentelyn kautta vähemmän kuin esimerkiksi valmistelevat virkamiehet tai akateemiset asiantuntijat.¹⁸⁴ EVAn rooliksi jäi sen omien yhteyksien ylläpito sekä elinkeinoelämälle tärkeiden näkökulmien levittäminen päätöksentekijöille. Kuulemistilaisuuksista on kuitenkin ollut EVAlle hyötyä, sillä sen on ollut mahdollista saada sellaista tietoa, josta julkisuudessa ei ole vielä keskusteltu.

3.3 Kansainväliset yhteydet kotimaisen vaikuttamisen taustalla

EVAn yhteistyö ei rajoittunut Suomen valtion rajojen sisäpuolelle, vaan se oli aktiivisesti yhteydessä kaltaisiinsa toimijoihin ympäri Eurooppaa. Kansainväliset yhteydet olivat EVAn toiminnan osa jo 1980-luvulla ja niiden merkitys kasvoi 1990-luvulla.¹⁸⁵ Yhteistyön kuvailtiin tapahtuvan esimerkiksi aineistoa ja tutkimustuloksia vaihtamalla, seminaareihin osallistumalla sekä henkilökohtaisin yhteyksin¹⁸⁶. Kansainvälisiä yhteistyötahoja olivat Centre for European Policy Studies (CEPS), Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS), Timbro, Näringslivets Medainstitut, ELEC ja Vienna Institute for Comparative Economic Studies. Näistä kolmen ensimmäisen kanssa yhteistyö oli kaikkein tiiveintä. Erityisesti yhteistyö ruotsalaisten toimijoiden kanssa oli EU-jäsenyyskeskustelun aikaan viikoittaista, ellei lähes päivittäistä.¹⁸⁷ Yhteydenpito oli EU-vaikuttamistoiminnan kannalta merkittävä, sillä Ruotsista saatiin ajantasaista tietoa jäsenyyden etenemisestä sekä esimerkkejä siitä, millaista

¹⁸³ Ibid., 289.

¹⁸⁴ Raunio 2022, 8.

¹⁸⁵ Vuoden 1989 toimintakertomuksessa ulkomaalaisia yhteistyötahoja oli nimetty neljä, kun vuoden 1995 toimintasuunnitelmassa näitä oli määritelty kahdeksan.

¹⁸⁶ "EVAn toimintasuunnitelma vuonna 1994." Työvaliokunnan pöytäkirjat 1994–1995, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto. KA.

¹⁸⁷ Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

vaikuttamistyötä tehtiin. Erityisesti ruotsalaiset SNS ja Timbro olivat merkittäviä yhteistyötahoja, joihin paneudun tarkemmin seuraavassa luvussa.

[CEPS] oli meille erittäin hyvä tietolähde myös sellaisen tiedon saamiseksi, joka ei vielä ollut julkista, joka vasta oli pohdiskelun kohteena ja jota harkittiin. Monta kertaa ongelma on se, että kun tieto on julkista, niin sitten ei enää ole mitään tehtävissä. Siksi on hyvin tärkeää tietää silloin, kun keskustelu lähtee liikkeelle, että minkälaisia mielipiteitä on ja mihin suuntaan mielipideilmasto on kehittymässä.¹⁸⁸

CEPS on vuonna 1983 perustettu ajatuspaja Brysselissä, joka keskittyy erityisesti EU-teemoihin¹⁸⁹. Sen näkemyksistä voidaan hahmottaa uusliberalistisia piirteitä, talouspolitiikan sekä EU:n tutkimuksen painottamisen rinnalla.¹⁹⁰ EVA järjesti CEPSin kanssa yhteisiä tilaisuuksia, erityisesti liittyen Euroopan integraatioon. Esimerkiksi vuonna 1989 järjestettiin seminaari ”EC/EFTA: adjusting to a changing community”, joka käsitteli tulevaa integraatiomurrosta. Seminaariin oli kutsuttuna yliopistojen edustajia, keskusliittoja, etujärjestöjä, ministeriöitä, kansanedustajia sekä toimittajia. Vuoden 1994 seminaarissa käsiteltiin puolestaan EU:n komission julkaisemaa valkoista kirjaa sekä keinoja EU-alueen työttömyyden vähentämiseksi. Lisäksi EVAn toimihenkilöt osallistuivat Brysselissä CEPSin järjestämiin tilaisuuksiin. EU-tietotaidon kannalta CEPSin rooli oli tärkeä sen erikoistuneisuuden ansiosta. Suomessa laajemman EY-keskustelun käynnistyessä 1990-luvun alussa vain pieni asiantuntija- ja tutkijajoukko pystyivät vastaamaan kysymyksiin jäsenyyden vaikutuksista. Tämä oli haaste, sillä tiedonjanoisia oli niin mediakentässä kuin tavan kansalaisissa laaja joukko.¹⁹¹ Näin ollen tietoa tuli hankkia myös muualta, ja tähän tarpeeseen myös EVA vastasi kouluttamalla sekä kouluttautumalla.

Merkittävää oli myös EVAn yhteistyötaho idässä. Yhteistyö Venäjän tiedeakatemian Pietarin osaston kanssa konkretisoitui vuonna 1993, kun tahot toteuttivat yhteistyössä raportin *Suomi Pietarissa, Pietari Suomessa: EVA-raportti taloudellisten kulttuurien eroista*. EVA oli tehnyt yhteistyötä jo aiemminkin itänaapurin kanssa, kun se yhdessä Leningradin sosiaalis-taloudellisten ongelmien instituutin sekä Neuvostoliiton sosiologisen yhdistyksen Pohjois-Euroopan osaston kanssa vuonna 1989 toteutti Viipurissa sekä Leningradissa

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ ”CEPS”. Centre for European Policy Studies verkkosivut. <<https://www.ceps.eu/>> [luettu 18.5.2025]

¹⁹⁰ Nordström 2021, 19.

¹⁹¹ Elo 2021, 60.

mielipidemittaukset. Tutkimuksessa kartoitettiin kaupunkien asukkaiden suhtautumista Suomeen ja suomalaisiin sekä suomalaisiin tuotteisiin ja yritystoimintaan.¹⁹² EVAlla oli siis yhteytensä Venäjälle ja Neuvostoliittoon, vaikka sen toiminnan pääpaino olikin lännessä. Idän merkitys kuitenkin korostui EVAn toimintakentällä, sillä idänkaupan merkitys oli olemassa myös Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Lisäksi EU-vaikuttamistoiminnan kannalta oli olennaista ymmärtää sekä olla tietoinen Venäjän yhteiskunnallisesta tilanteesta, jotta pesäeroa oli mahdollisuus tehdä. Jäsenyyskeskustelussa nousi kuitenkin usein kysymys Suomen puolueettomuudesta sekä suhteista itänaapuriin, joten näitä kysymyksiä saattoi olla mahdollisuus taklata ajankohtaisten kehityskulkujen tuntemuksella.

Sidosryhmäyhteistyön ohella EVA osallistui myös kansainvälisiin koulutustilaisuuksiin ja vierailuihin eri puolilla Eurooppaa. Toukokuussa 1989 Sipponen osallistui konferenssiin jopa Sydneyssä, jonka aiheena oli "The Pacific Era – Your Future?" Tapahtuman annista hän lähetti koosteen myös presidentti Koivistolle, jossa hän tiivisti käytyjä keskusteluja sekä puheenvuoroja ja teeman merkitystä Suomelle.¹⁹³ EVA matkusti myös yhdessä muiden sidosryhmiensä kanssa. Esimerkiksi maaliskuussa 1991 Seija-Riitta Laakso oli mukana keskuskauppakamarin, SAK:n, Ulkomaankauppaliiton, Teollisuuden Työnantajien ja Teollisuuden Keskusliiton matkalla Brysseliin.¹⁹⁴ Lisäksi EVAn kirjeenvaihdosta löytyy paljon kutsuja erilaisiin yritysten, konsulttitoimistojen ja liittojen tilaisuuksiin erityisesti Euroopassa. Voisi todeta, että EVAlla oli omat verkostonsa myös ulkomaisesti, ja niiden kautta kertyi varmasti sellaista tietoa, jota vain Suomen valtion rajojen sisäpuolella toimimalla ei olisi saanut.

Erityisen korkeatasoista yhteistyötä EVA teki vuonna 1994, kun se vastasi Bilderberg -kokouksen järjestämisestä Helsingissä. Iloniemi toimi Bilderberg-kokousten johtoryhmän jäsenenä vuosina 1988–1997 ja olikin ryhmän toiminnassa tiiviisti mukana. Ryhmä koostuu hyvin vaikutusvaltaisista henkilöistä: kuninkaallisista, ministereistä, korkean tason virkamiehistä, yritysjohtajista sekä eliittitason kansainvälisistä toimittajista. Kokous on saanut myös salaseuran maineen, sillä kokouksen sisällöistä tai keskusteluista ei tihku juurikaan tietoa julkisuuteen. Iloniemelle kokouksista muodostui tärkeä kansainvälisen toiminnan reitti, joiden avulla hän ei ainoastaan ollut osana huipputason keskusteluja, vaan pystyi

¹⁹² Vuosikertomus 1989, 3.

¹⁹³ Kiitosviesti Sipposelle tapahtumaan osallistumisesta, päivätty 16.6.1989. Kirjeenvaihto 1989–1989, 34/4 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

¹⁹⁴ ”Matkaraportti Seiju Brysselissä 12.-15.3.91” Johtoryhmän pöytäkirjat 1991–1991, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

hyödyntämään siellä syntyneitä kontakteja Suomen hallituksen tai yritysten hankkeiden edistämiseksi. Iloniemellä oli henkilökohtaiset kirje yhteydet moneen valtion päämieheen sekä monikansallisten yritysten johtajiin.¹⁹⁵

Vaikuttamisen ja verkostojen näkökulmasta Bilderbergin avulla luotuja yhteyksiä ei voida sivuuttaa, mutta tarkasteltaessa EVAn EU-jäsenyyteen liittyvää kampanjatyötä kokouksen merkitys ei välttämättä ollut kovin merkittävä. Vaikkakin kokouksen aiheiden kerrotaan käsittelevän laajasti Euroopan ja Yhdysvaltojen suhteita, Suomen EU-jäsenyydestä käydyn keskustelun osalta nämä teemat jäävät toissijaisiksi. On mahdollista, että tätä kautta Iloniemi on saanut tietoa Euroopan integraatioprosessin etenemisestä, mutta kokouksesta saatuja tietoja Iloniemi jakoi vain harvoille ja valituille, esimerkiksi presidentti Koivistolle. Toisaalta Iloniemen osallistuminen sekä EVAn vastuu Helsingin kokouksen järjestelyissä saattoi tuoda sille uskottavuutta kansainvälisen politiikan asiantuntijana. Kokoukseen on liitetty kuitenkin erilaisia salaliittoteorioiden omaisia ajatuksia siitä, kuinka Bilderberg ohjailee maailmanpolitiikkaa.¹⁹⁶ Näin ollen EVAn ja Iloniemen osallisuus kokoukseen ei nostattanut sen uskottavuutta koko kansan keskuudessa. Ehkä juuri tästä, sekä kokouksen luonteen takia Bilderberg-kokouksen järjestäminen kuvataan EVAn vuoden 1994 toimintakertomuksessa vain yhdellä virkkeellä, vaikka sen vaatimat resurssit sekä kansainvälinen merkittävyys voisi antaa syytä kertoa kokouksesta ja siihen liittyneistä valmisteluista tarkemminkin.

EVAn arkistomateriaalista ei ilmene, että koulutustilaisuuksiin olisi osallistuttu tai niitä olisi järjestetty siksi, että EVAn oma EU-tietämys olisi ollut puutteellista. Valtuuskunta profiloitui hyvinkin nopeasti 1990-luvun alussa EU-asiantuntijaksi, ja sellaisena se myös julkisuudessa tunnettiin.¹⁹⁷ Aineistosta ei välity kuvaa epävarmasta, tai jonkin osa-alueen heikosti tuntevasta valtuuskunnasta. Päinvastoin EVA koki olevansa asiantunteva, ja sen rooli oli kouluttaa suomalaisia erityisesti EU-teemoista. Siten kansainvälisten yhteyksien ja tilaisuuksien merkitys EVAn toiminnassa on mielenkiintoinen. Saatettiin kokea tarvetta kerryttää osaamista, ja ennen kaikkea hankkia kansainvälisiä yhteyksiä. Elinkeinoelämän puolestapuhujana kansainväliset yhteyksien avulla voitiin nopeastikin saada tietoa eri valtioiden taloudellisista tilanteista ja muista elinkeinoelämään ja suhdanteisiin vaikuttavista tekijöistä.

¹⁹⁵ Himanen 2022, 406–413, 553.

¹⁹⁶ Himanen 2022, 406–410.

¹⁹⁷ Aunesluoma 2021, 26.

Eliittiin vaikuttaminen painottuu erityisesti 1990-luvun vaihteeseen, kun EY-jäsenyyden kannattaminen ei ollut vielä julkista mutta vaikuttamistyötä sen puolesta haluttiin jo tehdä. Elinkeinoelämän näkökulmasta päätös liittyä Euroopan unioniin oli kaksivaiheinen: ensin tuli saada Suomen ulkopoliittinen johto kannattamaan jäsenyyden hakemista, jonka jälkeen kansa piti saada äänestämään jäsenyyden puolesta.¹⁹⁸ EVA luotti ensimmäisen vaiheen vaikuttamisessa samaan keinoon, kun kansalaisvaikuttamisessakin. Se piti yhteyttä siihen osaan poliittisesta sekä hallinnollisesta eliitistä, joka oli sen kanssa samaa mieltä jäsenyydestä. Iloniemen mukaan tämä vaikuttaminen jäi kuitenkin sivurooliin, sillä muut etujärjestöt olivat kiivaammin puolustamassa omia etujaan ja ajamassa toimialalleen sopivaa jäsenyyttä.¹⁹⁹ Siksi EVAn ei kannattanut sotkeutua eliittiin vaikuttamiseen liiaksi. Toisaalta taka-alalle jättäytymisellä voitiin välttää myös eturistiriidat, joita olisi voinut tulla EVAn jäsenjärjestöjen kanssa lobbaus kentillä. Ei kuitenkaan voida poissulkea mahdollisuutta, että vaikuttamista on tapahtunut myös suoran kirjeenvaihdon, klubien ja keskusteluseurojen sekä kuulemistilaisuuksien marginaaleissa. EVAalle ensisijaisena vaikuttamisen keinoina näyttää silti olleen erilaiset koulutustilaisuudet, seminaarit ja teemapäivät.

¹⁹⁸ Korhonen 2017, 314.

¹⁹⁹ Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

4 EVAn toimintakenttä

Analysoitaessa EVAn vaikuttamistoimia 1990-luvulla tulee muistaa, etteivät ne tapahtuneet tyhjiössä. Viestintävälineiden kehitys ja EU-prosessien samanaikaisuus muiden valtioiden kanssa altistivat myös EVAn kansainvälisille yhteyksille, jotka mahdollistivat ideoiden hakemisen vaikuttamistoimintaa varten myös Suomen ulkopuolelta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että EU-jäsenyyden puolestapuhujien strategiat olisivat kansainvälisesti olleet keskenään yhteneviä, vaan niihin vaikuttivat kansalliset kehityskulut. On kuitenkin mahdollista havaita ulkomaisia esimerkkejä, joista myös EVA on saanut vaikutteita. Konkreettinen esimerkki tällaisesta on Seija-Riitta Laakson vuonna 1992 ehdottamat eurovideot, jotka oltiin toteutettu myös Ruotsissa.²⁰⁰ Näin ollen keskusteluyhteydet sekä erityisesti naapurivaltioiden toiminnan seuraaminen oli EVAlle yksi tapa kehittää myös omaa vaikuttamistoimintaa.

Suomen EU-jäsenyydskeskustelun vertaaminen Norjan ja Ruotsin vastaaviin prosesseihin tarjoaa keinoja Suomen keskustelun syvempään ymmärtämiseen. Lisäksi vertailu auttaa arvioimaan, oliko EVA poikkeuksellinen toimija vai löytyikö vastaavia esimerkkejä myös muualta. Jäsenyydskeskustelua käytiin molemmissa yllä mainituissa valtioissa samanaikaisesti Suomen keskustelun kanssa. Keskustelunaiheet olivat osittain päällekkäisiä, mutta eroavaisuuksiakin oli. Siksi on mielekäästä pohtia äänenpainojen eroja ja peilata niitä keskusteluiden lopputuloksiin. Lisäksi Pohjoismaiden yhteiskuntajärjestykset sekä korporatistinen toimintamalli tekevät vaikuttamistoiminnan vertailusta kiinnostavaa. Sosiaalidemokraattisuus sekä demokratian perinne ovat Pohjoismaiden osalta ohjanneet tutkimusta pitkään tarkastelemaan lobbausta järjestelmän sisäisen toiminnan, korporatistisen mallin kautta. Yhteistyön, kompromissien ja konsensuksen perinne järjestelmissä on merkittävä, sillä etujärjestöillä sekä muilla vaikutusryhmillä on ollut mahdollisuus päästä osaksi poliittista päätöksentekoa. Asetelma voidaan nähdä myös haasteena, sillä järjestelmään integroituminen vaikeuttaa sen haastamista uusilla ideoilla.²⁰¹ Nämä seikat huomioon ottaen on myös tutkimuksellisesti perusteltua tehdä EVAn osalta kansainvälistä vertailua. Luvun tarkoituksena ei siis ole määrittää vertailukohtia paremmuusjärjestykseen niiden onnistumisien mukaan, vaan keskittyä analysoimaan EVAn sisäistä keskustelua suhteessa

²⁰⁰ Strandbrink 2003, 52.

²⁰¹ Ihlen ym. 2021, 306, 308.

Norjan ja Ruotsin vastaaviin toimijoihin. Seuraavaksi kuitenkin keskityn tarkastelemaan lyhyesti Norjan sekä Ruotsin EU-keskustelua sekä niihin kohdistunutta vaikuttamistoimintaa.

4.1 EVA Pohjoismaisessa vertailussa

Ruotsissa puolueiden linjaukset EY-jäsenyydestä vakiintuivat vuonna 1990. Jäsenyyden puolelle asettuivat maltillinen kokoomus, kansanpuolue, kristillisdemokraatit sekä sosiaalidemokraatit, kun taas vasemmistopuolue ja vihreät vastustivat sitä. Varauksellisesti jäsenyyteen suhtautuivat keskustapuolue sekä populistinen Uusi demokratia. Kuten Suomessa, Ruotsissakin merkittävimmät kyllä-puolen näkökulmat olivat talous ja länsi-integraation hyödyt. Vastustajien teemat liittyivät Suomen kaltaisesti ympäristökysymyksiin, itsemääräämisoikeuteen sekä vasemmistosta kumpuavaan uusliberalismin vastustukseen. Ruotsissa jäsenyyskeskustelu eteni kuitenkin eri tavalla kuin Suomessa. Siinä missä suomalaisten keskuudessa jäsenyyden kannatus pysyi korkeammalla kuin sen vastustus, Ruotsissa kesästä 1992 syksyyn 1994 vastustus oli suurempaa. Tähän vaikutti erityisesti Ruotsissa korostuneet taloudelliset seikat, jotka olivat otolliset oikeisto-vasemmisto-asetelmalle. Suomessa kysymys oli talouden ohella turvallisuudesta ja identiteetistä, jotka eivät sopineet niin yhdenmukaisesti tälle akselille.²⁰²

Ruotsissa EU-prosessin valmistelu alkoi vuonna 1988, kun maahan perustettiin korkean tason EY-neuvosto, johon myös talouselämä sekä palkansaajajärjestöt kutsuttiin mukaan²⁰³. Länsi-integraatio ei ollut vain valtiojohtoinen projekti, vaan siihen liittyi olennaisesti ruotsalainen elinkeinoelämä. Jäsenyydelle myönteiset tahot olivat tehneet pitkäjänteistä työtä julkiseen keskusteluun vaikuttamiseksi, jotta myös kansalaiset saatiin integraatiokehitykseen mukaan sekä erityisesti ymmärtämään sen edut. Vaikuttamistyötä toteutti painokkaasti elinkeinoelämä, johon sitä ohjasi ruotsalaisten yritysten kansainvälistymiskehitys. Ilmapiiirimuutokseen vaikutti myös oikeistopuolueiden suosion nousu 1970-luvulta lähtien, joka mahdollisti elinkeinoelämämyönteisen keskustelun luomisen.²⁰⁴

Ruotsissa yksi merkittävimmistä jäsenyyden kyllä-kampanjoinneista muodostui juuri elinkeinoelämän aloitteesta. Elinkeinoelämän organisoima EU-fakta -kampanjatoimisto aloitti vuonna 1992 ja siihen osallistuivat työnantajien keskusliitto (*SAF*), teollisuusliitto

²⁰² Paloheimo 1995, 119–121.

²⁰³ Korhonen 2017, 108.

²⁰⁴ Strandbrink 2003, 94.

(*Industriförbundet*) ja voimalayhdistys (*Kraftverksföreningen*). Kampanjatoimisto jatkoi elinkeinoelämän 1970- ja 1980-luvuilla tekemää vaikuttamistyötä ydinvoimaan ja palkansaajarahastoihin liittyvässä julkisessa keskustelussa. Tätä työtä varten oli perustettu elinkeinoelämän tietotoimisto (*Näringslivsfakta AB*), joka tuotti EU-kampanjan aikana tietoa sille tärkeistä näkökulmista. Tietoa levitettiin esimerkiksi linja-autokiertueen, telemarkkinoinnin sekä muun materiaalin avulla. Toinen merkittävä kampanja, johon elinkeinoelämä osallistui, oli Kyllä Euroopalle (*Ja till Europa*). Se perustettiin jo vuonna 1988, mutta virallisesti se aloitti toimintansa 1990. Liike oli elinkeinoelämän sekä poliittisen oikeiston yhteinen ponnistus vakuuttaa ruotsalaiset EU-jäsenyydestä.²⁰⁵ Arvioiden mukaan kyllä-puolen kampanjoihin saatettiin käyttää kaiken kaikkiaan lähes miljardi Ruotsin kruunua. Lisäksi pelkästään Ruotsin valtion arvioidaan käyttäneen noin 63 miljoonaa kruunua EU-tiedotustoimintaan elokuun 1992 ja joulukuun 1993 välisenä aikana.²⁰⁶ Näin ollen Ruotsissa valtion ulkopuolinen rahoitus EU-kampanjointiin oli merkittävä.

Ruotsissa kampanjointiin käytettävien resurssien saatavuus ei siis ollut ongelma. Kun jäsenyyden puolella oli vientiyrityksiä, kauppakamareita sekä muita elinkeinoelämän toimijoita, toimialajärjestöjä, puolueita, ja joitakin ammattiliittoja, voidaan todeta, että kampanjoinnin rahoituksellinen puoli oli kunnossa. Laaja jäsenyyssmyönteisyys johtui siitä, että jäsenyys oli kansainvälistyvän liike-elämän etu. Esimerkiksi keväällä 1994 tehdyn kyselyn mukaan Ruotsin 50 suurimmasta yrityksestä 18 oli toteuttanut laajoja tiedotustoimia työntekijöilleen. EU-kampanjointiin osallistuttiin siis Ruotsissa monin keinoin ja yhdessä tuumin. Esimerkiksi vuosien 1990–1994 aikana toimineista 110 sanomalehdestä vain noin 10 suhtautui jäsenyyteen skeptisesti.²⁰⁷ Huomionarvoista on, että vahvasti jäsenyyssmyönteisestä mediaympäristöstä ja suurista kampanjoista huolimatta valtaosa ruotsalaisista säilytti kielteisen suhtautumisensa jäsenyyteen. Yleinen keskusteluilmapiiri tarvitsi siis todella muutoksen Ruotsin liittymiseksi Euroopan unioniin.

Norjassa kysymys Eurooppa-integraatiosta on jakanut poliittista kenttää pidempään kuin Suomessa ja Ruotsissa. Jo vuonna 1971 EEC-jäsenyydestä käyty keskustelu ja siitä syntyneet erimielisyydet hajottivat porvarillisen vähemmistöhallituksen, ja lähes samanlainen kehitys toistui noin kaksikymmentä vuotta myöhemmin. EU-jäsenyysskeskustelu oli taas vilkastunut 1990-luvulla jäsenyyden suosion kasvaessa 1980-luvun loppupuolelta asti mutta vuonna 1992

²⁰⁵ Strandbrink 2003, 43–44, 98–102.

²⁰⁶ Ibid., 126, 182.

²⁰⁷ Ibid., 113, 170.

vastustajien näkemykset saivat jo enemmän kannatusta. Norjassa vain konservatiivinen Høyre sekä sosiaalidemokraattinen työväenpuolue olivat jäsenyyden puolella, kun keskusta, kristillinen kansanpuolue sekä sosialistinen vasemmistopuolue vastustivat sitä. Norjassa kansalaisten puoluevalintoihin ovat vaikuttaneet niiden kannat jäsenyyteen enemmän kuin Suomessa ja Ruotsissa, sillä keskustelua on käyty pidempään ja kynnyskysymykset ovat olleet ratkaisevia. Jäsenyyden vastustajille näitä ovat olleet kalastus, maatalous, aluepolitiikka ja Pohjois-Norjan asuttuna pitäminen. Lisäksi erityisesti 1990-luvulla käytyä keskustelua värittivät kysymykset naisten asemasta, unioni-termistä, poliittisen päätöksenteon keskittämisestä sekä öljystä.²⁰⁸ Norjan Nato-jäsenyys vuodesta 1949 alkaen sekä EFTA:n perustajajäsenyys ovat vakiinnuttaneet maan osaksi länttä, eikä sen ole tarvinnut erikseen osoittaa länsimielisyyttään esimerkiksi liittymällä Euroopan unioniin. Norjan parlamentti äänesti jäsenyyden hakemisen puolesta marraskuussa 1992, mutta neuvottelutulos tyrmättiin kansanäänestyksessä kaksi vuotta myöhemmin.

Merkittävä liike jäsenyyttä vastaan Norjassa oli Ei EU:lle (*Nei til EU*), joka keräsi 140 000 jäsentä ympäri maata. Se muodostui poliittisen liikkeen omaisesti alue- ja paikallisjärjestöineen, vuosikokouksineen sekä kansallisine sihteeristöineen. Järjestelmällinen toiminta sekä valmius toimia heti parlamentin ilmoitettua jäsenyyden hakemisesta tekivät siitä vaikuttavan jäsenyyden vastustajan. Tämän lisäksi sosiaalidemokraattien sisällä syntyi jäsenyyttä vastustava ryhmä syksyllä 1993, joka kuitenkin julistautui erilliseksi osaksi puoluetta. Keväällä 1994 liike yhdisti voimansa muiden jäsenyyttä vastustavien puolueiden sekä pienempien liikkeiden kanssa, ja ne kykenivät toimimaan suurena rintamana. Tähän kyllä-puoli ei kyennyt. Jäsenyyden puolustajien suurin itsenäinen yhteenliittymä oli Eurooppalainen liike (*Europabevegelsen*), joka syksyyn 1994 mennessä oli kerännyt 35 000 jäsentä. Se oli perustettu jo vuonna 1949 mutta ei saavuttanut sellaista suosiota kuin jäsenyyden vastustajat²⁰⁹. Tämän lisäksi Ei:stä Kyllä (*Fra Nei til Ja*) -yhdistys koostui niistä ihmisistä, jotka olivat muuttaneet mielipidettään sitten edellisen jäsenyysäänestyksen vuonna 1972. Se sai rahoituksensa pääosin työnantajajärjestöltä sekä sosiaalidemokraateilta. Lähempänä kansanäänestystä muodostui myös ryhmittymä (*Ja-aksjonen for norsk medlemskap i den europeiske union*), joka pyrki luomaan enemmän myönteistä ilmapiiriä jäsenyyden ympärille osoittamalla konkreettisesti jäsenyyden etuja kuin osallistumaan

²⁰⁸ Paloheimo 1995, 122–124.

²⁰⁹ ”Historien om Europabevegelsen.” Eurooppalaisen liikkeen verkkosivut. <https://www.europabevegelsen.no/historien-om-europabevegelsen> [luettu 10.6.2025]

yksityiskohtaiseen keskusteluun. Jäsenyyden kannattajat eivät kyenneet muodostamaan samanlaista kampanjakoneistoa kuin vastustajat, sillä he odottivat tarkempia neuvottelutuloksia viestintänsä tueksi maaliskuuhun 1994 saakka. Vastustajat taas pystyivät aloittamaan kampanjansa heti parlamentin päätöksen jälkeen, sillä neuvottelutulos ei ollut heille merkityksellinen. Lisäksi jäsenyyden kannattajat eivät muodostaneet intresseiltään kovinkaan yhtenäistä ryhmää, kun sen sisällä olivat niin elinkeinoelämä, konservatiivit ja työväenpuolue.²¹⁰

Norjassa elinkeinoelämä ei saavuttanut sellaista jäsenyyden puolustajan jalansijaa EU-keskustelussa kuin Suomessa ja Ruotsissa. Norjassa jäsenyyden vastustajat kykenivät valjastamaan taloudelliset aspektit käyttöönsä puolustaessaan norjalaisia elinkeinoja, kuten kalastusta ja maataloutta. Kun sidos länteen oli olemassa Naton, EFTA:n ja ETA-jäsenyyden kautta, norjalaiset eivät kokeneet tarpeelliseksi syventää yhteyttä Eurooppaan. Erityisesti jäsenyyden vastustajien kampanjoissa liittyminen Euroopan unioniin leimattiin uhaksi norjalaiselle identiteetille, itsenäisyydelle sekä demokratialle.²¹¹ Norjalaisessa keskustelussa oli siis paljon samankaltaisuuksia suomalaisen julkisen debatin kanssa, kun vastakkain asetettiin kansallinen identiteetti sekä eristäytymisen vaarat niin sosiaalisesta kuin taloudellisestakin näkökulmasta²¹².

Kaiken kaikkiaan Pohjoismaissa EU-jäsenyyden kannatus 1990-luvulla oli suurempaa etelässä sekä suuremmissa asutuskeskuksissa kuin pohjoisessa tai syrjäseuduilla. Erot eivät kuitenkaan olleet niin suuria Suomessa kuin Norjassa mutta molemmissa maanviljelijöiden jäsenyyden vastaisuus oli suurta. Muita jäsenyyteen myönteisesti vaikuttavia tekijöitä olivat kaikissa maissa korkea koulutus, suurituloisuus sekä miessukupuolisuus. Lisäksi sosiaalidemokraatit suhtautuivat jäsenyyteen myöntyvästi ja vasemmistopuolueiden kannattajat vastustivat.²¹³ Näin ollen Pohjoismaissa oli paljon yhtäläisyyksiä jäsenyyteen suhtautumisessa.

Poliittinen vaikuttaminen on yleisesti prosessina ollut melko samanlainen kaikissa Pohjoismaissa. Korporatistinen järjestelmä on vaikuttanut siihen, ettei järjestöjen tai muiden vaikuttamistoimijoiden ole ollut tarpeellista muuttaa toimintamallejaan ja ne ovat pysyneet hyvin samanlaisina toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta saakka. Toisin sanoen,

²¹⁰ Tanil 2012, 89–90.

²¹¹ Ibid., 116.

²¹² Ibid., 108.

²¹³ Paloheimo 1995, 118.

vaikuttaminen on tapahtunut hyvin pitkään järjestelmän sisältä. Sidosryhmien kutsuminen mukaan jo lakien ja säädösten valmisteluvaiheessa on mahdollistanut näiden tahojen vaikuttamisen päätösten asiasisältöihin. Lisäksi valtioiden pieni koko on mahdollistanut sellaisen eliittiverkoston muodostumisen, joissa henkilökohtaisten suhteiden merkitys korostuu. Näin ollen eliittiverkostoihin kuulumattomuus vaikeuttaa lobbaamista.

Pohjoismaissa lobbausta ei ole säännelty yhtä tiukasti kuin monissa muissa maissa. Sen sijaan painopiste on ollut korruption torjunnassa ja esimerkiksi puoluerahoituksen sääntelyssä.

Vaikuttamiseen ei siis olla pyritty suuremmin vaikuttamaan lainsäätäjän keinoin, vaikka se aika ajoin puheenaiheeksi nouseekin. Pyörövi-ilmio on todellinen myös Pohjoismaissa, mutta suuri osa entisistä lainsäätäjistä päätyy muualle kuin lobbaajiksi. 1990-luvulla, jolloin pyöröoven toisena puolena toimivat viestintätoimistot eivät vielä olleet vakiintuneet, työmarkkinajärjestöillä oli huomattavan vahva asema poliittisessa vaikuttamisessa.²¹⁴

Toisaalta maiden välillä oli eroavaisuuksiakin. Suomessa elinkeinoelämä toimi taustalla EU-myönteisen ilmapiirin herättämiseksi sekä vahvistamiseksi, kun taas Ruotsissa elinkeinoelämä pyrki merkittävästi vaikuttamaan yleiseen kansalaismielipiteeseen. Vaikka vaikuttaminen tapahtuikin kampanjaorganisaatioiden kautta, ruotsalaisten etujärjestöiden rooli ei ole jäänyt taustaverhoihin kuten Suomessa. Ne toivat mitä erikoisempien tapojen kautta esiin jäsenyyden hyviä puolia, ja tarjosivat kansalaisille esimerkiksi maksutonta EU-neuvontaa. Suomessa elinkeinoelämä ei tällaisiin tiedotustoimiin ryhtynyt, vaan tyytyi maltillisempaan tiedottamiseen. Myös EVA tuli tässä vanavedessä mukana. Lisäksi Suomessa integraatiokeskustelu oli juurettomampaa verrattuna Norjaan ja Ruotsiin, joissa länsi-integraatiota oli pohdittu jo pidempään.²¹⁵ Näin ollen suomalaisten näkemykset jäsenyydestä sekä sen eduista ja haitoista rakentuivat 1990-luvun alussa, kun esimerkiksi Norjassa näitä oli ruodittu jo 1970-luvulla.

Norjassa, Ruotsissa, eikä Suomessa kansanäänestyksen tulos ollut merkittävä voitto kummallekaan puolelle. Norjassa jäsenyyden vastustajat veivät vaalit 52,2 % äänistä, kun taas Ruotsissa kyllä puoli voitti 52,3 % ja Suomessa 56,9 %. Kampanjointia ja siihen käytettyjen varojen merkitystä ei voida aliarvioida, sillä niillä saattoi olla ratkaisevakin merkitys äänestysten lopputuloksiin. Satsaukset kansalaisten valistamiseen jäsenyyden eduista olivat kaikissa maissa elinkeinoelämän vaikuttamistoiminnan ytimessä, ja suuret elinkeinoelämän

²¹⁴ Ihlen ym. 2021, 308–309, 311–312.

²¹⁵ Aunesluoma 2021, 49–50.

etujärjestöt olivat jäsenyyden puolella²¹⁶. Suomi kuitenkin poikkesi Norjasta ja Ruotsista, joissa elinkeinoelämän etujärjestöt olivat etunenässä pyrkimässä kohti jäsenyyttä. Suomessa etujärjestöt olivat jäsenyyden puolella mutta eivät toimineet sen puolesta yhtä hanakasti kuin muualla.²¹⁷

Ruotsi ja ruotsalaiset olivat EVAlle yksi merkittävimmistä viiteryhmistä kansainvälisesti. Näin Suomen tapauksessa käy usein, pidetäänhän Ruotsia Suomen isoveljenä. EU-prosessien samanaikaisuus oli taas yksi esimerkki siitä, kuinka yhteen kietoutuneita maat ovat. Myös Norjassa jäsenyyden puolustajat käyttivät Suomea sekä Ruotsia tärkeinä viiteryhminä, ja vetosivat yhtenevään muutoksiin yhdessä näiden kanssa.²¹⁸ Erityisesti kuitenkin Ruotsin eteneminen prosessissa vaikutti EVAn ajatuksiin ja näkemyksiin jäsenyydestä. EVAssa seurattiin Ruotsin EU-keskustelun kehitystä tarkasti, ja yhteyksiä pidettiin yllä EVAn kaltaisiin organisaatioihin, kuten SNS:ään sekä Timbrohon. Vaikka nämä eivät osallistuneet EU-keskusteluun yhtä aktiivisesti kuin EVA, ne tarjosivat tietoa Ruotsin keskustelun etenemisestä ja vaikuttamiskeinoista. EVAssa pohdittiin esimerkiksi joulukuussa 1990 seuraavan kevään kansainvälisen raportin sisältöä ja näkökulmaa. Suunnittelupäivässä todettiin, että olisi hyvä selvittää, josko Norjassa tai Ruotsissa olisi tehty vastaavaa lintuperspektiivitutkimuksia. Tätä lähtivät selvittämään SNS:stä Iloniemi ja Norjan osalta Ekholm.²¹⁹

EVA ei sisäisissä pohdinnoissaan tuo esiin Norjaa ja jäsenyykeskustelua siellä juuri ollenkaan. Se esiintyy aineistossa hyvin satunnaisesti, vaikka jäsenyykeskustelua käytiin siellä samanaikaisesti. Iloniemi kertoo EVAlla olleen yhteyksiä Norjaan, mutta niitä ei ole nostettu esimerkiksi toimintakertomuksiin ollenkaan. Johtoryhmän pöytäkirjoihin on merkattu Norjan ”sisarjärjestön” yhteystiedot, joka sekin on itseasiassa Norjan elinkeinoelämän keskusliitto, eikä ajatuspaja tai muu vastaava toimija.²²⁰ Tätä selittää Peter Ekholmin huomio Norjan matkalta kesäkuussa 1989:

²¹⁶ Suomessa Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto, Ruotsissa Svensk Näringsliv ja Norjassa Næringslivets Hovedorganisasjon.

²¹⁷ Korhonen 2017, 308.

²¹⁸ Tanil 2012, 85.

²¹⁹ ”Suunnittelupäivä 14.12.1990.” Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²²⁰ ”EVA:n ’sisarjärjestöt’.” Johtoryhmän pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

Tietysti tulevaisuuden tutkimusta ja hahmottamista evalaisessa mielessä en juuri löytänyt. Myöskään asenneraportteja ei tehdä. Ehkäpä Norja on staattisempi yhteiskunta kuin Suomi. 90-luvun kysymyksissä EC sitoo huomattavia henkisiä resursseja. EVAn kaltainen think-tank organisaatio herätti kiinnostusta, enkä ihmettelisi vaikka jossain vaiheessa pyytäisivät konsulttiapua vastaavan elimen perustamiseksi.²²¹

Tämän huomion perusteella voidaan päätellä, ettei yhteydenpito ollut kovin säännöllistä, tai sitä ei koettu niin merkitykselliseksi kuin vaikkapa yhteydenpito Suomen naapurimaihin tai Brysseliin. Iloniemi näkee tämän mahdollisesti johtuneen siitä, että Norjan tilanne oli erilainen kuin Suomella ja Ruotsilla, erityisesti sen kuuluessa Natoon.²²² Näin ollen jäsenyyden yksi tärkeimmistä aspekteista EVAlle, kuuluminen osaksi länttä, ei ollut niin olennainen osa norjalaista keskustelua kuin mitä EVA toiminnassaan nosti Suomessa esille. EVAn sisäisissä tiedonannoissa Norjan tilannetta kuvattiin erityisesti kiistaksi kaupunkien ja maaseudun välillä²²³. Lisäksi Norjan vaikeudet kansaa tyydyttävän neuvottelutuloksen saavuttamisessa tiedostettiin maaliskuussa 1993, ja jäsenyyden vastustuksen tiedettiin olevan voimakasta.²²⁴ Näin ollen Norjan merkitys vaikuttamistoiminnan näkökulmasta jäi vähäiseksi, sillä siellä jäsenyyden kannattajat eivät näyttäneet onnistuvan tavoitteessaan.

EVA valitsi yhteydenpitokanavikseen pääosin ajatuspajoja, olihan niiden toimintalogiikka samanlainen kuin EVAlla. Ajatuspajojen rooli raporttien ja tiedon tuottajana oli myös EVAn toiminnan ytimessä. Ruotsissa yhteyttä pidettiin Timbrohon ja SNS:ään. Molempiin ajatuspajoihin on liitetty tutkimuksissa uusliberalistisia piirteitä, joka toisaalta peilaa myös EVAn omakuvaa itsestään, mikäli se piti näitä kaltaisinaan toimijoina.²²⁵ SNS on vuonna 1948 perustettu ajatuspaja, jonka taustalla vaikutti Yrittäjien säätiö (*Näringslivets fond*, nyk. *Stiftelsen Fritt Näringsliv*). Sen tarkoituksena alun perin oli keskittyä yritysmaailman kysymyksiin, mutta se päätyi toimimaan dialogin omaisesti niin yrityselämän kuin valtionkin suuntaan. Timbro syntyi Yrittäjien säätiön tarpeesta perustaa toinen ajatuspaja SNS:n rinnalle, sillä se ei riittävällä tavalla edustanut ryhmän etuja. Näin ollen vuonna 1978 perustettiin Timbro, jonka tarkoituksena oli toimia jonkinasteisena vastavoimana yleistyvälle työväenliikkeelle ja sosiaalidemokraattiselle taloudenpidolle. Se on myöhemmin toiminut

²²¹ ”Norjankokemuksia” Peter Ekholm 14.7.1989, Muu aineisto 1974–1984, F7 34/4, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²²² Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

²²³ ”JR:lle 24.5.1991”, Seija-Riitta Laakson tiivistelmä EY-gallupeista Norjassa, Ruotsissa ja Sveitsissä. Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1990–1991, 34/2 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²²⁴ ”EY-jäsenyyden ja Suomen toimintavalmiudet.” Jaakko Iloniemi 3.3.1993. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²²⁵ Kärrylä, Strang ja Wuokko 2023, 395, 397.

myös Maltillisen kokoomuksen (*Moderaterna*) ideariihenä. Lisäksi nykyään Timbrossa työskentelee monia puolueen entisiä ja nykyisiä edustajia.²²⁶ Nämä markkinamyönteiset ajatuspajat muistuttavat paljon EVAa ja olivat siksi sopivia yhteydenpitokanaviksi. Näiden merkityksen todistaa se, että Iloniemi lähti SNS:ään tutustumiskäynnille heti pian sen jälkeen, kun hän oli aloittanut toimitusjohtajana.²²⁷

Tiedonvaihtoa ajatuspajojen välillä käytiin molempiin suuntiin, ruotsalaisille siis välittäen tietoa myös Suomen tilanteesta.²²⁸ Ruotsin tilanteesta raportoitiin EVAn sisäisesti paljon mutta suoranaiset vaikutukset sen omaan julkiseen vaikuttamistoimintaan jäivät pieniksi. Iloniemi kertoo tämän johtuneen ennen kaikkea siitä, että Ruotsissa EU-kampanjointiin käytettävät varat olivat lähes kymmenenkertaiset Suomeen verrattuna. Näin ollen Ruotsissa toteutetut kampanjat kuten EU-puhelinpalvelulinja, telemarkkinointi sekä 40 paikkakunnan bussikiertämiset eivät olleet Suomessa mahdollisia²²⁹. Tiedonvaihdon hyötynä oli kuitenkin saadun informaation käyttäminen omassa vaikuttamistoiminnassa. Oli siis oleellista tietää ja ymmärtää naapurimaan keskustelun äänenpainoja, mikäli samat näkemykset rantautuisivat Suomeen. Toisaalta jäsenyyttä puolustavia argumentteja voitiin hyödyntää myös suomalaisessa keskustelussa.²³⁰ Julkinen keskustelu oli hyvin samankaltaista molemmissa valtioissa ja kielteistä sekä myönteistä kantaa näyttivät edustavan samat tahot. Näin ollen EVAn mahdolliset yhteydet ruotsalaisiin Kyllä Euroopalle sekä EU-fakta kampanjoihin saattoivat olla ajatuspajayhteyksien rinnalla tärkeitä, sillä nämä tekivät ensisijassa julkista vaikuttamistyötä jäsenyyden eteen ja siten käyttivät monenlaisia vaikuttamisen keinoja. EVA piti yhteyttä näitä kampanjoita rahoittaneisiin työnantajien keskusliittoon sekä teollisuusliittoon, jotka mahdollisesti jakoivat oppejaan vaikuttamistoiminnastaan. Lisäksi näiden kautta saatiin tietoa Ruotsin hallituksen esityksistä, mietinnöistä ja erilaisista raporteista. Näin ollen EVAssa oltiin erityisen perillä siitä, missä vaiheessa Ruotsi on jäsenyyssprosessissaan, eikä sen jäsenyyshakemuksen jättäminen ollut EVAlle yllätys.²³¹

²²⁶ Allern ja Pollack 2020, 153.

²²⁷ ”Johtoryhmän kokous 29.10.1990”. Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²²⁸ Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

²²⁹ Strandbrink 2002, 102.

²³⁰ Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

²³¹ Ibid.

Suomessa ei ollut Ruotsin kaltaista EU-jäsenyysskampanjakoneistoa. Vaikka asetelmat olivatkin Suomessa samankaltaiset kuin Ruotsissa, Suomessa jäsenyyteen suhtauduttiin hieman myönteisemmin. Tämä saattoi olla yksi syy siihen, miksi Ruotsin mittaluokan kampanjoita jäsenyyden puolesta ei nähty Suomessa tarpeellisena resurssikysymyksen ohella. Norjassa kampanjoinnissaan näytti onnistuvan paremmin jäsenyyden vastustajat, jonka takia yhteydenpito sinne oli maltillisempaa. EVA:lle kontaktit Ruotsiin sekä Norjaan olivat tietolähteitä oman toiminnan tueksi. Toisaalta näistä kansainvälisistä yhteyksistä saatuja tietoja voitiin levittää myös Suomessa jäsenyyden kannattajien piirissä sekä yksityisissä keskusteluissa jäsenyydestä. Näin EVA kykeni profiloitumaan tiedon välittäjänä, myös kansainvälisistä kehityskuluista.

4.2 Merkittävyys ja rooli kotimaassa

EU-jäsenyysskeskustelu ajoittuu samoihin vuosiin yhden Suomen taloushistorian pahimman laman kanssa. Sen vaikutukset talouteen ja suomalaisten mielialoihin olivat merkittäviä. Lamaa kuitenkin pyrittiin hyödyntämään argumenttina jäsenyyden puolesta, sillä jäsenyyden uskottiin olevan myös taloudellinen apu ja avain talouden saattamiseen takaisin kasvun raiteille²³². Myös EVA:ssa käytiin keskustelua siitä, kuinka lamakeskusteluun tulisi osallistua. Lopputulema kuitenkin oli, että valtuuskunnan ei kannattaisi lähteä mukaan "lamakampanjaan".²³³ EVA kuitenkin teki osansa osallistumalla keskusteluun erilaisin raportein julkisen talouden tilasta sekä puheenvuoroin yksityisen ja julkisen sektorin suhteesta. Valtuuskunta ei siis pyrkinyt keskustelussa profiloitumaan etulinjan tekijänä, mutta oli kuitenkin halukas osallistumaan julkiseen keskusteluun erityisesti julkisen talouden näkökulmasta.

Laman lisäksi EVAn vaikuttamistyön taustatekijänä 1990-luvulla oli jäsenyyden eriaikainen myötäily suomalaisten keskuudessa. Kun kansaa taivuteltiin jäsenyyden kannalle vielä kansanäänestyksen korvilla, Suomen poliittinen johto oli ollut sille myönteisempi jo vuodesta 1992 alkaen, kun suurimmat puolueet olivat julkistaneet olevansa jäsenyyden hakemisen kannalla. Poliittisen eliitin jäsenyyssmyönteisyyttä ei kuitenkaan voinut pitää itsestäänselvyytenä, sillä vielä maaliskuussa 1991 pidetyssä Yleisradion vaalitentissä vain Ole

²³² Aunesluoma 2021, 56.

²³³ ”Johtoryhmän kokous 29.10.1990”. Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

Norrback (rkp) oli jäsenyyden puolella. Muut äänestivät joko jäsenyyttä vastaan tai tyhjää²³⁴. Toisaalta eriaikaisuus oli integraatiomyönteisille toimijoille eduksi, sillä näin he pystyivät kohdentamaan toimintaansa tietyille ryhmälle. Tämä mahdollisti myös saumattomamman yhteistyön eri jäsenyyden puolestapuhujien kesken, sillä kansaan vaikuttaessa tavoite oli kaikilla sama: saada heidät äänestämään jäsenyyden puolesta. Tämä oli siis myös rajalliset resurssit omaavan EVAn etu.

EVAn omaa vaikuttamistyötä EU-jäsenyyden puolesta vaikeutti kuitenkin jossain määrin se tosiasia, että maataloutta edustava Pellervo-Seura oli EVAn jäsen ja siten yksi keskeinen toiminnan rahoittaja mutta lisäksi jäsenyyttä vastustavien tahojen edustaja. Iloniemi kuvasi tilannetta seuraavasti:

Tässä elinkeinoelämän paneelissa oli yksi heikko kohta meidän kannalta ja se oli tietysti maataloustuottajien keskusliitto, sillä siellä oli erittäin voimakkaita epäilyksiä. Sitä edusti EVAssa Pellervo-seura. Pellervo-seura käyttäytyi hyvin mielenkiintoisella tavalla. He olivat halukkaita saamaan kaiken ajateltavissa olevan tiedon, mutta he eivät yleensä kommentoineet sitä. He eivät asettuneet vastustamaan, vaan halusivat vain tietää missä mennään, mutta suhtautuivat itse peruskysymykseen neutraalisti.²³⁵

EVAn kautta jaetun tiedon sävyllä oli merkitystä, ja sen tuli edustaa monipuolisesti käytyä keskustelua jäsenyydestä. Pellervo-seura ei kuitenkaan toiminut jarrumiehenä, vaan oli itseasiassa hyvin kiinnostunut kuulemaan ajankohtaisista kehityskuluista. Iloniemen mukaan Pellervo-seuran jäsenyhteisö MTK:n vastahakoisuus loppui vasta, kun Heikki Haavistosta (kesk.) tuli ulkoministeri keväällä 1993. EVA julistautui jäsenyyden kannattajaksi vuonna 1990, joten tasapainoilu eri näkemysten kanssa jatkui kolmen vuoden ajan. Himanen kirjoittaa Iloniemen toimineen yhtenä ahkerimmista matkasaarnaajista EU-keskustelun tiimoilta ennen kansanäänestystä.²³⁶ Toiminnan laajuuden huomioiden ei ole epäselvää, etteikö jäsenyys olisi ollut tärkeä hanke EVAlle. Siksi Pellervo-seuran ja MTK:n vaikutukset jäivät hyvin pieniksi käytännön toiminnan kannalta. Ne eivät EVAn aineiston perusteella suuremmin kritisoinet valtuuskunnan esiintymisiä tai kommentteja, mutta julkisuudessa heillä oli omat tavoitteensa. Esimerkiksi silloinen Pellervo-seuran johtotehtäviin kuulunut Risto Volanen esiintyi julkisuudessa keskustan riveissä yhtenä johtavana EU-skeptikkona. Hän ei kuitenkaan

²³⁴ Jäsenyyttä vastaan äänestivät Pertti Paasio (dem.), Esko Aho (kesk.) ja Claes Andersson (vas.). Tyhjää äänestivät Heidi Hautala (vihr.) ja Ilkka Suominen (kok.). Tarkka 2002, 367.

²³⁵ Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

²³⁶ Himanen 2022, 461, 475.

kuulunut Pellervo-seuran edustajiin valtuuskunnassa, eikä hän ollut mukana EVAn kokouksissa.

EVA ei suinkaan ollut ainoa integraatiomyönteinen ja jäsenyyden puolestapuhuva toimija julkisessa keskustelussa. Etujärjestöjen, Keskuskauppakamarin sekä Taloudellisen tiedotustoimiston lisäksi muita Eurooppakeskusteluun vaikuttaneita tahoja olivat muun muassa Eurooppa-Akatemia, Eurooppa-instituutti, Euroklubi, sekä myöhemmin perustetut Eurooppalainen Suomi ja Kyllä Euroopalle.²³⁷ Eurooppa-Akatemian lähti Turun nuorkauppakamarin aloitteesta kouluttaa yritysjohtoa integraatioteemoista 1980-luvun loppupuolella yhteistyössä elinkeinoelämän etujärjestöjen kanssa. Eurooppa-instituutin perustamisen tarkoituksena oli palvella turkulaisten yliopistojen, elinkeinoelämän, julkisen vallan sekä etujärjestöjen tarpeita, tuottamalla tutkimustietoa näiden käyttöön sekä koordinoida alan jatko- ja täydennyskoulutusta. Turkuun oli muodostunut Eurooppa- ja integraatioteemojen keskittymä, joka yhdessä Turun Sanomien kanssa tarjosi kimmokkeita Eurooppakeskustelun käymiseen sekä sen tueksi.²³⁸ Euroklubi syntyi samoihin aikoihin, syksyllä 1989. Se profiloitui korkean tason seminaarien järjestäjänä ja oli ehkä tunnetuin integraatioon keskittyvä keskusteluryhmä Suomessa. Tämän ryhmän taustalla vaikuttivat myös elinkeinoelämän etujärjestöt, ja se koostui pitkälti samoista henkilöistä kuin Iloniemen klubi, joka oli lopettanut toimintansa sellaisenaan vuonna 1988. Turkulaiset toimijat sekä Euroklubi olivat tärkeä osa integraatioavauksia 1990-luvun alussa, mutta kansanäänestyksen lähestyessä etujärjestöjen sekä puolueiden rooli vaikuttamiskampanjassa korostui.²³⁹

Marraskuussa 1993 perustetun Eurooppalainen Suomi -järjestön tarkoituksena oli kampanjoida jäsenyyden puolesta. Tätä se toteutti perustamalla 17 maakunnallista toimikuntaa, jotka jakoivat tietoa EU:sta, välittivät puhujia tapahtumiin ja pitivät yhteyttä paikallisiin tiedotusvälineisiin. Järjestön taustalla vaikuttivat etujärjestöt, mutta lähes puolet sen rahoituksesta tuli kuitenkin valtionavustuksina. Eurooppalaisen Suomen kohderyhmänä olivat kannastaan epävarmat, kun taas Kyllä Euroopalle oli suunnattu nuorille ja opiskelijoille.²⁴⁰ Järjestöt ja yhdistykset kykenivät huomioimaan monet kansanosat, jotta kansa saatiin jäsenyyden kannalle EU-jäsenäänestyksessä.

²³⁷ Korhonen 2017, 15.

²³⁸ Ibid., 21, 140, 146.

²³⁹ Ibid., 221–225.

²⁴⁰ Ibid., 299.

Yllä mainittujen Eurooppa-vaikuttajien rooli osoittautui myös julkisuudessa merkittäväksi, mutta ne eivät nouse esiin EVAn arkistomateriaalissa. Pelkän arkistoaineiston perusteella voisi tehdä päätelmän, että jäsenyyskeskustelua kävivät suuret työmarkkinajärjestöt, lehdistö sekä EVA itse. Muiden kansalaisryhmien rooli EVAn omassa tulkinnassa jää siis melko kapeaksi, jos oikeastaan ollenkaan hahmottumatta. Toisaalta monia edellä mainittuja toimijoita rahoittivat työmarkkinajärjestöt, joten ne on voitu EVAssa ymmärtää osaksi näiden vaikuttamistoimintaa. Vaikka muista toimijoista ei ole jäänyt mainintoja EVAn pöytäkirjoihin, tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö toimintaa olisi noteerattu. Hellerin näkemystä organisaatioiden arkistomateriaalista hyödyntäen voidaan todeta, että muiden tahojen harjoittamaa, integraatiomyönteistä vaikuttamistyötä ei ole koettu niin merkittäväksi, että se olisi kannattanut kirjallisina merkintöinä säilyttää. Esimerkiksi johtoryhmän – siis se EVAn osa, joka koordinoi sen päivittäistä toimintaa – aineistoon on säilytetty pääosin vain aikatauluja, matkaraportteja sekä yleistä pohdintaa Euroopan integraation tulevaisuudesta. Vastuu EVAn vaikuttamislinjauksista oli sääntömääräisillä kevät- ja syyskokouksilla sekä työvaliokunnalla. Näissä kokouksissa olivat edustettuina esimerkiksi teollisuuden ja työnantajien keskusliitot, jotka olivat valtuuskuntaan jäseniä mutta tukivat myös muita jäsenyyskampanjoita. Täten muiden toimijoiden kampanjoinnin läpikäynti ja analysointi on jäänyt suljettujen ovien sisäpuolelle.

EVAn rooli EU-jäsenyyskampanjan aikana sekä kehitys siihen pisteeseen ovat olleet tämän tutkielman keskiössä. EVAn julkilausumattomaksi tavoitteeksi asetettiin Suomen EY-jäsenyys vuonna 1988 ja saman vuoden lokakuussa se julkaisi hyvin yksiselitteisesti Eurooppa integraatiota tukevan raportin *Kallis Suomenmaa: Katse eurovuosikymmenelle*. Heti julkaisun jälkeen EVA kiersi erilaisissa tilaisuuksissa puhumassa Euroopan integraatiosta ja Suomen kansainvälistymiskehityksestä.²⁴¹ EVA oli jo aiemmin profiloitunut kansanvälisten teemojen osaajana, mutta tämä avaus alkoi viimeistään rakentaa sen omakuvaa EU-asiiantuntijaorganisaationa. Euroopan integraatiota koskevaa keskustelua oli jo olemassa ennen EVAn avausta. EVAn raportti ei myöskään ollut ainutlaatuinen tai järisyttävä, vaikka se näyttikin selkeästi vihreää valoa yhdentymiskehitykselle. Suomessa integraatiokeskustelu oli käynnistynyt vaiheittain vuodesta 1984 alkaen mutta esimerkiksi kiinnostusta integraatioteemoihin oli Keskuskauppakamarin piirissä esiintynyt jo 1950-luvulla. Lisäksi Taloudellinen tiedotustoimisto oli jo EEC-neuvotteluiden aikaan levittänyt suomalaisen

²⁴¹ Korhonen 2017, 127.

teollisuuden vapaakauppamyönteisiä kantoja. Elinkeinoelämälle integraation edistäminen oli avainasemassa, jotta suomalaiset kykenisivät kilpailemaan Euroopan markkinoilla samoilla säännöillä kuin muutkin.²⁴² EVAssa kuitenkin huomattiin 1980-luvun loppupuolella, että tarvetta olisi erilaiselle integraatitiedotukselle kuin se, mitä oli jo olemassa: ”Suomestahan puuttuu keskustelu EY-yhdentymisen ei-taloudellisista seikoista.”²⁴³ Näin ollen EVAn näkemys ja huomio inhimillisestä näkökulmasta EY-yhdentymiskehitykseen ei näytä sulautuvan osaksi elinkeinoelämän suurempaa tavoitelinjaa parantaa liike-elämän kansainvälisiä kilpailuedellytyksiä. Joulukuussa 1990 pidetyssä EVAn suunnittelupäivässä todettiin, ettei elinkeinoelämän järjestöjen harjoittamaan EY-keskusteluun ole tarkoituksenmukaista mennä mukaan.²⁴⁴

Pyrkimys pesäeroon muista elinkeinoelämän järjestöistä jäsenyyskeskustelun aikana ei poistanut sitä seikkaa, että EVA oli edelleen uusliberalismin puolestapuhuja, ja hyvin sidoksissa liike-elämän etujen ajamiseen. EVA perustettiin torjumaan ”vasemmistovaaraa” ja sen hälventyessä huomio siirtyi 1980-luvulla länsi-integraation merkityksen korostamiseen sekä julkisen sektorin koon kritisointiin ja uuden julkisjohtamisopin mukaisen hallinnoinnin edistämiseen. Nämä yhdistettynä tietynlaiseen vaihtoehtomuuteen julkistalouden järjestämisessä tekevät EVAsta uusliberalismin puolestapuhujan.²⁴⁵ Jäsenyyskeskusteluissa tämä näyttäytyi länsi-integraation ja vapaiden kansainvälisten markkinoiden merkitysten korostamisena. Tästä näkökulmasta on myös kiinnostava huomioida, että niin Jaakko Iloniemellä, Jukka Tarkalla kuin EVAn 2000-luvun alun toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilällä oli siteitä 1990-luvun liberalistiseen Nuorsuomalaiseen puolueeseen. Näistä jälkimmäiset edustivat puoluetta eduskunnassa, kun taas Iloniemi pyrki puolueen kautta Euroopan parlamenttiin.²⁴⁶ Näillä siteillä sekä EVAn perustamissyistä kumpuavalla historialla oli osansa myös EU-keskusteluissa, joka saattoi saada valistajan piirteitä. Tiedon tuottamisesta on tullut tietynlainen vallankäytön väline, kun poliittisessa päätöksenteossa pyritään tekemään päätöksiä perustuen siihen, mikä on totta. Näin ollen yleisön vaikuttaminen tuotetun tiedon todenmukaisuudesta on tärkeässä asemassa, jotta päättäjiksi valikoituisivat samat ideat jakavat edustajat. Lisäksi tiedotusvälineiden lisääntynyt valta on mahdollistanut uudenlaisen

²⁴² Korhonen 2017, 86, 106. Aunesluoma 2021, 27.

²⁴³ ”Näkökohtia EVA-päivän puheisiin.” 23.9.1988. Johtoryhmän pöytäkirjat 1987–1988, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²⁴⁴ ”Suunnittelupäivä 14.12.1990”. Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990, kansio 34/3, F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²⁴⁵ Kärrylä ym. 2023, 395. Wuokko 2016, 293.

²⁴⁶ Ibid., 402.

tiedon jakamisen välineen, joka ei ole riippuvainen perinteisistä valtaapitävistä. Siten myös asiantuntijana esiintyminen ja osaamisen korostaminen ovat vallankäytön välineitä, joihin myös EVA nojasi EU-vaikuttamistoiminnassaan.²⁴⁷

Valtuuskunnan etuna oli sen toimitusjohtaja Iloniemi. Niin Jakobson kuin Sipponen olivat tunnettuja ja kommentoivat medioissa ajankohtaisia aiheita, mutta Iloniemen kolumnit Suomen Kuvalehdessä sekä Teema-artikkelipalvelun kautta tuotetut jutut paikallisissa sanomalehdissä muovasivat hänestä yhä tutumman yhteiskunnallisen keskustelijan kansalaisille. Tältä näkökulmalta tarkasteltuna Iloniemi oli EVA:lle sopiva rooliinsa, sillä hän oli oma-aloitteisesti halukas osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun, vaikka valtuuskunnan toimitusjohtajuus ei olisi edellyttänyt niinkään aktiivista osallistumista. Näin ollen Iloniemi ei nostanut ainoastaan omaa profiiliaan, vaan lisäsi myös valtuuskunnan tunnettavuutta ja profiilia asiantuntijaorganisaationa. Iloniemen rooli oli todennäköisesti hyödyksi koko myönteisen puolen edustajille, sillä hän aktiivisesti puhui jäsenyyden puolesta, eikä vältellyt keskustelua erimielisten kanssa. Himasen teoksessa hän kertoo käyneensä myös yksityistä kirjeenvaihtoa julkisuudessa jäsenyyttä vastustavien kanssa. Iloniemi ei välttämättä saanut kiivaimpien vastustajien päitä käännettyä, mutta rakentavat keskustelut saattoivat luoda keskusteluyhteyden ja siten auttaa ymmärtämään toistensa näkemyksiä.

Valtuuskunnassa tiedostettiin myös vastapuolen tuntemuksen tärkeys, sillä mielikuvien vaikutus jäsenyyskeskusteluun tunnistettiin merkittäväksi. Näin ollen yhteydenpito vastapuoleen oli tärkeää tiedustelutoimintaa. Toisaalta tämä oli myös tärkeää keino siitä näkökulmasta, että EVA peräänkuulutti jäsenyyden monipuolista selvittämistä vuoteen 1992 saakka. Täten se ikään kuin esiintyi jäsenyydelle myönteisesti, muttei torjunut vastapuolen näkemyksiä ainakaan julkisesti. Tämä keino tehoi myös siihen, että se piti jäsenjärjestöt tyytyväisenä. Iloniemen rooli olikin siis EVAn toivoma unilukkari, joka herätteli sen näkemyksen mukaan menneisyyteen takertuneita, eikä tarpeeksi tulevaisuuteen katsovia kansalaisia.

Korhonen toteaa laajempaa elinkeinoelämän EU-vaikuttamisen vertailua tehdessään, että EVA jäi tiedottamistoiminnassa taka-alalle, vaikka osallistuikin ahkerasti EU-keskusteluun julkisuudessa ja seminaarikentillä. EU-tiedottamista tekivät Suomessa laajemmin erityisesti Keskuskauppakamari sekä Taloudellinen tiedotustoimisto.²⁴⁸ EVAn rooli oli siis merkittävä

²⁴⁷ Wuokko 2016, 31, 287.

²⁴⁸ Korhonen 2017, 254.

mutta ei ratkaiseva kokonaisuutta ajatellen. Elinkeinoelämän järjestöillä oli omat vaikuttamiskampanjansa, joista EVA pysyi melko kaukana. Se halusi osallistua keskusteluun mutta turvallisesti omista poteroistaan²⁴⁹. Pesäerolla ehkä pyrittiin myös viestittämään, ettei valtuuskunta ollut elinkeinoelämän varsinainen etujärjestö, vaan melko itsenäinen toimija. Ajatuspajana sillä oli Suomessa lähes uniikki asema. Siten EVAn toiminta voidaan nähdä uraauurtavana ja ainutlaatuisena. Ajatuspajat esimerkiksi Ruotsissa tai Norjassa eivät samalla tasolla osallistuneet keskusteluun, vaan keskittyivät tuottamaan materiaalia keskustelun tueksi. EVAn julkinen esiintyminen oli siis erityisellä tasolla ja se pystyi hyödyntämään valtapotentiaalin, joka tiedon tuottamisesta syntyy. Valtuuskunta pyrki monia eri kanavia hyödyntäen vaikuttamaan suomalaisten mielipiteisiin Eurooppa-integraatiosta ja sen hyödyllisyydestä Suomelle.

Pitkän linjan ajatuspajatutkija James McGannin mukaan ajatuspajojen vaikutusvaltaa voidaan analysoida neljän mittarin avulla: resurssit, käyttö, tuotokset ja vaikutus.²⁵⁰ McGannin mittareita hyödyntäen EVAn vaikutusvaltaa voidaan analysoida seuraavasti. EVAlla oli 1990-luvulla rahallisesti rajalliset resurssit, mutta sen hallitsema verkosto muodosti sille hyvät lähtökohdat EU-keskustelun edistämiseksi. EVA esiintyi julkisesti kansallisissa ohjelmissa sekä maakuntien paikallisissa tilaisuuksissa, ja näin ollen sen tarjoamaa asiantuntijuutta käytettiin paljon. Niin Kauko Sipponen kuin Jaakko Iloniemi olivat aktiivisia matkaajia luennoidessaan Euroopan integraatiosta. Lisäksi EVA tuotti materiaalia keskustelun tueksi ja argumentoi erityisesti jäsenyyden puolesta raporteissaan ja EU-kannanotot tutkimuksissaan. Vaikuttamispyrkimysten merkittävyys oli EVAlle itselleen suuri, ja sen kansainväliset yhteydet niin Brysseliin kuin Tukholmaan takasivat sille myös vaikuttavan roolin sidosryhmiensä keskuudessa.

Andreas Dürin preferenssien saavuttamistarkastelun näkökulmasta voidaan todeta EVAn saavuttaneen sen tavoitteen: Suomen EU-jäsenyyden. Tästä tuloksesta ei voida kuitenkaan suoraan päätellä, että EVAlla olisi ollut ratkaiseva asema asian etenemisessä ja käsittelyssä. Kuten Dür toteaa, intressiryhmän toiminta on voinut vaikuttaa prosessiin myös hyvin epäsuorasti. Tämä tarkoittaa sitä, että ryhmä on voinut saada vaikuttavia tahoja lieventämään näkemyksiään tai ohjaamaan päätöksentekoa sille mieleiseen suuntaan. Tähän EVA pyrki

²⁴⁹ "Suunnittelupäivä 14.12.1990". Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990, kansio 34/3, F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²⁵⁰ Näitä mittareita hyödynnetään osana Global Go To Think Tank Index Report -sarjaa, jossa kartoitetaan ajatuspajojen toimintaa, kehityssuuntia sekä haasteita maailmanlaajuisesti. Vuoteen 2020 mennessä raporteja oli tuotettu 15, ja viimeisimmän raportin tietokanta muodostui noin 8000 ajatuspajasta. McGann 2021, 8.

esiintymällä julkisesti, lähestymällä päätöksentekijöitä henkilökohtaisesti sekä kouluttamalla sidosryhmiään EU-keskusteluun. Näiden kaikkien taustalla olivat EVAn teettämät tutkimukset sekä raportit, joiden avulla aloitteita tehtiin. Vaikka suoria syy-seuraus-suhteita on vaikea todistaa, se ei tee vaikuttamisen tutkimuksesta vähäpätöistä. Päinvastoin tutkimuksen avulla voidaan ymmärtää olevan erilaisia tapoja vaikuttaa sekä tarkastella tehtyjä päätöksiä suhteessa eturyhmien intresseihin.²⁵¹

EVAalle tärkeintä vaikuttaa olleen jäsenyys. EVAn arkistoissa olevista aineistoista ei käy ilmi, että valtuuskunnalla olisi ollut paljon tavoitteita jäsenyyden tarkemman sisällön suhteen. On oletettavaa, että se halusi ennen kaikkea elinkeinoelämälle sopivan jäsenyyden. Jäsenyys kuitenkin toteutuessaan mahdollistaisi kaupan esteiden poistumisen, työllisyyden paranemisen, sosiaaliturvajärjestelmän paremman ylläpidon, tukea maataloudelle sekä yleisesti taloudellista kasvua lama-Suomelle.²⁵² Nämä taloudelliset, mutta hyvin yhteiskunnalliset perusteet toimivat viestinnässä moneen suuntaan. Kuitenkaan tarkempia mainintoja esimerkiksi jäsenyys sopimuksen halutusta sisällöstä ei ole kirjattu ylös.

²⁵¹ Dür 2008, 567, 573.

²⁵² ”EVA elinkeinoelämän EY-kampanjasta”, 18.2.1993. Johtoryhmän pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

5 Vaikuttamista julkisuudessa ja kulisseyksissä

Nyt kun olemme kukistaneet kommunismin lienee EVAn tärkein rooli toimia välittäjänä yritys-elämän ja muun yhteiskunnan välillä. Tämä välittäjän tehtävä on keskeisesti kaksisuuntainen – EVAn tulee välittää elinkeinoelämän näkemyksiä poliitikoille, virkamiehille, lehtimiehille jne. ja näiden ryhmien ynnä ”tavallisen kansan” näkemyksiä yrityksille. - - Asennetutkimukset mahdollistavat taas rahvaan näkemysten melko suoran välityksen yritysjohtajille.²⁵³

EVA noudattaa EY-asiassa kahtalaista toimintalinjaa. Yhtäältä EVA hankkii elinkeinoelämälle EY-tietoa (Bryssel, suomalaisten mielipiteet jne.) toisaalta EVAlla on omaa asiantuntemusta, mielipiteitä ja se ottaa kantaa. Kuinka nämä erilaiset tavoitteet yhdistetään, on EVAn oma ongelma.²⁵⁴

Tutkielman alussa asetin tutkimuskysymyksiä tarkastella Elinkeinoelämän valtuuskunnan vaikuttamistoimia Suomen EU-jäsenyyden puolesta. Näitä tuli tarkastella pääosin Kansallisarkistosta löytyvän, EVAn sisäisen aineiston valossa. Tämän lisäksi olen hyödyntänyt aikalais- ja tutkimuskirjallisuutta, lehdistöaineistoa, sekä muistitietohaastattelua Jaakko Iloniemen kanssa. Näiden aineistotyyppien välillä pallottelu hermeneuttisen päättelyn omaisesti on kohdistanut tarkastelua erityisesti siihen, miten EVA koki oman vaikuttamistoimintansa eli millainen diskurssi siitä luotiin. Tutkielman aineiston perusteella ei voida siis tehdä suoranaisia johtopäätöksiä siitä, kuinka vaikutusvaltaista EVAn toiminta oli, tai kuinka muut yhteiskunnalliset toimijat ja kansalaiset kokivat vaikuttamispyrkimykset. Tämän tutkielman ytimessä onkin ollut EVAn näkökulmasta hyödyllisiksi koetut vaikuttamiskeinot, jolloin sen ulkopuolinen arviointi jää tulevan tutkimuksen selvitettäväksi. Näiden lisäksi tutkielman tarkoitus oli tarkastella, oliko EVAssa vaikuttamisen näkökulmasta avainhenkilöitä sekä millaiset yhteydet EVAlla oli EU-prosessin tiimoilta kansainvälisesti.

Tutkielman perusteella voidaan todeta EVAn identifioineen vaikuttamistoiminnalleen kaksi kohderyhmää: kansalaiset sekä eliitin. Näihin kohdistettu vaikuttaminen oli luonteeltaan erilaista, vaikka ne saattoivat toisinaan myös sekoittua keskenään. Esimerkiksi taloudellinen sekä poliittinen eliitti saattoivat lukea kansalaisille tarkoitettuja EVAn lehtikirjoituksia tai seurata tv-keskusteluja ja kansalaiset taas lukea EVA-päivistä kertovia artikkeleita. Näin ollen EVAlle muodostui tiedonvälittäjän sekä -kerääjän rooli, jonka avulla se pystyi edistämään keskustelua sille mieleiseen suuntaan. Esimerkiksi EU-kannanotot-tutkimukset nousivat

²⁵³ ”Ajatuksia EVAn roolista ja toimintatavoista”, Asiamies Kai Torvi 25.3.1993. Johtoryhmän pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²⁵⁴ ”Elinkeinoelämän EY-kampanja, kommentteja”. EVAn johtaja Jyrki Haikonen 17.2.1993. Johtoryhmän pöytäkirjat 1992–1993, 34/3 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

valtakunnallisiksi uutisaiheiksi, joista pystyttiin nostamaan keskusteluun sille itselle tärkeitä näkökohtia. Elinkeinoelämän puolestapuhujana se keskittyi puhumaan taloudesta, mutta spesifit liike-elämän intressit jäsenyyden suhteen eivät käy ilmi analyysin perusteella.

Vastaus asettamaani kysymykseen EVAn vaikuttamisen keinoista esimerkillistyy osuvasti EVAn vuoden 1994 toimintasuunnitelmassa. Siinä määriteltiin integraatioasiassa toimimisen tavoiksi tiedon kerääminen, analysointi sekä levittäminen, julkiseen keskusteluun osallistuminen sekä tilaisuuksien järjestäminen. Lista on lähes täydellinen kopio tutkija Laura Nordströmin artikkelissaan esittelemistä ajatuspajan vaikuttamistoiminnan keinoista.²⁵⁵ EVA siis vastaa monilta osin tutkimuksessa todettuja ajatuspajan piirteitä, johon kuitenkin sekoittuu Maiju Wuokon mukaan liike-elämän poliittisen toiminnan keinoja.²⁵⁶ EVAn arkistoon säilötyn arkiston analysoinnin perusteella EVAn suoraan poliittisiin päättäjiin suuntautunut lobbaus jää toissijaiseksi. Tämä johtunee siitä, että suuremmissa puolueissa jäsenyyden hakemiselle otettiin myönteinen kanta vuoden 1991 aikana. On myös mahdollista, ettei ole koettu tarpeelliseksi tai haluttu kirjata henkilökohtaista tai epävirallista yhteydenpitoa päättäjiin vaikkapa johtoryhmän kokousmuistiinpanoihin luottamuksen säilyttämiseksi. Lisäksi aktiivisempaa lobbaustoimintaa harjoittivat muut etujärjestöt, jotka pyrkivät viestimään toimialansa toiveista jäsenyyteen liittyen. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut EVAn osalta täydellistä radiohiljaisuutta päättäjien suuntaan, vaan yhteyttä pidettiin informoimalla heitä tutkimusten tuloksista sekä kutsumalla erilaisiin tapahtumiin sekä tilaisuuksiin.²⁵⁷

EVA koki itsensä ja sen toiminnan tarkoituksen erityisesti tiedon välittäjäksi. Tehtävän nähtiin olevan tärkeä toisaalta kansan sivistämiseksi, mutta myös kansalaisten näkemysten kommunikoimiseksi yhteiskunnallisen ilmapiirin hahmottamiseksi. EU-vaikuttaminen oli osa tätä prosessia, jossa myös taloudellisen ja poliittisen eliitin kanssa käydyt keskustelut nousivat tärkeiksi vaikuttamisen tavoiksi. EVA luotti siihen, että sen välittämä tieto leviäisi ”suusta suuhun” erilaisten pienempien keskustelupiirien sekä toisaalta arkisempien lähipiiriverkostojen kautta. Se tiedosti omat resurssinsa ja luotti ”pienryhmävaikuttamiseen”.²⁵⁸ Näin ollen vaikuttajien työ alkoi muistuttaa pitkälti diplomaattien työnkuvaa, jossa vapaa-aika ja työt sekoittuvat nopeasti keskenään. Se, millä tavalla tieto levisi näiden keskustelupiirien kautta, on epäselvää. Yksi mahdollinen tapa on

²⁵⁵ Nordström 2021, 12.

²⁵⁶ Wuokko 2016, 24.

²⁵⁷ Jaakko Iloniemen haastattelu 17.4.2025.

²⁵⁸ Ibid.

EVAn keskusteluissa esiintuomien argumenttien siirtyminen myös myöhempiin keskusteluyhteyksiin, joten tieto saattoi levitä huomaamattakin. Iloniemi oli tässä suhteessa tärkeä vaikuttaja, sillä hänen yhteytensä oman Iloniemen klubin, sekä muiden keskustelupiirien kautta loi verkostoja sekä levitti EVAlle tärkeitä näkökulmia. Keskustelua käytiin siis jäsenyydestä samanmielisten kanssa pyrkien levittämään elinkeinoelämälle tärkeitä näkökulmia. Esimerkiksi Iloniemen klubista mahdollisesti jääneet yhteydet eivät omanneet samaa tietämystä elinkeinoelämän tarpeista kuin EVA, jolloin tätä tietoutta oli kannattavaa levittää yhteiskunnan muidenkin sektoreiden asiantuntijoille.

Tutkimuksen tavoitteena oli lisäksi tarkastella, nouseeko EVAsta vaikuttamisen näkökulmasta avainhenkilöitä vuosien 1988–1995 aikana. Tällaisena voidaan pitää EVAn toimitusjohtajaa Jaakko Iloniemeä, joka asemansa sekä oman kiinnostuksensa ansiosta päätyi puhumaan EU-jäsenyydestä useammin kuin muut evalaiset. Korhonen sekä Moisio ovat nimenneet tutkimuksissaan Iloniemen yhdeksi tärkeimmäksi suomalaiseksi “lännettäjäksi”²⁵⁹. Tällä he tarkoittavat, että Iloniemen rooli Suomen integraatioprosessin valmistelussa oli merkittävä ja että hänen toimintansa on ollut hyvin aktiivista sekä julkisuudessa että kulisissa. Näin ollen tämäkin tutkielma tukee havaintoa siitä, että Iloniemi oli tärkeä lännettäjä 1980- ja 1990-lukujen aikana. Vaikka Iloniemi aloitti EVAssa vasta lokakuussa 1990, hänen edeltäjänsä Sipponen ei ehtinyt profiloitua länsi-integraation edistäjänä 1980-luvun lopulla. Toisaalta ei ole itsestään selvää, että Sipponen olisi kokenut integraatiota ja kansainvälistymiskehitystä yhtä mieleisiksi teemoiksi kuin Iloniemi, jonka kansainvälinen kokemus oli paljon laajempi kuin Sipposella. Lisäksi julkinen EY-keskustelu otti uusia kierroksia vuoden 1992 jälkeen, joten Sipposella ei ollut mahdollisuutta enää EVAn nimissä käydä julkista keskustelua.²⁶⁰

Vaikkakin Iloniemi oli monessa mukana myös EU-prosessin aikana, on kiistanalaista, kuinka paljon yksi ihminen on näin suuriin kehityskulkuihin kyennyt vaikuttamaan. Toisaalta EVA piti kuitenkin jäsenyyskysymystä aktiivisesti julkisessa keskustelussa tuottamalla materiaalia, tutkimuksia sekä lehtiartikkeleita. EVAn kaltaisia toimijoita ei ollut Suomesta 1990-luvulla juuri ollenkaan, mutta verrokkeja voidaan hakea Ruotsista sekä muista Länsi-Euroopan maista. Tässä tutkielmassa tehty vertailu Ruotsiin ja Norjaan on ollut mielekäs, johtuen maiden yhtenevistä yhteiskuntarakenteista ja EU-jäsenyysprosessien samanaikaisuudesta. EVA haki vaikutteita toimintaansa erityisesti Ruotsista, jossa markkinamyönteiset ajatuspajat

²⁵⁹ Korhonen 2017, 323. Moisio 2008, 86.

²⁶⁰ Korhonen 2017, 238.

SNS ja Timbro olivat toimineet tiedontuottajina vuosikymmenten kokemuksella. Nämä sekä elinkeinoelämän keskusjärjestöt Norjassa ja Ruotsissa toimivat myös tietolähteinä naapurimaiden prosessien kehityksestä. Näiden lisäksi tärkeä yhteys oli Brysseliin, CEPSiin, joka avulla saatiin tietoa vielä pohdintavaiheessa olevista Euroopan integraatiosuunnitelmista. Näiden lisäksi yhteydet Pietariin, Yhdysvaltoihin sekä Iloniemen yhteydet Bilderberg-ryhmään loivat kattavan verkoston tiedonkeruuta varten. Tutkielmassa selvisi, että ulkomaalaisia yhteyksiä hyödynnettiin ennen kaikkea tietolähteinä. Esimerkiksi toteutetut EU-vaikuttamiskampanjat Ruotsissa koettiin olevan EVAn ulottumattomissa käytössä olevien resurssien pienuuden takia.

EVAn vaikuttamistoiminta ei tapahtunut tyhjiössä. Siihen liittyivät olennaisesti kanssakampanjoivat sekä suuremmat, taloudelliset ja poliittiset kehityskulut. Yhteiskunnallinen tila oli koko 1990-luvun alkupuoliskon murroksessa, eikä jäsenuuskeskustelu ollut poikkeus tähän. Kotimaiset sekä kansainväliset tapatumat vaikuttivat merkittävästi keskusteluun Suomessa. ”Onhan tämänviikkoinen Keskusta myönteisempi EY-jäsenyydelle kuin viimeviikkoinen SDP”, totesi Iloniemi valtuuskunnan kevätkokouksessa huhtikuussa 1991.²⁶¹ Muutokset saattoivat olla nopeitakin, jolloin tapahtumiin reagointi tilanteeseen sopivalla tavalla nousi keskiöön. EVAalle tämä tarkoitti tapahtumien vaikutusten pohdintaa omaan toimintaan, kuitenkin vain sisäisesti. EVA silti hyödynsi tapahtumien jäsenyydelle myönteiset näkökulmat julkisessa viestinnässään, kuten jäsenyyden taloudelliset hyödyt laman selättämiseen.

Suurelle osalle kansaa jäsenyys näyttäytyi ensisijaisesti elinkeinoelämän, poliittisen eliitin sekä työmarkkinajärjestöjen ennalta-asetettuna ylätasoinen tehtävänä.²⁶² Tämä havaittiin jo jäsenyyskeskustelun aikana, ja siksi myös EVA oli halukas tuomaan arkielämään liittyvää ja ihmisläheisempää lähestymistapaa keskusteluun. Keinoja toteuttaa tätä saattoivat olla juuri EY-kannanotot-tutkimukset, puheenvuorot julkisissa tilaisuuksissa ympäri Suomen sekä esiintymiset televisiossa, lehdistössä ja radiossa. Onkin mielenkiintoista, että vaikka EVA ei kokenut olevansa kovin lähellä tavallisen suomalaisen elämää, he olivat silti halukkaita välittämään kansalaisten kokemuksia tutkimustensa kautta muille yhteiskunnallisille toimijoille. EVA pyrki siis toimimaan ”viestinviejänä” kansan ja eliitin välillä, vaikka

²⁶¹ ”Suomen toimintaympäristön muutos.” Jaakko Iloniemi EVAn kevätkokouksessa 29.4.1991. Työvaliokunnan pöytäkirjat 1990–1991, 34/2 F7, Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto, KA.

²⁶² Karimäki 2021, 148.

selkeästi oli enemmän osa jälkimmäistä joukkoa. On epäselvää, kuinka paljon EVAn vaikuttaminen tosiasiallisesti vaikutti kansalaisten EU-kansanäänestyspäätöksiin syksyllä 1994.

Lounasmeren tutkimuksen mukaan Elinkeinoelämän valtuuskunta on eniten mediaosumia saava ajatuspaja. Se on saavuttanut mediassa neutraalin tiedontuottajan aseman ja toiminut luotettavana julkiseen keskusteluun osallistujana 2000-luvulla.²⁶³ Tutkielman perusteella voidaan todeta näin olleen jo 1990-luvun puolella, vaikka sille jäikin EU-jäsenyyskampanjassa sivurooli. EVA esiintyi silti aktiivisesti mediassa ja oli laajasti sen käytettävissä. EVAn tapahtumiin kutsuttiin usein toimittajia sekä heille järjestettiin tilaisuuksia kuulla EVAn hankkimasta tiedosta. EVAn kansalaisvaikuttaminen nojautuikin ainakin osittain tiedotusvälineiden kautta välitettyyn tietoon, sillä jo EVAa perustettaessa oivallettiin, että kansalaisten asenteisiin vaikuttaminen voitiin tehdä tehokkaasti vain julkisuuden kautta.²⁶⁴ Näin ollen asiantuntijuus tiedotusvälineissä tarjosi hyvinkin julkisen vaikuttamiskanavan.

Tässäkin tutkielmassa törmätään yhteiskunnallisten toimijoiden vaikuttamistutkimuksen haasteeseen, eli vaikuttamisen todentamiseen ja merkitykseen. Ei ole mahdollista varmuudella sanoa, kuinka paljon esimerkiksi yksittäisellä järjestöllä on ollut vaikutusta päätöksentekijöihin tai asiasta käytyyn keskusteluun.²⁶⁵ Erityinen haaste syntyy tutkielmani kontekstissa, jossa laaja joukko puhui jäsenyyden puolesta, ja sen ympärille muodostui lisäksi kansanliikkeitä. Näin ollen olisi liian suorakäistä tehdä johtopäätöksiä siitä, että juuri EVAn ansiosta jäsenyyden kannatus olisi noussut tai keskustelu ylipäättään jäsenyydestä olisi muokkautunut sen intressien mukaiseksi. Vaikka tutkielman perusteella ei voida muodostaa suoria syy-seuraus-suhteita, on kuitenkin joitakin johtopäätöksiä mahdollista tehdä EVAn vaikuttamisesta Suomen EU-jäsenyyden puolesta. Näitä voidaan tarkastella aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella, liittyen erityisesti EVAn sisällä käytyyn keskusteluun vaikuttamistoimista sekä sen omakuvasta mielipidevaikuttajana.

Kaiken kaikkiaan jäsenyydessä vaikuttaa EVAn näkökulmasta olleen kysymys kansalaisten kokemasta suomalaisesta identiteetistä. EVA halusi suomalaisten olevan avoimen EU-myönteisiä ja kokevan olevansa osa Eurooppaa. EVAn näkemyksen mukaan suomalaisia vaivasi pelko ja ahdistus, joka johtui kyvyttömyydestä päästä irti menneistä, poliittisiin,

²⁶³ Lounasmeri 2016, 87.

²⁶⁴ Tarkka 2006, 342.

²⁶⁵ Abelson 2009, 170.

taloudellisiin ja kulttuurisiin ominaisuuksiin liittyvistä piirteistä. EVAn arvo- ja asennetutkimusten mukaan suomalaiset kokivat muutoksen suurilta osin tarpeellisiksi, mutta rohkeutta sen toteuttamiseen saatiin odottaa jäsenyysäänestykseen saakka. Yhteiskunnallinen ilmapiiri koettiin tärkeäksi osatekijäksi myös taloudessa, sillä sen nähtiin vaikuttavan epävarmuutena myös poliittisessa kehityksessä. Näin ollen EVAn toteuttamat arvo- ja asennetutkimukset sekä EU-kannanotot-tutkimukset liittyivät olennaisilta osin tämän yhteiskunnallisen ilmapiirin arviointiin sekä sen avulla saatujen tietojen välittämiseen niin liike-elämälle kuin poliittiselle johdollekin.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

F7 Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto

Kirjeenvaihto

34/4 Kirjeenvaihto 1989–1989

Pöytäkirjat

34/2 Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1990–1991

34/3 Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1992–1993

34/3 Syys- ja kevätkokousten pöytäkirjat 1994–1995

34/3 Työvaliokunnan pöytäkirjat 1987–1989

34/2 Työvaliokunnan pöytäkirjat 1990–1991

34/3 Työvaliokunnan pöytäkirjat 1992–1993

34/3 Työvaliokunnan pöytäkirjat 1994–1995

34/3 Johtoryhmän pöytäkirjat 1989–1990

34/3 Johtoryhmän pöytäkirjat 1992–1993

Toimitusjohtajien aineisto

34/5 Käsikirjoitukset 1987–1988

34/4 Muu aineisto 1977–1990

Muu alkuperäisaineisto

Elinkeinoelämän valtuuskunta. *Suomalaisten EY kannanotot, kevät 1992.*

Elinkeinoelämän valtuuskunta. *Suomalaisten EY kannanotot, syksy 1992.*

Elinkeinoelämän valtuuskunta. *Suomalaisten EU kannanotot, kevät 1994.*

Elinkeinoelämän valtuuskunta. *Suomalaisten EU kannanotot, syksy 1994.*

Valtiopäiväasiakirjat

Valtiopäivät 1988–1989, lausunnot.

Valtiopäivät 1990–1995, pöytäkirjat, mietinnöt ja hallituksen esitykset.

Lehdistöaineisto

Etelä-Suomen Sanomat, 1991–1992.

Helsingin Sanomat, 1990.

Maaseudun tulevaisuus, 1994.

Suomen Kuvalehti, 1990.

Uusi Suomi, 1990.

Haastattelu

Jaakko Iloniemen haastattelu, 17.4.2025. Haastattelijat Anni Taavila ja Louis Clerc.
Tekijöiden hallussa.

Tutkimuskirjallisuus

Abelson, Donald E. *Do Think Tanks Matter? Assessing the Impact of Public Policy Institutes*. 2nd ed. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2009.

Allern, Sigurd ja Ester Pollack. “The Role of Think Tanks in the Swedish Political Landscape.” *Scandinavian political studies*, 3/2020, 145–169. < <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12180> >

Aunesluoma, Juhana. *Vapaakaupan tiellä — Suomen kauppaja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.

Aunesluoma, Juhana. “Odotuksia ja pelkoja. Keskustelu Suomen EU-jäsenyydestä 1989–1994.” *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*. toim. Kimmo Elo. Turku: Sigillum Oy, 2021, 23–56.

- Blom, Anders. *Taloudelliset eturyhmät politiikan sisäpiirissä. Tutkimus liike-elämän poliittisesta vaikuttamisesta kolmikantaisessa Suomessa 1968–2011*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto, 2018.
- Dür, Andreas. “Measuring interest group influence in the EU: a note on methodology”. *European Union Politics*, 4/2008, 559–576. <<https://doi.org/10.1177/1465116508095151>>
- Elo, Kimmo. “Suomen EU-jäsenyys suomalaisen integraatiotutkimuksen kentässä.” *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*. toim. Kimmo Elo. Turku: Sigillum Oy, 2021, 57–76.
- Heller, Michael. ”Rethinking Historical Methods in Organization Studies: Organizational Source Criticism”. *Organization studies*, 6/2023, 987–1002.
<<https://doi.org/10.1177/01708406231156978>>
- Hillman, Amy J., ja Michael A. Hitt. ”Corporate political strategy formulation: A model of approach, participation and strategy decisions”. *The academy of management review*, 4/1999, 825–842. <<https://doi.org/10.2307/259357>>
- Ihlen, Øyvind, ja Anne Skorkjær Binderkrant ja PerOla Öberg. “Lobbying in Scandinavia.” *Power, Communication, and Politics in the Nordic Countries*. toim. Eli Skogerbø, Øyvind Ihlen, Nete Nørgaard Kristensen ja Lars Nord. Göteborg: Nordicom, Göteborgin yliopisto, 2021, 305–323.
- Karimäki, Jenni. “Periaatteet, pragmatismi ja poliittinen kulttuuri - Keskustan, vasemmistoliiton ja vihreiden sopeutuminen Euroopan unionin jäsenyyteen.” *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*. toim. Kimmo Elo. Turku: Sigillum Oy, 2021, 146–176.
- Kipping Matthias, ja R. Daniel Wadhvani, ja Marcelo Bucheli. “Analyzing and interpreting historical sources: a basic methodology.” *Organizations in Time: History, Theory, Methods*. toim. Marcelo Bucheli ja R. Daniel Wadhvani. Oxford: Oxford University Press, 2013, 305–329.
- Korhonen, Olli. *Integraatiomyönteisten etujärjestöjen linjat ja toiminta ennen Suomen EU-jäsenyyttä*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto, 2017.
- Krippendorff, Klaus. *Content analysis: an introduction to its methodology*. 4th ed. Los Angeles: SAGE Publications, 2019.

Kärriylä, Ilkka ja Johan Strang ja Maiju Wuokko. “Fragments of libertarianism and neoliberal ascendancy: ideological features and limitations of the liberal breakthrough in Finland” *Journal of Political Ideologies*, 3/2023, 392–411.

<<https://doi.org/10.1080/13569317.2023.2249649>>

Lounasmeri, Lotta. ”Think tank scene in Finland: Nothing spectacular?” *Politik*, 1/2016, 77–93. <<https://doi.org/10.7146/politik.v19i1.27396>>

Lounasmeri, Lotta. “The Finnish Think Tank Landscape – A Mixture of Consensualism and Adversity?” *Scandinavian political studies*, 3/2020, 145–169. <<https://doi.org/10.1111/1467-9477.12182>>

Lowery, David. “Lobbying influence: meaning, measurement and missing.” *Interest Groups and Advocacy*, 1/2013, 1-26. <<https://doi.org/10.1057/iga.2012.20>>

Mahmood, Ahmad. “US Think Tanks and the Politics of Expertise: Role, Value and Impact.” *The Political quarterly*, 4/2008, 529–555. <<https://doi.org/10.1111/j.1467-923X.2008.00964.x>>

Markkola, Pirjo. “Lähdekritiikki – niin hiljaista ettei sitä huomaa”, *Tutkijan kirja*, toim. Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty ja Merja Kinnunen. Tampere: Vastapaino, 2008, 168–177.

McGann, James G. *2020 Global Go To Think Tank Index Report*. Pennsylvania yliopisto, 2021.

Moisio, Sami. “Competing Geographies of Sovereignty, Regionality and Globalisation: The Politics of EU Resistance in Finland 1991–1994.” *Geopolitics*, 3/2006, 439–464.

<<https://doi.org/10.1080/14650040600767891>>

Moisio, Sami. “Finlandisation versus westernisation: Political recognition and Finland's European Union membership debate.” *National identities*, 1/2008, 77–93.

<<https://doi.org/10.1080/14608940701819785>>

Nordström. Laura. “Ajatuspajat talouspoliittisina vallankäyttäjinä eurokriisissä: uusliberalismia aiempaan tapaan?” *Poliittinen talous*, 1/2021, 6–40.

<<https://doi.org/10.51810/pt.9943>>

Okkonen, Ville. ”Elinkeinoelämän yhteiskunnallinen aktivismi politiikan muutoksen taustavoimana 1970-luvulta 1980-luvulle.” *Historiallinen aikakauskirja*, 3/2013, 293–306.

Paavonen, Tapani. *Vapaakauppaintegraation kausi: Suomen suhde Länsi-Euroopan integraatioon FINN-EFTAsta EC-vapaakauppaan*. Historiallisia tutkimuksia 235. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2008.

Paloheimo, Heikki. ”Pohjoismaiden EU-kansanäänestykset: puolueiden peruslinjat ja kansalaisten mielipiteet Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa.” *Politiikka*, 2/1995, 113–127.

Parker Glenn R., ja Suzanne L. Parker ja Matthew S. Dabros “The labor market for politicians: Why ex-legislators gravitate to lobbying.” *Business & Society*, 3/2013, 427–450.
<<https://doi.org/10.1177/0007650312465579>>

Pautz, Hartwig. “Revisiting the think-tank phenomenon.” *Public Policy and Administration*, 4/2011, 419–435. < <https://doi.org/10.1177/0952076710378328>.>

Raunio. Tapio. “Committees in the Finnish Eduskunta: cross-party cooperation and legislative scrutiny behind closed doors.” *Parliamentary Committees in the Policy Process*, toim. Sven T. Siefken ja Hilmar Rommetvedt. Lontoo: Routledge, 2021.

Ruostetsaari, Ilkka. ”Eliitit ja kansa - kaksi eri maailmaa? Päättäjien ja kansalaisten asenneerot vuosina 1991–2011.” *Yhteiskuntapolitiikka*, 3/2013, 245–258.
<<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201306144023>>

Ruostetsaari, Ilkka. *Huippujohtajat kriisien Suomessa. Eliitit ja vallan verkostot 1990-luvulta 2020-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus, 2023.

Salo, Ulla-Maija. ”Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet”. *Umpikujasta oivallukseen: refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. toim. Sanna Aaltonen ja Riitta Högback. Tampere: Tampere University Press, 2015.

Siukosaari, Anssi. ”Suhdetoiminta ja mediasuhteet.” *Vuosisata suhdetoimintaa – Yhteisöviestinnän historia Suomessa*. toim. Pirjo von Hertzen, Elina Melgin ja Leif Ålberg. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 2012.

Strandbrink, Peter. *Förnuftets entoniga röst: Om EU-kampanjens demokratiska rum och medborgarskapets villkor*. Huddinge: Södertörns Högskola, Research Reports 2003:4.

Tanil, Gamze. *Why is Norway outside the European Union? Norwegian national identity and the question of European integration*. Berliini: Peter Lang, 2012.

<<https://doi.org/10.3726/978-3-653-02261-2>>

Tepora, Tuomas ja Mirkka Danielsbacka ja Matti O. Hannikainen. ”Johdanto: Tutkimuksen työkalut”. *Avaimia menneisyyteen: opas historiantutkimuksen menetelmiin*, toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen, ja Tuomas Tepora. Helsinki: Gaudeamus, 2022.

Teräs, Kari ja Pia Koivunen. ”Historiallinen muistitietohaastattelu.” *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toim. Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori. Tampere: Vastapaino, 2017.

Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. *Laadullinen Tutkimus ja Sisällönanalyysi*. Uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2018.

Walker, Edward T., ja Christopher M. Rea, ja DS Massey ja KS Cook. “The political mobilization of firms and industries.” *Annual Review of Sociology*, 1/2014, 281–304.

<<https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071913-043215>>

Wuokko, Maiju. *Markkinatalouden etujoukot: Elinkeinoelämän valtuuskunta, Teollisuuden keskusliitto ja liike-elämän poliittinen toiminta 1970–1980-lukujen Suomessa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2016.

Muu kirjallisuus

Himanen, Hannu. *Iloniemi – Eminenssi*. Jyväskylä: Docendo, 2022.

Liikanen, Erkki. *Brysselin päiväkirjat 1990–1994*. Toim. Eila Nevalainen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 1995.

Tarkka, Jukka. *Uhan alta unioniin - asennemurros ja sen unilukkari EVA*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 2002.

Tarkka, Jukka. *Isänmaan unilukkari: Päiviö Hetemäen yhteiskunnallinen elämäntyö*. Helsinki: WSOY, 2006.

Muut lähteet

Verkkosivustot

Centre for European Policy Studies (CEPS) verkkosivut. <<https://www.ceps.eu/>>

Elinkeinoelämän valtuuskunnan verkkosivut. <<https://www.eva.fi/>>

Eurooppatiedotuksen verkkosivut. <<https://eurooppatiedotus.fi/>>

Europa Bevegelsen verkkosivut. < <https://www.europabevegelsen.no/> >

Kielitoimiston sanakirja. < <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi> >

PennLibraries. <<https://www.library.upenn.edu/>>

Semantic Computing Research Group. <<https://seco.cs.aalto.fi/> >

Suomen evankelisluterilaisen kirkon verkkosivut. <<https://evl.fi/>>

Audiovisuaaliset aineistot

Radio- ja televisioarkisto Ritva. < <https://rtva.kavi.fi/>>

Prins eller padder? EU-diskussion. Prinssi vai Sammakko? Vaalikeskustelu Suomen EU-jäsenyydestä, 10.10.1994.

Yle Areena. < <https://areena.yle.fi/tv> >

EU-keskustelu kansanäänestyksen jälkeen, 16.10.1994.

Keskiviikon kulttuurikahvila, Suomettumisen paha tauti, 11.9.1991.